

**TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING
VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING
IN NEDERLAND (V.G.N.)**

UIT DE INHOUD:

- CONFERENTIES GEORGANISEERD DOOR DE COMMISSIE
POST-ACADEMIALE VORMING

HET INDIASE SUBCONTINENT
DE VERENIGDE STATEN 200 JAAR

- PROF. DR. J. DE VRIES, HISTORISCH PERSPECTIEF
DER MULTINATIONALS
- PROF. DR. D.J. ROORDA, WILLEM III CONTRA LODEWIJK XIV
- DISCUSSIE OVER "PERSPECTIEF"
- DRS. I. VAN DE PAVERT-MORTIERS, REACTIE OP
"WAAROM BANG VOOR MAATSCHAPPIJLEER?"
- MEDEDELINGEN
- BOEKBESPREKINGEN
- ADVERTENTIES

KLEIO

VERSCHIJNT MAANDELIJKS

11+
17e jaargang nr. 12 – 1976

VERENIGING VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR

K. VAN DIJK, *voorzitter*, De Hoghe Weijdt 13, Heilo, tel. 072 - 33570.

MEVR. DRS. E.J. KARREMAN, *1e vice-voorzitter*, Van Limburg Stirumstraat 13, Utrecht, tel. 030 - 514052.

J.P.M. HENKES, *2e vice-voorzitter, Mavocommissie*, Kerkendijk 96 b, Someren-Heide, tel. 04937-3230.

DRS. J. BOUWSMA, *1e secretaris*, Brokmui 40, Dokkum, tel. 05190-3598.

MEVR. M.I. RÖDER, *2e secretaresse*, Van Tuyt van Serooskerkenstraat 113, Voorburg, tel. 070 - 861890.

J.L. FRIELING, *penningmeester*, Pr. Beatrixlaan 31, Oegstgeest, tel. 071-152794.

postrekening 128701, t.n.v. penningmeester van de V.G.N. Vreeswijkstraat 329, Den Haag.

DRS. G.J. SLOOTWEG, *redactie Kleio*, Van Kinsbergenlaan 21, Baarn, tel. 02154-15047.

A.J. PLAS, *P.A.-commissie*, Vooronder 44, Groningen, tel. 050-488326.

DRS. J. BAALBERGEN, *Didaktiekcommissie*, Sandbergstraat 8, Abcoude, tel. 02946-3207.

DR. F.G.G. GOVERS, *Pedakcommissie*, Elzenstr. 12, Uden (N.Br.), 04132-64117.

DRS. H. ULRICH, Karel Doormanlaan 15, Oegstgeest, tel. 071 - 150214.

M.J. VAN VELZEN, *Onderwijscommissie*, Mgr. van Gilsstraat 6, Kerkrade, tel. 045 - 455941.

A.L. VERHOOG, Drakestein 8, Leiderdorp, tel. 071 - 91003.

LEDENADMINISTRATIE

Aangifte en afschrijvingen van leden en informatie over contributiebetaling zenden aan: **Administratie**

CONTRIBUTIES

contributies vanaf 1 januari 1976.

Gewone leden: a. docenten havo, v.w.o. en h.b.o.

b. docenten mavo

Buitengewone leden: a. gepensioneerden en b. zij die wel geschiedenisbevoegdheid

bezitten, maar geen les geven op scholen voor mavo, v.w.o. en h.b.o.

Aspirantleden:

f 50,—

Echtparen:

f 35,—

Buitengewone leden: a. gepensioneerden en b. zij die wel geschiedenisbevoegdheid

bezitten, maar geen les geven op scholen voor mavo, v.w.o. en h.b.o.

f 30,—

Aspirantleden:

f 30,—

Echtparen:

f 55,—

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.), verschijnt tien maal per jaar.

REDACTIE

DRS. G.J. SLOOTWEG, *voorzitter*, Van Kinsbergenlaan 21, Baarn, tel. 02154-15047.

DRS. P. VAN HEES, *secretaris*, tel. privé: 030-882365, correspondentie: p/a Instituut voor Geschiedenis, Kromme Nieuwe Gracht 20, Utrecht.

J.L. FRIELING, *penningmeester*, Pr. Beatrixlaan 31, Oegstgeest, tel. 071-152794.

C.M.H. BOSCH, Bloemendaal.

DR. P.C. EMMER, Haarlem

DRS. C.P.W.F. HERZBERG, Lisse

Dr. S.Y.A. VELLENGA, Utrecht

Abonnementen: voor leden gratis, voor niet-leden f 45,— per kalenderjaar.

Actieve leraren/leraressen kunnen alleen met goedvinden van het bestuur van de V.G.N. in aanmerking komen voor een abonnement.

Abonnementen, opgeven aan: **J.O.H.W. Geldof, Veenendaalkade 256, 's-Gravenhage, tel. 070-674100. 's-Gravenhage, tel. 070-465973.**

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen uit dit nummer is slechts toegestaan na onze schriftelijke goedkeuring.

De redactie.

Inhoudsopgave

Het Indiase Subcontinent

- dr. A.C. Niemeyer, Brits bewind en Indisch nationalisme 1920-1947 1041
drs. D. Kooiman, Maatschappelijke achtergronden van linkse politieke bewegingen in India 1052
drs. B.J.S. Hoetjes, Contemporaine geschiedenis van Zuid-Azië. Samenleving, Overheid en Politiek in India sinds 1947 1057

De Verenigde Staten en 200 jaar

- Fragment van de Onafhankelijkheidsverklaring 1068
Openingswoord door Miss Elisabeth A. Brown 1070
prof. dr. J.W. Schulte Nordholt, De Onafhankelijkheidsverklaring: Droom of Richtsnoer 1071
prof. dr. M.C. Brands, Amerikaanse buitenlandse politiek — Voorbereiding tot de rol van wereldmacht? 1085
prof. dr. Peter d'Alroy Jones, The American Dream Revisited: History of Phrase: American Dream 1098
prof. dr. William R. Hochman, Shifting Perspectives in the Role of Government of the United States 1112

Collegeverslagen en samenvattingen

- Prof. dr. Joh. de Vries, Het Historisch Perspectief der Multinationals 1127
prof. dr. D.J. Roorda, Ideologie, traditie en organisatie in de politiek van de late zeventiende eeuw: Willem III contra Lodewijk XIV 1137

Overige artikelen

- Een discussie over "Perspectief" 1139
drs. I. v.d. Pavert-Mortiers, Een reactie op "Waarom bang zijn voor Maatschappijleer?" 1143

Mededelingen

1148

Boekbesprekingen

1152

Advertenties

Het antwoord op de uitdaging.

De uitdaging: vat zestig eeuwen menselijke beschaving op boeiende wijze samen.

Het antwoord: de Winkler Prins Grote Wereldgeschiedenis, een zesdelig standaardwerk, dat zijn weerga niet kent.

2260 bladzijden voeren u langs **De oudste beschavingen** (deel 1), **Rome en de beschavingen buiten Europa** (deel 2), **De Middeleeuwen** (deel 3), **De nieuwe geschiedenis** (deel 4), **De Franse Revolutie en de 19de eeuw** (deel 5) naar **De twintigste eeuw** (deel 6).

De Winkler Prins Grote Wereldgeschiedenis staat onder redactie van **drs. S. de Vries**. Een raad van advies wordt gevormd door de hoogleraren **J. J. M. Timmers** en **Th. Luyckx**.

Bij de onderhoudend geschreven tekst vindt u duizenden schitterende afbeeldingen in kleuren (waarvan een aantal op het helepaginaformaat van 28 x 21,5 cm).

Instructieve tekeningen en overzichtelijke kaarten en schema's completeren de functionele illustrering.

Meer weten?

Gaarne ontvang ik gratis nadere inlichtingen over de Winkler Prins Grote Wereldgeschiedenis.

Naam: _____

Adres: _____

Plaats: _____

In open, ongefrankeerde envelop opsturen aan: Elsevier, Antwoordnummer 1248, Amsterdam.

K176-W1

HET INDIASE SUBCONTINENT

Lezingen gehouden op de conferentie van de Commissie Postacademiale Vorming, 20 en 21 februari 1976 op het Evert Kupersoord te Amersfoort.

dr. A.C. Niemeyer

BRITS BEWIND EN INDISCH NATIONALISME 1920-1947

I. *Inleiding: ontwikkeling van het nationalisme in de 19e en het begin van de 20e eeuw*

Wanneer in de eerste helft van de 19e eeuw zich in Brits-Indië een nationaal besef begint af te tekenen heeft dit aanvankelijk een vooral cultureel-religieuze inhoud. Opmerkelijk is daarbij dat men ambivalent staat tegenover de Westerse cultuur: enerzijds zien we het streven naar hervorming (van het hindoeïsme en van de islam als sociaal-religieuze systemen) in Westerse zin, waarbij men aansluiting zoekt bij christelijke waarden en Westerse wetenschap en techniek, een en ander natuurlijk onder behoud van eigen waarden — anderzijds zien we een *revival*-beweging, een neiging om terug te keren tot de pure oorsprongen van de eigen cultuur, waarbij Westerse waarden als geheel vijandig daaraan worden verworpen. In alle vroeg-nationalistische stromingen vinden we deze beide neigingen terug, maar telkens in een andere dosering en accentuering van de beide tendenzen. Enkele concrete voorbeelden kunnen verduidelijken wat wij bedoelen.

Rammohan Roy, een Bengali brahmaan, sticht in 1828 de *Brahmo Samaj* die veelal genoemd wordt als de eerste uiting van het nationalisme in Brits-Indië. Hij wil het hindoeïsme hervormen in een liberale, tolerante en christelijke zin; hij verzet zich tegen de *suttie* (weduwenverbranding) en het kinderhuwelijk. Kenmerkend voor Roy's oriëntatie was dat hij in 1820 al een boekje publiceerde, "The precepts of Jesus: A Guide to Truth and Happiness". Hij wenst Westers onderwijs, in de Engelse taal. Maar een en ander neemt niet weg, dat hij zich hindoe en brahmaan blijft voelen.

Bijna een halve eeuw later (1875) sticht Dayananda Sarasvati de *Arya Samaj* die vooral in de Punjab (een gebied waar het hindoeïsme zich moet verdedigen tegen sikhs en moslems) aanhang krijgt. Dayananda bepleit soms dezelfde hervormingen als Roy voorstond, maar hij doet dat vanuit een ander perspectief: "Back to the Vedas!" Volgens hem is in de oudste hindoe-overlevering alles te vinden wat ook in de moderne wereld van waarde kan zijn; het hindoeïsme heeft daarvoor geen Westers, christelijk voorbeeld nodig.

Bij de Indische moslems treffen wij vergelijkbare tendenzen aan. Sir Sayyid Ahmad Khan sticht in 1875 het *Anglo-Oriental College* te Aligarh, een school die haar studenten een goed-mohammedaanse opvoeding wil geven, maar hen tevens in contact wil brengen met Westerse kennis en waarden. Die hebben zij nodig om hun sociaal-economische en politieke achterstand t.o.v. de hindoes in te lopen. Sir Sayyid was een van de eerste Indische moslems die zijn geloofsgenoten wees op het gevaar dat zij door de hindoes, die talrijker waren, die meer contact zochten met de Westerse cultuur en daaraan een voorsprong ontleenden als het ging om het verwerven van posities in Brits-Indië, geheel overvleugeld

zouden worden. Zo werd de naam "Aligarh" ook een politiek program: steun zoeken bij de Engelsen om de positie van de moslems te handhaven of te versterken.

Maar Sir Sayyid vond ook tegenstanders in het eigen kamp. Het in 1867 gestichte seminarie te Deoband, een opleidingsschool voor mohammedaanse godgeleerden, keerde zich tegen al wat Engels en Westers is. Het uiteindelijke doel van Deoband is wel omschreven als een voortzetting van de *Mutiny* met intellectuele middelen. Deoband onderwees een volkomen orthodoxe interpretatie van de islam en zocht ook steun bij het panislamisme, dat sinds ca. 1880 door de Turkse sultan gepousseerd werd.

Voor de toekomst belangrijk zijn in de ontwikkeling van dit vroege nationalisme twee dingen. In de eerste plaats dat ca. 1900 de liberale, tolerante, pro-Westerse stromingen in kracht afnemen, terwijl de revivalistische of orthodoxe en duidelijke anti-Westerse stromingen meer aanhang krijgen. In de tweede plaats dat het op de voorgrond treden van religieuze waarden in het vroege Indische nationalisme het communalisme bevordert, d.w.z. de neiging om het hele sociaal-economische en politieke leven te organiseren binnen het kader van de "*communities*", de geloofsgemeenschappen. Deze gemeenschappen komen dus scherper tegenover elkaar te staan en het communalisme wordt in Brits-Indië de grote concurrent van het nationalisme. Ook in het onafhankelijke India van na 1947 is "communalist" zo iets als een politiek scheldwoord gebleven.

De ambivalentie t.o.v. het Westen en de grote betekenis van de religieuze factor zien wij ook in het politieke nationalisme, dat zich omstreeks 1900 gaat manifesteren. In 1885 wordt het *Indian National Congress* gesticht. Dit is aanvankelijk een club van vooraanstaande, Engels-geschoolde intellectuelen en rijke fabrikanten, kooplieden en grootgrondbezitters. De stemming is er pro-Engels: men oriënteert zich op het ideaal van de liberale, parlementaire democratie. In Brits-Indië wil men hervormingen, maar binnen het bestaande bestuursstelsel — vooral de benoeming van meer Indiërs in bestuursfuncties ("*indianization of the services*"). Het Congres wil ook een nationale organisatie zijn, het wil het hele Indische volk vertegenwoordigen, dus niet alleen de hindoes, maar ook de moslems, paria's en andere minderheden.

Omstreeks 1900 vormen er zich echter twee groeperingen binnen het Congres: de *Moderates* onder leiding van Gokhale, die op samenwerking met het Engelse bewind blijven vertrouwen, en de *Extremists* onder leiding van Tilak, die een meer anti-Engelse houding aannemen. "*Militancy, not mendicancy!*" wordt een van hun leuzen en hoewel de Extremisten geen gewelddadige revolutie prediken, lopen er toch verbindingen van hen naar het in Maharashtra en Bengalen in die jaren opkomende terrorisme. Van belang is verder dat Tilak, om het nationale gevoel te wekken, een beroep doet op typisch hindoe-sentiment, b.v. door zijn cultus van de held Sivaji (die in strijd met de Moghul-vorsten te Delhi in de 17e eeuw een sterke hindoe-statenbond in Maharashtra schiep) en door zijn steun aan de *Anti-Cow-Killing League*. Hoewel Tilak geen communalist was, heeft hij door zijn activiteiten stellig het communalisme in de hand gewerkt. Hoewel het Congres bleef volhouden dat het een nationale beweging was trad er toch een zekere hindoeïsering van het Congres op, waardoor de moslems afgeschrikt werden.

In 1906 ontstond naast (meestal: tegenover) het Congres de *Muslim League*. Aanleiding tot de stichting hiervan vormde de aankondiging van politieke hervormingen door de

nieuwe regering-Campbell Bannerman in Engeland (minister voor India: Gladstone's oude vriend Morley). Het vooruitzicht van een beginnende democratisering wekte bij de moslems (voorlopig alleen de zeer welgestelde onder hen!) het besef dat zij zich moesten organiseren om hun positie tegenover de hindoes te handhaven. Een deputatie van vooraanstaande moslems bepleitte bij onderkoning Lord Minto de instelling van een *separate electorate* voor moslems, een verzoek dat gehonoreerd werd in de *India Councils Act* van 1909 (ook wel als de "Morley-Minto Reforms" aangeduid). De stemgerechtigde mohamedanen werden dus op een afzonderlijke kiezerslijst geplaatst en kozen hun eigen vertegenwoordigers.

Dezelfde groep moslems die deze deputatie naar de onderkoning vormde richtte kort daarna de Liga op. Dit werd dus een communale organisatie: zij wilde enkel de belangen van de mohammedaanse gemeenschap in Brits-Indië behartigen. Het Congres beschouwde de Liga dan ook van meet af aan als haar tegenstander. De Liga vond haar aanhang onder grootgrondbezitters (die er tot na 1947 een grote rol in bleven spelen), advocaten en welgestelde intellectuelen. Zij waren veelal Westers-geschoold en pro-Engels, temeer daar alleen de Engelsen hun garanties konden geven tegen overheersing door de hindoe-meerderheid in Brits-Indië (de moslems maakten daar ca. één kwart van de bevolking uit).

Maar omstreeks 1912 al kwam er ook binnen de Liga een meer anti-Engelse stemming op, o.m. omdat men in Engeland een vijand van de islam ging zien (Engeland liet de Franse bezetting van Marokko toe, de Italiaanse bezetting van Libië en de aanval van de Balkanstaten op Turkije). Juist op de Indische moslems, die zich als minderheid bedreigd voelden, had het panislamisme veel aantrekkingskracht, en voor de panislamisten had Turkije, met zijn sultan-khalief als enige mohammedaanse heerser die in staat geacht kon worden de islam te beschermen, een grote betekenis. Deze anti-Engelse oriëntatie bracht Congres en Liga dichter bij elkaar: in 1916 sloten zij het zgn. *Lucknow Pact*. Hierbij kwamen zij overeen gezamenlijk te ijveren voor een wel-omschreven voorstel tot verdere politieke hervormingen (waarin het *separate electorate* voor de moslems gehandhaafd bleef, wat een concessie was van de zijde van het Congres).

II. De Britse houding tegenover het Indische nationalisme

De Engelse houding tegenover het Indische nationalisme was ook ambivalent. Enerzijds beseften een aantal Engelsen dat het Indische nationalisme in niet geringe mate wortelde in de liberale Britse idealen van zelfbestuur en van democratie; dit besef ontmoeten wij vooral bij de liberalen (zoals Montagu, minister voor India 1917-22, en Lord Reading, onderkoning 1921-26) en bij Labour-leiders (zoals Keir Hardie, MacDonald en Wedgwood Benn, minister voor India 1929-31). Daarnaast kwam er een geleidelijk groeiende groep van Engelsen die inzagen dat op den duur vergaande concessies aan het Indische nationalisme niet konden uitblijven. Tot hen behoorde b.v. Baldwin (leider van de conservatieve partij 1923-37), die een herhaling van de fout die het moederland in de 18e eeuw tegenover de Amerikaanse koloniën had begaan tot elke prijs wilde vermijden. Ook de conservatief Lord Irwin (de latere Lord Halifax, onderkoning 1926-31) toonde veel begrip voor het Indische nationalisme. Maar vooral onder de conservatieven vond men ook de verklaarde voorstanders van het oude imperialisme, die elke concessie in de richting van zelfbestuur en zeker van democratisch zelfbestuur te ver vonden gaan, omdat Indiërs niet in staat waren zichzelf te besturen, omdat de Indiërs geen natie vormden en nooit

zouden vormen en omdat het Britse belang de handhaving van een sterk Brits gezag in Brits-Indië vereiste. Bekende vertegenwoordigers van deze groep waren Lord Birkenhead en Churchill, die er zijn afschuw over uitsprak dat een "*half-naked fakir*" als Gandhi op voet van gelijkheid kon onderhandelen met de onderkoning. Zij vonden steun bij veel hoge ambtenaren van de *Indian Civil Service*, die zich moeilijk konden voorstellen dat zij overbodig zouden worden.

Geen enkele Brit kon natuurlijk ook geheel ongevoelig blijven voor het argument dat Brits-Indië van enorm belang was voor de Britse economie. Velen erkenden dat in Brits-Indië het Indische belang voorop moest staan; in 1925 werd er ook een eind gemaakt aan de bevoorrechtiging van de Britse textielimport door de zware belasting van de Indische textielproductie. Maar de te hoge koers van de *rupee* t.o.v. het pond sterling bleef gehandhaafd. Toen in 1931 de Brits-Indische regering zich achter het verlangen van het Indische zakenleven stelde om de *rupee* te devalueren t.o.v. het pond, ging de regering te Westminster hier niet op in. MacDonald zag in dat de devaluatie billijk zou zijn, maar meende dit niet aan zijn kiezers te kunnen verkopen.

Een laatste factor die de relaties tussen Engelsen en Indiërs vaak vertroebelde was het hardnekkig blanke superioriteitsgevoel. Ook mensen die het beste met de Indiërs voorhadden waren hier niet vrij van. In de commentaren van Montagu en Reading b.v. op de gebeurtenissen in Brits-Indië klinkt vaak een toon door van ongeduld en verbazing van zoveel achterlijkheid bij mensen die op den duur de macht zouden moeten uitoefenen; zij veronderstelden dan ook dat het lang zou duren eer de Indiërs daarvoor "rijp" zouden zijn.

Ondanks deze diversiteit in opvattingen kunnen wij toch zeggen dat na ca. 1900 de grote lijn van de Engelse politiek in Brits-Indië gevormd werd door de steeds verder gaande concessies in de richting van zelfbestuur. Een zeer bescheiden begin werd gemaakt met de *Indian Councils Act* van 1909, waarbij adviserende raden werden ingesteld van gedeeltelijk benoemd, naast gedeeltelijk gekozen leden, het aantal kiezers bleef beperkt tot ca. 60.000. Volgende etappes op deze weg waren de *Government of India Act* van 1919, de verklaring dat het einddoel van India's constitutionele ontwikkeling de dominion-status zou zijn (1929), de *Government of India Act* van 1935 en de vrijwillige terugtrekking van het Britse bewind in 1947.

Er zijn bij deze ontwikkeling nog een paar opmerkingen te maken. Men kan de hervormingen "onvoldoende" vinden en het is begrijpelijk dat de Indische nationalistten er vaak ontevreden mee waren. Aan de andere kant boden ze zoveel hoop op het bereiken van echte onafhankelijkheid dat het Congres herhaaldelijk tot samenwerking binnen dit kader bereid bleek (en zowel in 1920 als in 1930 en 1942 kostte het Gandhi de nodige overredingskunst om de meerheid van het Congres tot duidelijk anti-Engelse acties te doen besluiten). Echt revolutionaire acties werden door de hervormingen ook voorkomen. Hierbij moet overigens bedacht worden dat Gandhi's geweldloosheid het voor het koloniale bewind mogelijk maakte om betrekkelijk gematigd op te treden en deze experimenten met een geleidelijke machtsoverdracht uit te voeren.

Een laatste kwestie die bij een analyse van de Britse houding t.o.v. het Indische nationalisme ter sprake moet komen is de vraag: hebben de Engelsen in Brits-Indië een "verdeel-en-heers-politiek" gevoerd t.o.v. hindoes en moslems? Na de *mutiny* van 1857 kan men

deze inderdaad constateren, maar o.i. is de Engelse politiek sinds het begin van de 20e eeuw, en zeker na 1917, niet meer aldus te karakteriseren. Naarmate de geleidelijke machts-overdracht aan een regering van Indische signatuur duidelijker werd kon Engeland deze politiek ook niet meer volgen. Na 1917 zien we het Britse bewind de hulp zoeken van alle elementen die in het kader van zo'n geleidelijke machts-overdracht wilden meewerken (en dat waren in de eerste plaats de moslems, die van de Britten garanties voor hun positie in een onafhankelijk India verwachtten, maar ook de *National Liberal Federation*, waarin de Congres "*Moderates*" zich in 1918 verenigd hadden, en enkele andere hindoe-groeperingen). De Engelsen bestreden hen die naar hun mening te snel en te radicaal aanstuurden op zelfbestuur (en die groep was grotendeels in het Congres te vinden; binnen het Congres opereerde overigens ook de (vrij kleine) groep van de zgn. *Nationalist Muslims*). Maar de communale verdeeldheid van de Indiërs was in beginsel terug te voeren op een onvolledige integratie van het moslem-element in een hindoe-samenleving en de verscherping van de tegenstellingen is niet te verklaren uit een Engelse verdeel-en-heers-politiek, maar uit de politiek van machts-overdracht, waardoor de bestaande tegenstellingen een veel groter praktisch belang kregen. Natuurlijk treft men ook na 1917 nog wel "imperialisten" aan (veelal van conservatieve huize of functionarissen van de I.C.S.) die hindoes tegen moslems trachtten uit te spelen, maar de grote lijn van de Engelse politiek werd niet meer door hen bepaald. (Schrijver dezes wil overigens aan deze beschouwing toevoegen dat hij er niet alleen in staat, maar dat veel Indische en sommige Engelse historici een ander standpunt innemen).

III. De periode rond 1920

In 1917 legde minister Montagu in het Lagerhuis een verklaring af, dat de Britse regering in Indië streefde naar een toenemende bezetting van bestuursposten door Indiërs en de geleidelijke invoering van zelfbestuur door verantwoordelijke ministers. Na twee jaren van overleg en touwtrekken kreeg dit voornemen vorm in de *Government of India Act* van 1919: de centrale regering in Brits-Indië bleef geheel voorbehouden aan de onderkoning en zijn *Executive Council* (waarin overigens ook altijd enkele Indiërs werden opgenomen); zij waren niet verantwoordelijk jegens de *Legislative Assembly*, wier bevoegdheden beperkt waren. Maar in de provincies werd het systeem van de *dyarchie* ingevoerd: verschillende departementen (zoals landbouw, plaatselijk bestuur, onderwijs) werden toevertrouwd aan Indische ministers die verantwoording schuldig waren aan de provinciale *Legislative Councils*, de andere daarentegen aan bestuursambtenaren die geheel ondergeschikt bleven aan de gouverneur (en via hem aan de onderkoning, aan de minister voor India en het Engelse parlement). Bovendien behield de gouverneur een veto-recht. Maar in de *Legislative Councils* werden ca. 70% van de leden gekozen, en het aantal kiezers in geheel Brits-Indië steeg tot ca. 5 miljoen.

Voor de Indische nationalistten was dit een teleurstellend resultaat nadat zo hoge verwachtingen waren gewekt door de verklaring van Montagu en door de leuze van het "zelfbeschikkingsrecht der volkeren", die tegen het einde van W.O.I opgeld deed. Bovendien waren twee feiten volkomen in tegenspraak met de politiek van tegemoetkoming aan nationalistische verlangens die de regeringen in Londen en Delhi openbaar beleden. Het eerste was de afkondiging van de *Rowlatt Acts* (1919), die de regering uitgebreide en met de idee van burgerlijke vrijheden onverenigbare bevoegdheden gaf om op te treden tegen terroristen en politieke samenzweerders. Het tweede was het bloedbad van Amritsar (1919).

In die stad in de Punjab vond een betoging plaats tegen de *Rowlatt Acts* en de plaatselijke commandant, generaal Dyer, liet het vuur openen op de menigte, waarbij tenminste 379 doden vielen. De generaal werd weliswaar ontslagen en het Lagerhuis steunde de regering in die beslissing, maar in het Hogerhuis verklaarde zich een meerderheid ertegen, in een inzameling in Engeland bracht een vorstelijk bedrag bijeen om de generaal schadeloos te stellen. Veel Indiërs verloren het vertrouwen in de oprechtheid van de Britse bedoelingen. Diverse auteurs zijn van mening dat de gebeurtenissen te Amritsar en hun nasleep de verhouding tussen Engelsen en Indiërs even grondig bedorven hebben als de *Mutiny* van 1857.

De mohammedanen hadden nog een andere reden om zich tegen de Engelsen te keren. Sinds het eind van W.O.I was het duidelijk dat de positie van Turkije (en van de sultan-khalief) ernstig aangetast zou worden. Dit was voor de Indische moslems moeilijk te verwerken en zij organiseerden zich in de *Khilafat-beweging* om de khalief te steunen. Hun voornaamste eisen waren dat hij voldoende macht zou houden om de aanhangers van de islam te beschermen, en dat hij bekleed zou blijven met het oppergezag over de heilige plaatsen van de islam (met name Mekka, Medina en Jerusalem; hierdoor namen de Indische *Khilafatisten* dus stelling tegen het opkomende Arabische nationalisme). Toen de bepalingen van de (overigens nooit uitgevoerde) vrede van Sèvres bekend werden (1920) was hun verontwaardiging groot. Gedurende enkele jaren was de *Khilafat-beweging* de voornaamste exponent van het politieke streven van de Indische moslems; de Liga werd tijdelijk geheel op het tweede plan gedrongen.

Het was vooral Gandhi die de mogelijkheid aangreep om de ontevredenheid die binnen het Congres heerste (over de geringe mate van zelfbestuur en over Amritsar) en die van de *Khilafat-beweging* te verenigen. In 1920 lanceerden zij gezamenlijk de *non-violent non-co-operation movement*, met als doel het verkrijgen van *swaraj* (= zelfbestuur; de precieze vorm daarvan werd echter niet omschreven). De Brits-Indische regering trad zeer lankmoedig op, o.a. omdat zij de samenwerking met gematigde elementen niet wilde verspelen, juist nu de hervormingen van 1919 ingevoerd zouden worden. Op den duur echter kwam zij in een moeilijke positie te verkeren door de agitatie, zodat de onderkoning, Lord Reading, tegen het einde van 1921 tot vergaande concessies bereid leek. Maar de nationalistenvan kwamen ook in moeilijkheden: hoever konden zij gaar, zonder diezelfde gematigde elementen van zich te vervreemden? Was b.v. een "*no-tax campaign*" aanvaardbaar? Een incident in Chauri Chaura (1922) was voor Gandhi aanleiding de beweging af te gelasten, tot teleurstelling en soms verontwaardiging van het meer radicale deel van zijn aanhang, waartoe met name de moslems behoorden.

Het belang van de gebeurtenissen in de jaren 1919-22 lijkt ons vooral gelegen in de volgende punten:

- a) het was een periode van "*Hindu-Muslim unity*", maar veelal op zeer emotionele basis. Nauwkeurige afspraken over een verdeling van de macht — zoals b.v. ten tijde van het *Lucknow Pact* bestonden — waren er niet, in een toestand van euforie deed men alsof er geen tegenstellingen tussen hindoes en moslems bestonden (of enkel het gevolg waren van de Engelse verdeel-en-heers-politiek). Toen de hele beweging tenslotte op een fiasco uitliep voelden de moslems (die vooraan gestaan hadden in de politieke agitatie) zich verraden. De jaren na 1922 worden dan ook gekenmerkt door ernstige communalistische onlusten.

- b) het Congres veranderde door Gandhi's actie in deze jaren van een elite-beweging in een massa-beweging, die bovendien een hechte organisatie verkreeg op nationaal, provinciaal, districts- en lokaal niveau. Toch spreken wij liever over een beweging dan over een partij, want kenmerkend bleef de grote diversiteit van opvattingen waarvoor binnen het Congres plaats was. Gandhi wilde in het Congres het hele Indische volk vertegenwoordigd zien en moest dus alles vermijden wat onderlinge tegenstellingen kon accentueren. Toch werd door het meer massale karakter van de Congres-aanhang de kans op een tegenstelling tussen meer radicale opvattingen van die nieuwe aanhang en de meer behoudende van de oude elite die nog steeds de leiding in handen had, wel groter.
- c) voor het eerst waren ook de Indische moslems tot massale actie op politiek gebied gekomen, maar veelbetekenend was dat het motief hiervoor door de moslems in de eerste plaats als religieus ervaren werd. De *Khilafat*-beweging had zich naast het Congres geschaard in de nationale strijd, maar zakte volledig ineen toen het religieuze motief (o.a. door de afschaffing van het khalifaat, 1924) wegviel. Daarna trad de Liga weer meer op de voorgrond, maar deze was nog niet in het minst een massa-partij geworden.
- d) de mislukking van de non-coöperatie-beweging werd gevolgd door een periode van onzekerheid en desoriëntatie in het nationalistische kamp. Binnen het Congres was de grote vraag of men nu al dan niet ging meewerken met het nieuwe bestuursstelsel (b.v. door zich te laten verkiezen in de *Legislative Councils*, en zo ja, met de bedoeling om positief mee te werken, of juist om het functioneren van die raden van binnenuit te saboteren?). Bij de moslems was de vraag of men nog langer de samenwerking met het Congres zou zoeken (hetgeen b.v. Jinnah zeker nog tot 1928 probeerde), terwijl bovendien regionale en persoonlijke tegenstellingen tot een vergaande versplintering van politieke activiteit bij de moslems leidden.

IV. De periode rond 1930

De instelling van de Simon-Commissie in 1928 verlostte de nationalistische beweging uit deze impasse. De genoemde commissie zou de Britse regering adviseren over verder gaande politieke hervormingen, zoals de wet van 1919 in het vooruitzicht gesteld had — maar er werden enkel 7 Britse parlementsleden in benoemd en niet één Indiër! De Indische nationalistenvoelden dit als een klap in hun gezicht en besloten de Simon-Commissie te boycotten, waaraan zowel het Congres als de Liga zich hielden. Tevens besloot het Congres een eigen commissie (onder voorzitterschap van Motilal Nehru, de vader van de latere premier) in te stellen om zelf een plan voor de realisering van zelfbestuur uit te werken (dit werd het zgn. *Nehru Report* van 1928).

De onderkoning Lord Irwin begreep dat men een flater begaan had en hoopte door een gebaar het Indische vertrouwen in de Britse bedoelingen te herstellen. Na lange onderhandelingen met Londen werd hij gemachtigd te verklaren, dat de Engelse regering ervan uitging dat de constitutionele ontwikkeling zou leiden tot dominion-status voor Brits-Indië; tevens kondigde hij aan dat er een Ronde Tafel Conferentie gehouden zou worden voor overleg over de nieuwe hervormingen. Hij kon echter niet beloven dat de voorgenomen hervormingen meteen zouden leiden tot de dominion-status, met het gevolg dat het Congres deze toezegging onvoldoende vond en zijn boycot handhaafde. Toch was de zgn. *Irwin Declaration* van groot belang: dominion-status betekende toen reeds praktisch onafhankelijkheid, en tevens aanvaardde Engeland in beginsel het multi-rationale Gemeenebest. Het

had dan ook wel moeite gekost om niet alleen de Labour-regering, maar ook de liberalen en de conservatieve oppositie zover te krijgen dat zij achter deze verklaring gingen staan. De R.T.C., die drie zittingen hield in de periode van dec. 1930-jan. 1932, leverde tenslotte weinig op. Er vergaderden vertegenwoordigers van diverse Indische groeperingen (alleen het Congres volhardde in zijn boycot), van de Indische vorsten (er bestonden ca. 600 semi-onafhankelijke staten en staatjes, samen ongeveer 40% van de bodem en 25% van de bevolking omvattend), van de Engelse regering en van de Engelse politieke partijen. De voornaamste problemen waarmee men geconfronteerd werd waren:

- a) de minderheden. De geleidelijk aan duidelijk zichtbare ontwikkeling in de richting van een machtsoverdracht aan een parlementaire Indische regering maakte dat de minderheden zich in toenemende mate bedreigd gingen voelen. Tot dusver was er het autoritaire Britse bewind geweest om hen te beschermen, maar in de toekomst zou het dat steeds minder kunnen doen. Met name de moslems, de grootste minderheid, zagen het schrikbeeld van een "*Hindu Raj*" in Indië opdoemen, maar er waren nog meer minderheden: de sikhs, de christenen en de paria's. Allen wilden waarborgen voor hun positie, waarbij men kon denken aan: *separate electorates*, gereserveerde parlementszetels voor bepaalde groepen en de toekenning van een bepaald percentage van bestuursposten aan bepaalde groepen. De Indische deelnemers aan de R.T.C. werden het over deze zaken niet eens. Omineus was dat het (afwezige) Congres in 1928 het *Nehru Report* had aanvaard, waarin de *separate electorates* voor moslems niet werden gehandhaafd (in afwijking van het vroegere *Lucknow Pact*, waarbij het Congres ze wel aanvaard had). Tenslotte vaardigde MacDonald de zgn. *Communal Award* uit (1932), waarin hij de knoop van deze problemen doorhakte.
- b) de vorsten. Aanvankelijk leken deze ervoor te voelen, een federatie aan te gaan met de Brits-Indische provincies, vermoedelijk in de gedachte dat zij op dit moment nog garanties voor een vrij zelfstandige positie konden bedingen. Toen men echter ging onderhandelen over de vulling die dit begrip federatie in de praktijk zou moeten krijgen werd hun bereidheid tot samenwerking steeds geringer.
- c) de verhouding tussen centraal gezag en provincies. Vooral de moslems waren voorstanders van volkomen autonome provincies onder een zwak centraal gezag; de hindoes hielden vast aan een sterk centraal gezag en minder bevoegdheden voor de provincies.

Inmiddels had het Congres onder Gandhi's leiding de *civil disobedience movement* gelanceerd (1930-34). Anders dan in 1920 ging het er niet slechts om, de Britten de medewerking bij hun bestuur te weigeren, maar om wetten te overtreden. Gandhi had een program opgesteld van elf eisen, die ditmaal vooral op sociaal-economisch gebied lagen; één ervan betrof de koers van de *rupee*, een ander het Britse zoutmonopolie. Het program was van dien aard dat een aanzienlijk deel van de Indische samenleving zich erin kon herkennen; de devaluatie van de *rupee* b.v. was zowel voor handel en industrie als voor de landbouw van belang, en het zoutmonopolie vormde een zeer concreet voorbeeld van een belasting die ook de armste Indiërs moesten opbrengen om het koloniale bestuur te financieren. Tevens waren deze eisen aantrekkelijk voor de omstreeks die tijd sterker wordende *Left Wing* in het Congres, een groep van jongere leiders, onder wie Jawaharlal Nehru, Jayaprakash Narayan en Subhas Chandra Bose de voornaamsten waren en die min of meer socialistisch georiënteerd waren. Het was de groep die in 1934 de *Congress Socialist Party* zou vormen als groep binnen het Congres.

Gandhi's voornaamste doel met de actie was wellicht om hierdoor de nationale eensgezindheid te bevorderen, die in de jaren 1920-22 het Britse bewind bijna op de knieën gekregen had; die eensgezindheid immers zou hard nodig zijn als men met de Britten ging praten over de politieke hervormingen. Enig succes boekte hij wel. Zijn befaamde "zoutmars" (1930) om demonstratief het zoutmonopolie te doorbreken wekte een geweldig enthousiasme. Met name boeren, kleine middenstand en vrouwen namen in veel groter mate deel aan de actie dan 10 jaar geleden het geval was geweest. Maar de moslems hielden zich in meerderheid afzijdig (afgezien van de zgn. *Nationalist Moslims*, de vrij kleine groep mohammedanen die deel uitmaakten van het Congres, en de zgn. "*Red Shirts*" in de N.W.F.P.). Onder de indruk van Gandhi's succes was de Brits-Indische regering bereid te onderhandelen en er kwam een "wapenstilstand" tussen regering en Congres (het zgn. *Gandhi-Irwin Pact*, mrt. 1931-jan. 1932). Gandhi nam daarop als enige vertegenwoordiger van het Congres deel aan de tweede zitting van de R.T.C., maar bereikte daar niet de gehoopte eensgezindheid onder de Indiërs.

En daarna verliep ook de ongehoorzaamheidsbeweging. Anders dan in 1920-22 ging de Brits-Indische regering over tot een harde repressie. De redenen daarvoor moeten wij zien in het feit dat a) de uitdaging ditmaal ernstiger was: in veel streken vond weigering van belastingbetaling plaats (begrijpelijk, omdat de economische wereldcrisis de Indische boeren zwaar trof). Het Congres stelde zich daarbij op als een "*parallel government*" dat bemiddelde tussen boeren en Brits-Indisch bestuur, en een dergelijke positie wilde de Brits-Indische regering niet erkennen; en b) in Engeland was bij de vorming van de "nationale regering" van MacDonald in 1931 de conservatieve invloed sterk toegenomen; de conservatief Sir Samuel Hoare was minister voor India geworden.

Toch loste ook deze nieuwe regering de belofte van hervormingen in. In 1935 kwam de *Government of India Act* tot stand. De provincies werden geheel autonoom; de uitvoerende macht kwam er in handen van ministers die verantwoording schuldig waren aan gekozen *Legislative Councils* (enkele provincies hadden een 2-kamerstelsel). De goeverneurs van de provincies behielden echter vergaande volmachten, waardoor zij desnoods de *Councils* vrijwel buiten spel zetten. Het aantal kiezers voor de provinciale *Councils* steeg tot ca. 35 miljoen.

Voor de centrale regering zou een federatie van provincies en vorstendommen gevormd worden en het bestuur zou gedeeld worden volgens het beginsel van de dyarchie (dat in de provincies gold van 1919-35, maar daar nu plaats gemaakt had voor een volledig parlementair systeem). De vorming van de federatie en van de bestuurshervorming in de centrale regering werd echter afhankelijk gesteld van de toetreding van iets meer dan de helft der Indische vorsten, en in de praktijk kwam er niets van.

V. *Groeiende tegenstelling tussen Congres en Liga in de periode 1937-47*

Voor deze laatste periode willen wij niet een samenhangend overzicht van de gebeurtenissen geven. Vooral die in de jaren 1942-47 vormen een hoogst onoverzichtelijke wirwar van onderhandelingen, verklaringen, nadere interpretaties daarvan en desaveu's. In toenemende mate lijken ook zeer persoonlijke factoren een rol te hebben gespeeld bij mensen als Nehru, Patel, Gandhi en Jinnah. Het uiteindelijke belang van deze periode is voor het Indische nationalisme geweest dat zij geleid heeft tot de definitieve breuk tussen Congres en Liga en tot de verdeling van het Britse machtsgebied in twee dominions, India en Pakistan.

Er is geen sprake van dat de historici tot een eenstemmig oordeel gekomen zijn over vragen als: Was de verdeling onvermijdelijk? Zo ja, vanaf welk moment werd zij onvermijdelijk? Welke daden, beslissingen en houdingen moeten ervoor verantwoordelijk gesteld worden dat het zover kwam? Het is dan ook onder groot voorbehoud dat wij hierna een aantal factoren noemen die o.i. tot de verdeling hebben bijgedragen; een oordeel over het relatieve belang van die factoren is uiterst moeilijk.

1. De hervormingen van 1935 leidden ertoe, dat in 1937 provinciale verkiezingen werden gehouden. Die leverden een grote overwinning op voor het Congres, en een zware nederlaag voor de Liga (zij verwierf slechts 109 van de in totaal 482 beschikbare moslem-zetels; in provincies als de Punjab en Bengalen gingen de moslem-stemmen niet naar de Liga, maar naar regionale partijen). Het resultaat was dat het Congres in 7 van de 11 provincies een ministerie vormde, maar nergens een coalitie vormde met de Liga, hoewel deze laatste haar verkiezingsprogramma grotendeels had afgestemd op dat van het Congres. De Liga had het gevoel dat zij buitenspel gezet werden.
2. Van misschien nog groter belang was dat het Congres besloot dat de provinciale Congres-ministeries ondergeschikt zouden zijn aan het *Congress Working Committee* (ook wel *Congress High Command* genoemd). Op die manier werd de autonomie der provincies een fictie: zij plaatsten zich onder het gezag van de centrale Congres-"regering". De moslem-angst voor "*Hindu Raj*" nam toe. Wij zien dit als fouten van het Congres; er blijkt uit dat de Congres-leiders de moslem-gevoeligheden volkomen onderschatten. Zij konden dit doen omdat zij de communale tegenstellingen als het werk van de Engelsen beschouwden, die vanzelf zouden wegvallen als het Britse gezag verdween.
3. Na de verkiezingsnederlaag van 1937 zette Jinnah zich in voor de opbouw van de Liga als organisatie. Hierbij bespeelde hij zonder enige scrupules de angstgevoelens van de moslems voor een hindoe-overheersing; "*Islam in danger!*" werd de leuze van de Liga. In de jaren 1942-47 groeide ook de Liga uit tot een massa-beweging met plaatselijke afdelingen, getrainde propagandisten en een goedkoop lidmaatschap.
4. Jinnah's werk werd vergemakkelijkt doordat het Congres weer in de oppositie ging. Uit protest tegen de eenzijdige oorlogsverklaring van Engeland traden in het najaar van 1939 de provinciale Congres-ministeries af. Jinnah liet dit viëren als een "*day of deliverance*" (nl. van de Congres-heerschappij).
5. De Engelse regering muntte juist in deze jaren niet uit door begrip voor het Indische nationalisme. Onderkoning Lord Linlithgow vond het niet nodig de Indische leiders te raadplegen over de oorlogsverklaring aan Duitsland; de regering te Londen weigerde een verklaring dat Brits-Indië onmiddellijk na de oorlog dominion-status zou verkrijgen. Pas in 1942, na de val van Singapore, zond de Britse regering Sir Stafford Cripps naar Indië om te proberen, de impasse t.o.v. het Congres te doorbreken. Maar toen was de stemming onder de Congres-leiders al zodanig dat er moeilijk met hen te praten viel.
6. Toen na de mislukking van de onderhandelingen met Cripps de Japanse inval in Brits-Indië dreigde, nam het Congres onder druk van Gandhi de "*Quit-India resolution*" aan, die de onmiddellijke terugtrekking van de Britten eiste. Gandhi's voornaamste zorg was, oorlog op Indisch grondgebied te voorkomen, maar zijn eis was voor de Britten onaanvaardbaar. De hele Congres-leiding werd gearresteerd; er volgden ernstige onlusten en sabotagedaden, maar de Britse troepen maakten hier in korte tijd een eind aan.

7. Door deze hele ontwikkeling kreeg de Liga meer belang voor het Britse bestuur. De leiders van de regionale moslem-partijen gingen ook beseffen dat ze met de Liga tot overeenstemming moesten komen, wilden ze niet de kans lopen gepasseerd te worden als er na de oorlog definitieve regelingen getroffen werden. In 1942 en '43 konden er Liga-ministeries gevormd worden in Sind, Bengalen en de N.W.F.P. Toen er in 1945 algemene verkiezingen gehouden werden kreeg de Liga 87% van alle moslem-stemmen. Nu kon de Liga met een zeker recht beweren dat zij alle Indische moslems vertegenwoordigde en dat het Congres de partij was van de niet-moslems.
8. Het was ook in deze jaren dat de Liga de eis formuleerde van een zelfstandige moslem-staat in Noord-Indië: Pakistan. Reeds in 1930 had de voornaamste ideoloog van de Indische moslems, Dr. Muhammad Iqbal, deze gedachte gelanceerd, maar pas in 1940 maakte de Liga deze eis officieel tot de hare (de zgn. *Pakistan resolution*, mrt. 1940 te Lahore). Het is niet onwaarschijnlijk dat Jinnah zich achter deze eis stelde om zijn onderhandelingspositie in de komende jaren te versterken, en niet omdat hij werkelijk reeds deze oplossing wenste. Maar toen tijdens de onderhandelingen in de jaren 1945-47 het Congres niet tot vergaande concessies aan de Liga bereid bleek, kon deze laatste moeilijk meer op haar standpunt terugkomen.
9. De Britse en Brits-Indische regeringen hebben zich in de laatste jaren van hun bewind wel ingespannen om de eenheid van Indië te handhaven. Onderkoning Lord Wavell (1943-47) deed zijn best de partijen tot elkaar te brengen; de regering-Attlee zond drie ministers naar Brits-Indië die ook ernstig streefden naar een compromis. Of alle ambtenaren van de I.C.S. hieraan van harte meewerkten is twijfelachtig. Mountbatten (die in 1947 Wavell opvolgde) kwam tot de conclusie dat de puzzle onoplosbaar was en wist de Londense regering daar ook van te overtuigen, zodat deze instemde met de verdeling van Brits-Indië, waar ook het Congres zich node bij neerlegde.

VI. *De rol van Gandhi*

Wij besluiten met enkele opmerkingen over de betekenis van Gandhi voor de nationalistische beweging. Die is zeer omstreken. Vrij veilig kan men stellen dat Gandhi het Congres ertoe bracht een massa-beweging te worden i.p.v. een elitebeweging, en dat hij het Congres een hechte organisatie schonk waardoor het ook na het verwerven van de onafhankelijkheid nog geruime tijd een overheersende positie wist te handhaven. Weinig bestrijding zal ook de opmerking vinden dat Gandhi's optreden zeer bevorderlijk was voor het behoud van een redelijke verstandhouding tussen Engelsen en Indiërs, zowel vóór als na 1947.

Kritiek op Gandhi is vooral gekomen van de linker zijde en van orthodoxe hindoes in het conservatieve kamp. Een Indisch historicus als R. Palme Dutt ("*India To-Day*", London, 1940) tekent Gandhi als een "*Petty bourgeois*" die de belangen van de bezittende klassen dient (b.v. wanneer hij in 1922 de non-coöperatiebeweging afgelast als die uit de hand dreigt te lopen). Een dergelijke kritiek is later wel wat verzacht (b.v. door Hiren Mukerjee in "*Gandhiji, A Study*", 1960), maar het bezwaar voor de linker zijde blijft dat Gandhi zijn sociale hervormingen te zeer plaatste in het kader van de traditionele Indische samenleving, zodat het kwaad nooit bij de wortel kon worden aangepakt.

Van conservatieve en orthodoxe zijde maakt men Gandhi o.a. het verwijt dat hij de moslems teveel vertrouwen schonk. Een dergelijk motief moet ook de moordenaar van

Gandhi in 1948 bewogen hebben. Een gezaghebbend historicus als R.C. Majumdar ("History of the Freedom Movement in India", vol. III, Calcutta, 1963) geeft als zijn mening dat Gandhi als politiek leider mislukt is, want noch de volkomen geweldloosheid die hij wenste, noch de "Hindu-Muslim unity" waarnaar hij streefde heeft hij bereikt. Majumdar gaat zelfs zover te schrijven dat wellicht coöperatie met het Engelse bewind even snel tot onafhankelijkheid geleid zou hebben als de non-coöperatie die Gandhi als wapen hanteerde.

Tegen een dergelijke kritiek valt o.a. in te brengen dat voor Gandhi het essentiële wellicht eerder gelegen was in religieuze houding en morele activiteit dan in politieke of sociale actie. *Swaraj* betekende voor Gandhi niet alleen "zelfbestuur", maar ook "zelfbeheersing". Daardoor slaagde hij er (grotendeels) in, zijn *satyagraha*-acties op een moreel niveau te houden — en daardoor slaagde hij er ook in, het Indische nationalisme en de Britse reacties daarop te humaniseren in een mate als men bij weinig andere bewegingen van dien aard kan constateren. Dat meer politiek denkende nationalist (b.v. Bose, maar ook Das en Nehru) het vaak moeilijk hadden met zijn politieke beslissingen is begrijpelijk, maar de politieke "fouten" die zij hem verwijten komen dan toch in een ander daglicht te staan. Gandhi's persoonlijkheid echter is zo complex, dat het niet goed mogelijk lijkt hem volledig recht te doen als men zijn handelen in enkelvoudige categorieën tracht te begrijpen.

Literatuur:

Een zeer boeiende en kritische beschouwing van het politiek en maatschappelijk leven in Indië vindt men in twee boeken van Nirad C. Chaudhuri, *The Autobiography of an Unknown Indian*, London, 1951 en *The continent of Circe: An Essay on the Peoples of India*, London, 1967. Het hierboven behandelde onderwerp vindt men van Indiase zijde belicht in B.N. Pandey, *The Break-up of British India*, London, 1969 en van Pakistaanse zijde in K.K. Aziz, *The Making of Pakistan: A study in Nationalism*, London, 1967. De tot dusver beste behandeling van Engelse zijde geeft m.i. R.J. Moore, *The Crisis of Indian Unity 1917-1940*, Oxford, 1974. Van het vroege Indische nationalisme vindt men ook een (m.i.) bruikbaar overzicht in de inleidende hoofdstukken van mijn proefschrift, *The Khilafat Movement in India 1919-1924*, The Hague, 1972.

Wie zich in de figuur van Gandhi wil verdiepen moet in de eerste plaats diens autobiografie (tot 1921) lezen, *An Autobiography: The Story of my Experiments with Truth* (o.a. gepubliceerd als Jonathan Cape Paperback, London, 1966). Een vrij kritische beschouwing van zijn hele loopbaan geeft *Gandhi and Modern India* van Sir Penderel Moon (een voormalig ambtenaar van de I.C.S., die in het onafhankelijke India bleef werken; zijn boek is verschenen in de reeks *Teach Yourself History*, London, 1968). Een psychologisch-historische benadering geeft Erik H. Erikson, *Gandhi's Truth: On the Origins of Militant Nonviolence*, London, 1970. Een boeiend boek over de morele en politieke aspecten van Gandhi's geweldloosheid is Joan V. Bondurant, *Conquest of Violence: The Gandhian Philosophy of Conflict*, Berkeley, 1965 (rev. ed.).

drs. D. Kooiman

MAATSCHAPPELIJKE ACHTERGRONDEN VAN LINKSE POLITIEKE
BEWEGINGEN IN INDIA

De redactie heeft mij gevraagd een korte samenvatting te geven van mijn inleiding op de India-konferentie van de VGN. Ik wil dat doen door een korte toelichting te geven op de

vijf stellingen, die ik voor deze konferentie had opgesteld en die als leidraad hebben gefungeerd bij referaat en discussie.

1. *Het kommunisme in India kan in aanleg worden beschouwd als een rood gekleurde variant van het nationalisme*

Eigenlijk is deze stelling niet van mijzelf. Ik heb hem ontleend aan de Indiase kommunist, later humanistisch filosoof, M.N. Roy. Zonder het nationalisme te gaan definiëren kun je stellen dat de volgende kenmerken centraal zijn in het Aziatische nationalisme: het streven naar beëindiging van een situatie van onderworpenheid (politiek, economisch, cultureel) — van daaruit de behoefte interne hervormingen aan te brengen in de eigen maatschappij om sterker te staan in dit streven naar emancipatie — deze hervormingen zijn gedeeltelijk een overname van Westerse inventies en modellen, gedeeltelijk een activeren van sluimerende potenties in de eigen cultuur en maatschappij — gebaseerd op een gemeenschappelijk doorleefd verleden en een gemeenschappelijke bestemming voor de toekomst kent dit nationalisme een sterk historisch besef, grenzend aan het gevoel van een nationale missie.

Linkse varianten van dit nationalisme (kommunisme, socialisme) streven evenzeer naar nationale emancipatie, die zij opgenomen zien in een universele worsteling tegen kapitalisme en imperialisme — de methode die daarbij aan het westen wordt ontleend is het marxisme-leninisme — de interne hervormingen zijn daarom drastische en tasten gevestigde belangen aan (handel, industrie, groot grondbezit), gepaard aan een inschakeling van arbeiders en boeren — het marxisme-leninisme verschaft daarbij het kader waarin men de eigen geschiedenis kan verklaren en een visie kan ontwikkelen op de toekomst.

Met andere woorden: nationalisme en kommunisme liggen in elkaars verlengde, maar het kommunisme reikt verder en grijpt dieper, gebruik makend van radicale methoden.

2. *Het kommunisme in India heeft een buitenlandse en een binnenlandse ontstaanbasis, te personifiëren in de figuren van M.N. Roy en S.A. Dange*

M.N. Roy is een Bengali brahmaan, geboren ± 1890. Hij groeit op in een sfeer van terroristische verzet tegen de engelse maatregel de provincie Bengalen in twee bestuurlijke eenheden te verdelen. Hij is de romantische avonturier die tijdens de eerste wereldoorlog naar Batavia reist om van de duitse konsul aldaar wapens los te krijgen. Deze wapens waren bedoeld om een lokale opstand te ontketenen tegen het Britse bewind. Na het mislukken van deze plannen wijkt Roy uit naar Amerika en Mexico, waar hij in contact komt met revolutionaire groeperingen (M. Borodin, agent van de Kommunistische Internationale). Namens de mexicaanse kommunistische partij ("six members and a calicoe cat") verschijnt Roy als onbekende aziaat op het 2e kongres van de komintern in Moskou (1920) waar hij met Lenin debatteert over strategie en tactiek van het kommunisme in Azië. Met russische steun vertrekt hij daarop naar Tashkent om aan de grens van India voorbereidingen te treffen voor een revolutionaire opstand tegen het brits-indische bestuur. In Afganistan bevinden zich op dat moment tal van "Muhajirins", d.w.z. moslems die vanwege de Khilafat-beweging India hebben verlaten om steun te verlenen aan de turkse sultan (geestelijk hoofd van de Islam). Uit deze fanatieke moslems tracht Roy de revolutionairen te smeden voor zijn kommunistische partij. De poging wordt slechts gedeeltelijk met succes bekroond. Roy's "emigré-partij" kan echter een eerste begin worden genoemd van de latere "Communist Partij of India" (CPI), zij het nog op buitenlandse

bodem. Belangrijk ook is de nationaal-patriottische oorsprong: als de duitse hulp faalt wordt russische hulp aangegrepen, maar centraal staat de bevrijding van India.

S.A. Dange is een brahmaan uit Maharashtra (West-India), geboren in 1899. Afkomstig uit een klerken-familie bezoekt hij in Bombay een engels college. Als in 1920 Gandhi zijn oproep richt aan de natie om de samenwerking met het britse bestuur op te schorten (non-koöperatie) geven veel jonge Indiërs geestdriftig aan deze oproep gehoor. Dange verlaat het kollege en stort zich in nationalistische activiteiten. Het uitbreken van incidenteel geweld doet Gandhi besluiten zijn nationale campagne te beëindigen, hetgeen vooral bij deze jonge studenten teleurstelling en verbittering oproept. Dange publiceert in 1921 op eigen kosten een pamflet, getiteld "Lenin versus Gandhi", waarin hij kiest voor de eerste. Radikalere methoden dan die van Gandhi zijn nodig om de nationale emancipatie te bewerkstelligen. Gepatroniseerd door een rijke fabrikant (marxistische literatuur, drukpers) weet Dange een groepje gelijkgezinden rond zich te verenigen, dat zich ontwikkelt tot een nieuwe binnenlandse aanzet tot een kommunistische partij in India. Ook in andere grote steden bestaan dergelijke kernen die in kontakt staan met Roy en de Komintern. Het is onduidelijk, wanneer de CPI formeel is opgericht. Repressieve maatregelen van het brits-indische bestuur verhinderen een blijvende partijformatie.

Veelvuldig opereren die kommunisten onder de dekmantel van de nationalistische partij (Indian National Congress) die de voedingsbodem heeft gevormd voor hun politieke optreden.

Het dilemma, waar Gandhi de kommunisten en socialisten voor plaatst, vormt een hoofdstuk apart: enerzijds is Gandhi voor hen onmisbaar wegens zijn vermogen de massa te mobiliseren, anderzijds is Gandhi in hun ogen reaktionair door zijn nadruk op traditionele, cultureel-religieuze elementen. Cruciaal is de tegenstelling klassenstrijd versus broederschap. Gandhi wijst iedere vorm van strijd of dwang af en beschouwt de eigenaars van de produktiemiddelen als rentmeesters: alle bezit berust in God, de mens als rentmeester gebruikt voor zich slechts het absoluut noodzakelijke en wendt het overige aan in het belang van zijn medemens (pachters, arbeiders etc).

3. *Het kommunisme in India heeft een ideologisch en een maatschappelijk aspekt*

Dit onderscheid is wellicht evident, misschien ontoelaatbaar. Ik heb het echter nodig om een centraal probleem toe te lichten.

Het ideologisch-theoretisch aspekt van het marxisme-leninisme (historisch materialisme, klassenstrijd, proletariaat als bewustwording etc) acht ik genoegzaam bekend. Over de indische maatschappij een paar opmerkingen. Je zou kunnen zeggen dat de hindu-visie er toe neigt de economische en maatschappelijke werkelijkheid te ontkennen, althans van weinig waarde te achten. Het cultuur-ideaal ligt voor de hindu eigenlijk buiten deze werkelijkheid (maya-illusie). De economie vervolgens is in hoofdzaak agrarisch. De overgrote meerderheid van de bevolking werkt in de landbouw en slechts enkele grote steden (gekonsentreerd platteland) kennen het verschijnsel van de industriearbeider. De samenleving vervolgens is verdeeld in tal van relatief autonome en gesloten groepen: religieuze gemeenschappen, taalgroepen, kasten etc. Deze kasten, hiërarchisch gerangschikt op een continuüm van rein naar onrein, zijn endogaam, kennen hun eigen leefregels (dharma) en zijn althans in theorie gespecialiseerd naar beroep. Economische betrekkingen, vaak in de vorm van patroon-kliënt relaties, doorsnijden deze horizontale lagen en scheppen specifieke banden van afhankelijkheid en loyaliteit. Etc.

Met andere woorden: de indische maatschappij, gekenmerkt door segmentering (verdeling in blokken) en hiërarchische structuren, vormt een veelkleurige mozaïek, die ingrijpend verschilt van de zich integrerende en industrialiserende west-europese maatschappij, waarin het marxisme-leninisme werd ontwikkeld.

Voor de indische kommunisten betekent dit een uiterst moeilijke opgave om voor de marxistisch-leninistische theorie aansluiting te vinden in de eigen maatschappelijke werkelijkheid.

4. *De eerste generatie indische kommunisten en socialisten was afkomstig uit een maatschappelijke bovenlaag van modern geschoolde intellectuelen. Haar voornaamste functie was die van tolk.*

De eerste kommunisten in India zijn vaak met enige ironie getypeerd als "a bunch of brahmin boys" of "the husbands of the lady-teachers". Dit illustreert hun afkomst uit een traditionele elitaire bovenlaag van voornamelijk brahmanen, hetgeen overigens niets bijzonders mag heten. Deze op kennis en wetenschap georiënteerde groeperingen kregen onder het britse bestuur (onderwijs, universiteiten) nieuwe kansen op ontplooiing die zij gretig aangrepen. In Maharashtra bijvoorbeeld waren het brahmanen die de onderwijsinstellingen, bestuurslichamen en nieuwe beroepsgroepen (juristen, leraren, journalisten etc) domineerden. Deze z.g. "freischwebende Intelligenz" ontwikkelde als eerste nationalistische aspiraties (Indian National Congress) en bleek op grond van haar westerse scholing toegankelijk en ontvankelijk voor het marxisme-leninisme dat zich als een wetenschappelijke theorie aandiende. Maar terwijl in China het communisme zich verplaatste van de universiteit naar de straat en van de straat naar het platteland (Mao's sukses-formule) werd de ontwikkeling van het indische communisme gestagneerd door regionale verschillen en tegenstellingen (de segmentering).

De rol van de indische kommunisten en socialisten is geweest dat zij een nieuw ideologisch interpretatiekader hebben geschoven over de inheemse maatschappelijke situatie. Zij zijn opgetreden als tolken die inheemse maatschappelijke tegenstellingen en ontwikkelingen hebben vertaald in een nieuw politiek idioom. Maar als echte tolken moesten zij tweetalig zijn om te kunnen bemiddelen en dat betekent dat zij tegenover de eigen maatschappij een andere taal hanteerden dan tegenover het britse bestuur en de Komintern. Studie van kommunistische en socialistische partijen op basis van partijprogramma's en kongres-resoluties (het theoretisch idioom) blijft daarom beperkt tot een boeiende maar beperkte geschiedenis van die intellectuele bovenlaag. De werkelijke problemen liggen aan de basis waar gepoogd moest worden deze basisprincipes aktueel te maken voor en aan te laten sluiten bij de bestaande sociaal-ekonomische verhoudingen (het maatschappelijk idioom). Er bestaat echter geen enkele garantie dat deze partijprogramma's "aan de basis" op dezelfde wijze worden verstaan en gehanteerd als "aan de top".

5. *Het communisme in India zal in de eerste plaats moeten worden begrepen tegen de achtergrond van deze interne maatschappelijke verhoudingen*

Deze stelling, die logisch uit de voorgaande voortvloeit, wil ik illustreren aan de hand van twee onderzoekresultaten, nl. uit het werk van S.S. Harrison (Andhra Pradesh) en dat van mijzelf (Bombay). De provincie *Andhra* (Oost-India) werd vóór de onafhankelijkheid gedomineerd door twee landbezittende kasten, de Kammas en de Reddis. Vroeger waarschijnlijk krijgers in dienst van de Andhra-koningen wendden zij zich later tot de land-

bouw, waarin zij zich ontwikkelden tot welvarende boeren en grootgrondbezitters. Gezamenlijk en in onderlinge competitie hadden zij het merendeel van de landbouwgrond in hun bezit, terwijl andere agrarische gemeenschappen als pachters of landarbeiders van hen afhankelijk waren. Hun economische macht deed de positie van de brahmanen verbleken. Onder het britse bestuur evenwel profiteren de brahmanen van de nieuw ontstane situatie door actieve participatie in onderwijs en bestuur. Pas na 1900 weten de eerste Kammas hun weg te vinden naar het onderwijs en de regeringsdienst, zij het onder krachtige tegenwerking van de brahmanenkaste. Voor korte tijd werken Kammas en Reddis samen in de z.g. "Justice Party", een partij van niet-brahmanen die beoogt brahmanen uit hun bevoorrechte posities (bv. in het Indian National Congress) te verdringen. Als zij in deze opzet gedeeltelijk geslaagd zijn komt de traditionele rivaliteit weer boven en vallen Kammas en Reddis weer uiteen. Terwijl de Reddis controle winnen over het INC in Andhra organiseren de Kammas zich na 1934 in de tegenhanger van het INC, de kommunistische partij. Deze nationalistische en kommunistische partijformaties openen daarmee een nieuwe arena, waarin Kammas en Reddis hun traditionele competitie met nieuwe middelen kunnen voortzetten.

Let wel: een competitie, niet tussen grootgrondbezitters en pachters, maar tussen landheren met hun agrarische klientèle onderling. In *Bombay* kwam sedert het midden van de 19e eeuw een textielindustrie tot bloei, geleid en gefinancierd door traditionele handelsgemeenschappen en kooplieden-kasten uit Gujarat. De plaatselijke arbeidskrachten daarentegen waren in overgrote meerderheid marathi-sprekende boeren uit de omringende agrarische distrikten. Vanwege de bestaande verschillen in status, kaste en taal lieten de fabriekseigenaars vanaf het begin de rekrutering van arbeid over aan 'jobbers', koppelbazen. Deze jobbers, zelf uit de arbeidersrijen afkomstig, verdeelden de banen onder verwanten en dorpsgenoten, waardoor bestaande sociale relaties werden ingepast in een nieuw economisch kader. Elke jobber was de leider van een groep arbeiders, die voor werkgelegenheid volkomen van hem afhankelijk was en zich niet aan de fabriek maar aan de jobber loyaal wist. Jobbers konkurreerden onderling om de beste plaatsen, terwijl conflicten tussen de fabrieksleiding en de arbeiders werden uitgevochten in elke fabriek of fabrieksafdeling afzonderlijk. De textielarbeid was daarmee gefragmenteerd in een groot aantal klein-schalige, partikularistische jobbereenheden.

De kommunisten, die na 1920 het fabrieksterrein betreden (Dange b.v.) stuiten op deze traditionele arbeidersleiders. Zij proberen de arbeiders als categorie op basis van hun gemeenschappelijke economische positie te organiseren in vakbonden. Maar zonder jobbers met hun invloed over een arbeidersklientèle blijkt de vorming van vakbonden onmogelijk. Vakbonden worden daarom gebaseerd op een bundeling van jobber-eenheden en op bestaande verticale loyaliteiten, al spreken de statuten van klasse-solidariteit en gemeenschappelijk belang (opnieuw de twee-taligheid).

Vanzelfsprekend kunnen er binnen de Andhra CPI en de Bombay-vakbonden verschuivingen optreden in de onderlinge verhoudingen, die wijzen in de richting van een toenevende integratie tussen theoretische en maatschappelijke componenten. Men zou ook kunnen zeggen dat de linkse bewegingen anticipeerden op sociaal-economische veranderingen die volgens hun opvattingen onvermijdelijk moesten plaatsgrijpen. Waar het mij hier om gaat is de Ausgangssituatie, waarin een nieuw stelsel van politieke opvattingen en ideeën een dynamische wisselwerking aangaat met een maatschappij die geheel eigen normen en wetten kent.

drs. B.J.S. Hoetjes

CONTEMPORAINE GESCHIEDENIS VAN ZUID-AZIE – SAMENLEVING,
OVERHEID EN POLITIEK IN INDIA SINDS 1947.

Bij het behandelen van de contemporaine ontwikkelingen in Zuid-Azië is het maken van een sectie en het toespitsen van de aandacht onvermijdelijk en onontbeerlijk. Hieronder zal daarom op een beperkt aantal zaken worden ingegaan: geografisch zal de nadruk worden gelegd op India, en verder zal het openbare leven in dit land – politiek, bestuur, overheid – de meeste aandacht krijgen. Allereerst echter enige opmerkingen over de ruimere sociale en economische context, waarbinnen dit openbare leven zich afspeelt.

Een eerste kenmerk van het hedendaagse India is de grote bevolkingsdruk. Deze komt om te beginnen tot uiting in de omvang en de groei van de bevolking: had de bevolking in 1947 nog een omvang van 350 miljoen, momenteel, anno 1976, kan zij worden getaxeerd op $\pm$ 600 miljoen – een groei van zo'n 75% binnen dertig jaar. Daarnaast komt de bevolkingsdruk naar voren in de verhouding tussen stad en platteland. Terwijl in de grote Indiase steden, met name in Calcutta, Bombay, Delhi en Madras, duizenden mensen een "sub-human" bestaan leiden, is er desondanks sprake van een aanhoudende migratiestroom vanuit het overbevolkte platteland naar de stad. Het leven in de dorpen (India heeft er 550.000) is dermate uitzichtloos, dat velen hun geluk in de steden beproeven. Een vijfde deel van de bevolking woont in steden met meer dan 10.000 inwoners, er zijn 150 steden met meer dan 100.000 inwoners, en de grootste concentraties vindt men in Calcutta (7 miljoen), Bombay (6 miljoen), Delhi (3,6 miljoen) en Madras (2,5 miljoen).

Een tweede kenmerk is de diepe armoede. Het jaarlijks inkomen per hoofd van de bevolking ligt rond de 100 dollar - vgl. Nederland 1600 dollar, U.S.A. 3600 dollar. De gemiddelde hoeveelheid voedsel, dagelijks beschikbaar per Indiër, ligt onder het minimum, dat door de Verenigde Naties is aanbevolen als vereist voor instandhouding van de gezondheid (2250 calorieën per dag). Vrijwel iedere maatstaf voor economische welstand leidt tot de conclusie, dat India zeer arm is. Bovendien is er de afgelopen jaren steeds minder sprake van economische groei, doch veeleer van stagnatie – op dit moment is er zelfs sprake van een daling van het per capita inkomen.

Een derde kenmerk van de Indiase samenleving is het kastensysteem, dat ook nu, vooral op het platteland, maar ook in de steden, nog altijd een diepgaande invloed op de maatschappelijke verhoudingen heeft. In de traditionele, algemene kastenleer wordt de samenleving opgedeeld in vier "standen", die ten opzichte van elkaar een duidelijke afstand in acht nemen: leden van een kaste huwen altijd binnen de eigen kaste, men neemt reinheidsvoorschriften in acht (iedere kaste eet afzonderlijk e.d.), en de kasteleden oefenen eenzelfde beroep uit. Deze vier "standen" zijn te beschouwen als de hoofdgroepen van kasten in India: de Brahmins (Brahmanen, de schriftgeleerden, intellectuelen), de Kshatriyas (lett. krijgers - soldaten, vorsten, heersers), de Vaishyas (kooplieden) en de Shudras (werkers). Ze worden in het Sanskrit aangeduid als de vier "varna's", lett. de vier kleuren, hetgeen erop kan wijzen, dat de kastengedachte een raciaal-ethnische basis heeft: de hogere kasten blank, de lagere kasten zwart. In de werkelijkheid van de Indiase samenleving is de indeling in kasten veel minder eenvoudig dan in de algemene schema's: van dorp tot dorp verschillen de diverse soorten kasten, hun namen en hun beroepsbezigheden. Totaal zijn er in heel India ongeveer 2000 plaatselijke kasten ('jatis'), en in een gemiddeld Indiaas dorp treft men twaalf tot vijftien kasten aan, verdeeld over de vier varna's. Ook is er

sprake van veranderingen in het kastenstelsel: groepen binnen de dorpsgemeenschap, die tot economische welstand geraken, proberen ook hun aanzien als kaste te verhogen en trachten als groep hoger te klimmen op de kastenladder ("sanskritisering" of "caste climbing"). Steeds blijft het kasteverband een zeer effectieve basis voor organisatie, zowel in het bedrijfsleven in India als in de politieke partijen en het bestuursapparaat.

Een laatste kenmerk, dat van grote betekenis is voor het dagelijks leven in India, is het klimaat. Vooral de Europeaan kan gemakkelijk vergeten, welke invloed het tropisch klimaat heeft op de activiteiten in de Indiase samenleving. Men denke dan niet alleen aan de hitte, maar vooral aan de moessonregens. De tijdige komst van de moesson, niet te vroeg en niet te laat, is allesbepalend voor het succes van de oogst — de Indiase landbouw is een "gamble on the monsoon". Wanneer de moessonregen er eenmaal is, raakt het openbare leven ernstig ontwricht — ieder jaar weer, gedurende meer dan twee maanden.

Welke zijn nu de belangrijkste ontwikkelingen, die men kan aanwijzen in het Indiase openbare leven sinds 1947? Een tweetal lijnen in de problemen, waarmee India is en wordt geconfronteerd, zullen hieronder nadere aandacht krijgen: enerzijds de verbrokkeling-en-eenwording, anderzijds de rol van de overheid en de politieke groeperingen.

1. *Verbrokkeling of eenwording?*

In het India van de laatste 25 jaar zijn processen aan te wijzen, enerzijds van eenwording en een-making, anderzijds van groeiende verdeeldheid en verbrokkeling. Naast centripetale, middelpuntzoekende, krachten zijn ook sterke centrifugale krachten aan te wijzen — deze laatste lijken soms zó te overheersen, dat men zich verbaasd afvraagt, hoe India als eenheid heeft kunnen voortbestaan.

Een voorbeeld van grotendeels geslaagde éénwording en één-making binnen India vormt de manier, waarop de vorstendommen na de Onafhankelijkheid in het nieuwe India zijn opgegaan. Tijdens de koloniale periode bestonden er in India een kleine zeshonderd onafhankelijke vorstendommen, die tezamen een kwart van het Indiase grondgebied besloegen. De Engelsen regelden de externe betrekkingen van deze vorstendommen op militair, economisch en diplomatiek gebied, maar bemoeiden zich geheel niet met het interne bestuur van deze staten en staatjes. Noch het koloniale bestuursapparaat, noch de nationalistische beweging had enige greep op de interne verhoudingen in de vorstendommen. Toen "Brits India" onafhankelijk werd, moesten de vorsten positie kiezen. In de nieuwe Indiase regering kreeg Patel de taak, deze keuze te beïnvloeden ten gunste van India. Voor de meeste vorstendommen was onafhankelijkheid geen reëel alternatief — in feite ging de keuze tussen aansluiting bij India of bij Pakistan. Voor een aantal vorstendommen bestond ook die keuze nauwelijks — kleine staatjes, omringd door Indiaas grondgebied, werden door Patel met beloften of bedreigingen ertoe gebracht, zich bij India aan te sluiten. Slechts in drie gevallen ontstonden ernstige moeilijkheden. Het eerste betrof het staatje Junagadh, gelegen in West-India, dichtbij de grens met Pakistan, maar wel aan alle kanten omringd door indiaas grondgebied. De bevolking was Hindu, maar de heerser was een Moslim en deze besloot toe te treden tot Pakistan. Toen dit gebeurde, bezetten Indiase troepen het gebied en na een volksstemming werd Junagadh bij India gevoegd.

Het tweede geval betrof de staat Hyderabad in Midden-India, een gebied zo groot als de Duitse Bondsrepubliek, bewoond door een overwegend Hindu-bevolking, maar geregeerd door een Moslim-vorst, de Nizam. De Nizam probeerde, o.a. via de Verenigde Naties, de

onafhankelijkheid van zijn gebied te bewerkstelligen. Ook hier echter greep het Indiase leger in: Hyderabad werd via een "politieke actie" veroverd, bij India gevoegd en opgedeeld over een aantal deelstaten.

Het derde geval leverde de ernstigste problemen op en leidde tot internationale conflicten. Het betrof hier het vorstendom Jammu & Kashmir, een groot gebied in Noord-West-India, op de grens van India en Pakistan, bewoond door een bevolking, die overwegend uit moslims bestond, en geregeerd door een Hindu-maharajah. Toen in 1947, na het vertrek van de Engelsen, een beslissing moest vallen over de positie van Kashmir, werd het gebied binnengevallen door Pathaanse stammen, afkomstig uit Pakistaans gebied. De maharajah riep het Indiase leger te hulp, en verkreeg inderdaad Indiase militaire bijstand, zij het op voorwaarde, dat hij zou kiezen voor India. Pakistan en de moslimleider van Kashmir, sheikh Abdullah, weigerden zich neer te leggen bij deze keuze en aldus ontstond de eerste Indiaas-Pakistaanse oorlog. Sindsdien bleef Kashmir de belangrijkste bron van militaire spanningen en conflicten tussen India en Pakistan: de bestandslijn, die na een drietal oorlogen in het gebied is uitgekristalliseerd, verdeelt Jammu & Kashmir in een Pakistaans gedeelte (± eenderde) en een Indiaas gedeelte (± tweederde). Het Indiase gedeelte maakt momenteel als deelstaat van de Indiase federatie deel uit van India, met instemming van Sheikh Abdullah. De vorsten, die zich na 1947 binnen het Indiase staatsverband voegden, bleven geruime tijd een factor van betekenis in de Indiase politiek. Ze sloten zich merendeels aan bij de Congress Party van Nehru en Patel ofwel bij de daaruit afgesplitste Swatantra Party (lett. Vrijheidspartij); deze laatste partij scheidde zich af van de Congress Party, omdat deze zich teveel in radicaal-socialistische richting ging ontwikkelen na de dood van Patel in 1950, en bood politiek onderdak aan ondernemers, kapitaalbezitters en anderen, die een laissez-faire-liberalisme voorstonden. Vooral in West-India (Bombay, Rajasthan) vond zij veel aanhang. Met de opkomst van Indira Gandhi als nationaal figuur en vooral na haar verkiezingsoverwinning sinds 1970 daalde de betekenis van de ex-vorsten. Hun tanende macht werd gesymboliseerd in de kwestie van de vorstelijke pensioenen, de zgn. 'privy purses'. De ruime toelagen, die in 1947-'50 bij grondwet aan de vorsten waren toegekend om hun levensstijl te kunnen handhaven, werden het voorwerp van een groeiende politieke controverse en na de verkiezingen van 1972 werden ze door Indira Gandhi afgeschaft.

Een voorbeeld van herverdeling in India, die men minder gemakkelijk geslaagd of mislukt kan noemen, is de vorming van nieuwe deelstaten binnen de Indiase federatie. Momenteel telt India drieëntwintig deelstaten, sterk autonome eenheden binnen een federaal staatsverband, en daarnaast acht zgn "Union Territories", waarin de invloed van het centrale bestuur in Delhi veel groter is. In de eerste jaren na 1947 overheerste bij de regering in Delhi de eenheidsgedachte en de eerste agitatie voor de vorming van een nieuwe deelstaat werd dan ook zeer negatief ontvangen. Het ging hier om een gebied in het noorden van de deelstaat Madras (zuidoostkust), waar een aparte taal wordt gesproken, het Telugu. Een zeer actieve beweging wenste een eigen deelstaat op taalbasis; de afwijzende houding van Delhi lokte in dit gebied dermate felle reacties uit, dat na enige jaren werd toegegeven — in 1953 werd de nieuwe deelstaat Andhra Pradesh gevormd met de oude vorstestad Hyderabad als hoofdstad.

De volgende deelstaatagitatie berustte wederom op taalverschillen, ditmaal in een ingewikkelder vorm. Aan de noordwestkust van India worden twee belangrijke talen gesproken,

het Gujarati in het noorden en het Marathi iets zuidelijker, in en om Bombay. De opdeling van dit gebied in nieuwe deelstaten werd gecompliceerd, doordat in het Marathi-sprekende Bombay de economische macht is geconcentreerd bij de Gujarati-sprekende ondernemersgemeenschap. Nadat een aantal tussenoplossingen onbevredigend waren bevonden, werd in 1960 het gebied in twee deelstaten opgedeeld, nl. Gujarat en Maharashtra; de stad Bombay werd bij Maharashtra gevoegd.

In het uiterste noordoosten van India, nabij de grens met Burma, bestond een autonomiebeweging op een andere basis, nl. de stammengemeenschap. De Naga's, een stam, die door Amerikaanse Baptistische zendelingen sterk was verchristelijkt en tot een hoog peil van onderwijs en ontwikkeling was gebracht, wenste zich niet zonder meer onder het centrale bewind van het Hinduïstische Delhi te stellen. Er ontstond een guerillabeweging, die streefde naar volledige afscheiding van het gebied van India, en een van de middelen, die Delhi aanwendde om de onrust te verminderen, was de erkenning van het gebied als afzonderlijke deelstaat: Nagaland (1963).

In het noordwesten van India, ten zuiden van Kashmir, bij de grens met Pakistan, ligt een militair en economisch zeer strategisch gebied, de Punjab — de vijf bronrivieren van de Indus stromen door dit gebied en maken het tot de meest welvarende landbouwstreek van India. De belangrijkste minderheidsgroep in dit gebied vormen de Sikhs, een gemeenschap die qua religie tussen het Hinduïsme en de Islam in staat en die in het Indiase leger en de Indiase ondernemersklasse van oudsher een prominente plaats inneemt. Deze groep ijverde sinds de jaren '50 voor de oprichting van een deelstaat, waarin de Sikhs de meerderheid zouden vormen. De agitatie voor een religieus gefundeerde Sikh-deelstaat nam zeer heftige vormen aan, o.a. hongerstaking met dodelijke afloop, maar de regering in Delhi wilde niet toegeven. Pas toen de beweging haar eisen her-formuleerde tot de eis van een deelstaat, gebaseerd op de eigen taal, het Punjabi, kon een oplossing bereikt worden: in 1966 werd de bestaande deelstaat Punjab opgesplitst in de deelstaten Harijana (Hindi als officiële taal en Punjabi Suba (Punjabi als taal) — deze taal verschilt nauwelijks van het Hindi, vgl. Nederlands-Vlaams).

Sindsdien werden steeds meer deelstaten gevormd: in 1971 Himachal Pradesh, gevormd uit een voormalig Union Territory ten oosten van Delhi, in 1975 Sikkim, vroeger een quasi-zelfstandig koninkrijk ten oosten van Nepal, en de hoofdstad Delhi, nu verheven tot zelfstandige deelstaat. Daarnaast bestaan nog steeds autonomiebewegingen in Centraal-India (de Jharkhands) en in het gebied rond Hyderabad (de Telengana-beweging).

Bij het evalueren van deze herverdeling binnen het Indiase federale verband moet allereerst worden vastgesteld, dat het aantal deelstaten — met hun uiteenlopende belangen — duidelijk is gegroeid en ook, dat het gewicht van de deelstaten tegenover het nationale bestuur in Delhi steeds sterker is geworden (althans tót aan de afkondiging van de noodtoestand in juni 1975). Daar staat tegenover, dat er bij de aanpak van deelstaatagitaties wel zekere spelregels zijn ontwikkeld: religie wordt pertinent niét geaccepteerd als basis voor de vorming van een nieuwe deelstaat, taalverschillen worden wel erkend als juiste grond voor het bepleiten van een nieuwe deelstaat, en de agitatie van een groep wordt pas serieus genomen door de centrale regering, wanneer de groep ook ruime steun buiten haar eigen kring weet te verwerven.

Naast de integratie van de vorstendommen en de agitatie voor nieuwe deelstaten levert

ook de Indiase taalpolitiek een illustratie van de centrifugale en centripetale krachten in het huidige India.

India kent 1652 talen, d.i. "mother tongues", die in de familiekring worden gesproken en van generatie op generatie doorgegeven. Veertien van deze talen hebben de status van officiële taal van een deelstaat, en één ervan, het Hindi, is de officiële all-India-taal. Deze talen kunnen worden ondergebracht in taalgroepen (taalfamilies) en de belangrijkste twee daarvan zijn de Indo-Arische talen, afstammend van het Sanskrit (Indo-Europese talen), en de Dravidische talen, waarvan het Tamil de belangrijkste vertegenwoordiger is. De Indo-Arische talen, w.o. het Hindi, worden in het noorden en midden van India gesproken, de Dravidische talen in het zuiden. De taaltegenstelling tussen Noord- en Zuid-India, en in het bijzonder de angst in het zuiden om door de noordelijke, brahmaanse cultuur overheerst te worden, heeft niet alleen geleid tot de vorming van eigen deelstaten, maar ook tot voortdurende problemen inzake de officiële regeringstalen en inzake het onderwijs. Officieel is het Hindi de taal van de federale regering in Delhi, maar in de bestuurlijke praktijk spreekt, naast de dertien deelstaatstalen, ook het Engels nog steeds een belangrijke rol als "verbindingstaal", vooral in de contacten met de zuidelijke deelstaten. In het onderwijs bestaat een zgn. "drietalenformule": het lager onderwijs wordt in de streektaal gegeven, maar in het middelbaar onderwijs zijn drie talen verplicht, t.w. de eigen deelstaatstaal, een andere Indiase taal uit de andere taalfamilie, en Engels. In het hoger onderwijs blijft Engels, bij gebrek aan een alternatief, de hoofdrol spelen. In de onderwijspraktijk verzetten velen in het zuiden zich tegen het leren van een noordelijke taal, en omgekeerd kiest men in het noorden liever Sanskrit als tweede taal dan een Dravidische taal.

Een complicatie hierbij vormt de onduidelijke aard van het Hindi. Deze taal, die qua spreektaal vaak samenvalt met de Pakistaanse regeringstaal, het Urdu, vormt geen duidelijk afgebakende eenheid. Van het Urdu verschilt ze vooral in het schrift (Sanskrit vs. Perzisch), en ze is min of meer kunstmatig opgebouwd uit de streektaalen van Noord-India, het Hindustani (de "markttaal" in Brits-Indië) en het Sanskrit. De vraag welke taal door een groep wordt gesproken, is taalkundig niet of zeer moeilijk éénduidig te beantwoorden — het is vóór alles een politieke kwestie.

Zijn er nu in India, dat met recht een multinationale staat genoemd kan worden, naast verdelende krachten ook nog verenigde, centripetale krachten aan te wijzen? Ondanks het voortdurende touwtrekken van deelgroepen en deelstaten over allerlei zaken zijn in het India van de afgelopen vijftientig jaar toch een aantal redenen aan te wijzen, waardoor al deze verschillende deelgroepen binnen het Indiase staatsverband zijn blijven samenwerken.

Allereerst is er de gemeenschappelijke Brits-koloniale erfenis. De bestuurlijke organisatie, waarmee men in de koloniale periode vertrouwd was geraakt, is door het onafhankelijke India in grote trekken overgenomen en gehandhaafd en kon dus blijven fungeren als een bindend element, een "steel frame" van de Indiase eenheid. Een ander product van de koloniale geschiedenis was de nationalistische beweging, de Congress Party, die al vanaf de jaren '20 door het hele land actief was en qua leiding en organisatie heel Brits-Indië bestreek. Naast het bestuur vormt de Congress Party ook nu nog een belangrijk samenbindend element. In ruimere zin kan worden gesteld, dat in India een nationale elite bestaat: er zijn tot nu toe steeds leidende figuren geweest, die door heel India heen aanhang en populariteit hebben weten te verwerven. Na Gandhi en Nehru is het nu vooral Indira

Gandhi, die in zeer brede kring als "first lady" wordt gezien. Een ander samenbindend element ligt in de bevoegdheden van de centrale regering in Delhi. Vooral de exclusieve bevoegdheden van de centrale overheid bij de economische planning, de verdeling van ontwikkelingsgelden/-projecten en de buitenlandse handel maken, dat de deelstaten groot belang hebben bij een goede verstandhouding met Delhi; waarvan ze economisch-financieel sterk afhankelijk zijn. Een laatste samenbindende kracht in India ligt in de aanwezigheid van een gemeenschappelijke vijand. De voortdurende conflicten met de aartsvijand Pakistan en de dreiging van de grote mogendheid China, dat in 1962 India een gevoelige nederlaag toebracht, hebben vooral in de crisismomenten het gevoel van saamhorigheid in India sterk verhoogd.

2. *De rol van de overheid: bestuur en politiek.*

In de visie van de meeste politieke groeperingen in India speelt het optreden en ingrijpen van de overheid in de economie en de samenleving een grote rol. Ook de Indiase regering zelf die een socialistische ideologie propageert, ziet voor zichzelf een zeer belangrijke en zeer omvangrijke taak weggelegd in de ontwikkeling van het land. Welke vorm en welke omvang heeft het Indiase overheidsoptreden nu in feite aangenomen in de afgelopen 25 jaar?

De omvang van het overheidsapparaat is sinds 1947 van 5½ miljoen employé's gegroeid naar ongeveer 10 miljoen employé's (1976); van deze totaalomvang neemt het bestuur van de deelstaten het grootste deel voor zijn rekening (40%), 25% van de ambtenaren is in dienst van het federale bestuur in Delhi, 18% is werkzaam in het locale bestuur, en 17% in de semi-overheidssector zoals de openbare nutsbedrijven, spoorwegen etc. De strijdkrachten zijn hierbij buiten beschouwing gelaten.

Als onderdeel van de totale bevolking heeft het bestuur echter maar een bescheiden plaats: minder dan 2% van de bevolking is in dienst van de overheid. Het overheidsapparaat biedt werk aan 4% van de totale Indiase beroepsbevolking, d.i. 4% van de potentiële arbeidskracht in het land.

In financieel-economisch opzicht neemt het bestuur echter weer wél een belangrijke plaats in: 25% van het Nationale Inkomen wordt jaarlijks door/via de overheid besteed.

Op bovengenoemde punten (percentage van de (beroeps-)bevolking, aandeel Nationaal Inkomen) komt het Indiase overheidsapparaat sterk overeen met de meeste West-Europese landen, De Verenigde Staten of Canada.

De groei van het Indiase overheidsapparaat blijkt zowel uit de omvang als uit de toename van bestuurstaken en bestuursniveau's. De absolute omvang groeide sinds 1947 met meer dan 40 %. Daarnaast nam het aantal departementen bij de centrale overheid in Delhi drastisch toe: in 1947 waren er 18 departementen, samenvallend met de ministeries, momenteel zijn er 40 departementen, ondergebracht in 23 ministeries (in de Indiase bestuursorganisatie zijn ministeries gewoonlijk onderverdeeld in departementen). Nieuwe departementen zijn vooral gevormd op het gebied van de ontwikkelingsinspanning: gezondheidszorg, onderwijs, energievoorziening, economisch beleid.

Naast de taakuitbreiding op centraal niveau valt in het Indiase bestuur ook een toename te constateren van het aantal bestuursniveau's. Er bestonden, als erfenis van de koloniale en prekoloniale tijd, al vijf niveau's: de centrale regering in Delhi, de deelstaatsregeringen, daaronder het districtsbestuur — een district van 1 miljoen inwoners en enige duizenden km² is eerder regel dan uitzondering —, districten zijn onderverdeeld in taluqs van enige honderden dorpen, en als laatste niveau is er het dorpsbestuur. Om nu de plaatselijke

bevolking nauwer te betrekken bij de ontwikkelingsplannen, werden op districtsniveau en daaronder twee nieuwe bestuursstelsels ingevoerd. Het eerste vloeide voort uit de Community Development Programmes, die via voorlichting de plaatselijke gemeenschappen tot meer eigen initiatief willen brengen. Hiertoe werden Village Level Workers aangesteld, die in de dorpen werden ingezet, en Block Development Officers, die voor een groep dorpen (niet samenvallend met de traditionele taluqs) het Community Development-beleid moesten coördineren; op districtsniveau bleef de verantwoordelijkheid voor Community Development berusten bij de traditionele bestuurlijke leiding, de District Collector. In de loop van de '50-er jaren bleek echter, dat het Community Development programma niet van de grond kwam. Men zocht toen een oplossing in het creëren van nieuwe vertegenwoordigende lagen vanaf de basis, waaraan de Community-Development-hiërarchie verantwoordelijk zou moeten zijn. Het oude idee van dorpszelfbestuur, panchayati raj, zou moeten worden benut in het kader van het ontwikkelingsbeleid. Resultaat was de invoering van dorpsraden (panchayats), gekozen door de bevolking, waarvan de voorzitters tezamen weer raden vormden op het Block-niveau (de panchayat samitis), waaruit dan weer een raad op districtsniveau werd samengesteld (de zila parishads). De nieuwe panchayat-instellingen kregen vooral op dorps- en block-niveau een zeer grote beslissingsbevoegdheid over de Community Development-zaken en over de ontwikkelingsactiviteiten in het algemeen (projecten etc.).

Er bestaat grote twijfel over de bijdrage, die de beide nieuwe bestuursorganisaties hebben geleverd voor de modernisatie van het Indiase platteland. Wél is men het erover eens, dat de lokale maatschappelijke en politieke verhoudingen door de invoering van de panchayati raj een grotere invloed hebben gekregen op de lagere bestuursniveau's: het bestuur is verder gepolitiseerd. Aan dit proces kan men positieve kanten ontdekken (democratisering, openheid voor de wensen van de burgers), maar ook minder positieve. Doordat ideologieën en officiële beleidsdoeleinden in de praktijk weinig weerklank blijken te vinden, en doordat materiële ambities (het streven naar een baan, geld etc.) ook in bestuur en politiek overheersen, zijn de nieuwe bestuursinstellingen maar al te vaak geworden tot "spoils", buit voor de politieke overwinnaar en middel tot corrupte zelfverrijking.

Welke zijn nu de strijders, overwinnaars en verliezers, in de Indiase politieke arena? Wat zijn de belangrijkste politieke groeperingen in het huidige India? Hierbij dient direct een onderscheid gemaakt te worden naar de verschillende regeringsniveau's. Partijen, die op centraal niveau invloed hebben, zijn soms in de deelstaten vrijwel zonder betekenis, en omgekeerd kunnen partijen, die in een deelstaat oppermachtig zijn, op het centrale niveau vrij onbelangrijk zijn. De enige groep, die in alle deelstaten (en op centraal niveau) ruime aanhang bezit, is de Congress Party. Deze partij, in 1885 opgericht als de Indian National Congress, was vóór de onafhankelijkheid de belangrijkste draagster van de nationalistische idealen. Allerlei groepen, verenigd door het onafhankelijkheidsstreven, vonden in de Congress Party politiek onderdak; vele andere Indiase politieke partijen zijn dan ook ontstaan als afsplitsingen van de Congress Party.

Na de onafhankelijkheid verwierf de Congress Party een dominerende positie in het Indiase openbare leven: als opvolger van het Britse bestuur en onder de alom gerespecteerde leiding van Nehru werd de Congress Party de belangrijkste toegangspoort voor politieke en bestuurlijke macht. Ze ontwikkelde zich tot dé grote, gevestigde heersende groep en in de verkiezingen van de jaren '50 werd deze positie verder bevestigd. De grote macht van de partij bracht echter ook met zich mee, dat zich binnen de partij machtige subgroepen

ontwikkelden, die onderling felle strijd voerden om het monopolie van de bestuurlijke en politieke posities. Vooral na de dood van Nehru in 1964 kwamen deze tegenstellingen steeds sterker naar buiten en als gevolg daarvan nam de populariteit van de partij snel af. In de verkiezingen van 1967 leed de Congress Partij dramatische verliezen en in 1969 splitste een groep onder leiding van de eerste minister Indira Gandhi, Nehru's dochter, zich af. Deze groep, die zich afkeerde van de gevestigde, machtige partijbonzen, en die de strijd tegen armoede en corruptie vooropstelde, boekte grote successen in de verkiezingen, die sinds 1969 in de deelstaten en op centraal niveau zijn gehouden. De militaire overwinning op Pakistan in de Bangla Desh-oorlog van 1971-1972 bracht haar op het hoogtepunt van populariteit, meer dan 2/3 van de zetels in het federale parlement. Sindsdien groeide het verzet tegen de aanhoudende corruptie en economische mislukkingen, waarvoor Indira Gandhi verantwoordelijk werd gesteld. In de deelstaten Gujerat en Bihar, en nationaal gezien via de spoorwegstaking van 1974, nam dit verzet steeds heftiger vormen aan en werd de onderdrukking van dit verzet door de regering steeds harder; sinds mei 1975 tenslotte is de parlementaire oppositie door het afkondigen van de noodtoestand vrijwel uitgeschakeld.

Van de overige politieke partijen is vooral de Communistische Partij van India van betekenis op nationaal niveau. Hoewel haar aanhang in een klein aantal gebieden is geconcentreerd (Calcutta en Kerala), speelt zij landelijk toch de rol van belangrijkste externe supporter van Indira Gandhi's regering. Verder is de communistische beweging verdeeld en opgesplitst in drie groepen: de oude Communist Party of India uit de koloniale periode, thans coalitiepartner van Indira Gandhi, de in 1963 afgesplitste Communist Party-Marxist, pro-Peking en fel anti Indira Gandhi, en de in 1969 afgesplitste Communist Party-Marxist-Leninist, die buitenparlementaire actie en gewelddadige landhervormingen steunt.

Andere linkse partijen ontstonden kort na 1947 als afsplitsingen van de Congress Party; de belangrijkste waren de Samyukta Socialist Party (fel anti-Congress, aanhang vooral in Noord-India) en de Praja Socialist Party (pragmatisch intellectueel, meer parlementair georiënteerd). Deze twee partijen beleefden hun hoogtepunt vóór en in de verkiezingen van 1967, fuseerden en splitsten een aantal malen, doch zijn sinds 1972 als afzonderlijke partijen vrijwel weggevaagd.

Dit geldt ook voor de Swatantra-partij, een conservatief-liberale afsplitsing uit de Congress Party, waarvan hierboven sprake was in verband met de politieke positie van de ex-vorsten.

Belangrijker qua zelfstandige betekenis is de nationalistische Hindupartij, de Bharatiya Jana Sangh. Deze partij, opgericht in 1951, belichaamt het streven om India om te vormen tot een moderne, efficiënte, democratische staat, gebaseerd op de Hindu-cultuur; van een anti-moslimpartij ontwikkelde zij zich tot een partij met brede aanhang in het Hindi-taalgebied in Noord-India, waar zij vooral opviel door haar strijdbare, para-militaire optreden (jeugdmilities e.d.). Qua verkiezingsresultaten evenaarde de Jan Sangh in 1972 de Communist Party of India (behaalde iets minder zetels dan de C.P.I., maar verwierf bijna twee keer zoveel stemmen als de C.P.I.).

Na de verkiezingsoverwinningen van Indira Gandhi in 1972 is de oppositie tegen de Congress Party-R (Indira Gandhi) geleidelijk tot een grotere bundeling gekomen. In 1974 verenigden de meeste niet-communistische oppositiegroepen zich in de Bharatiya Lok Dal, de Indiase Volkspartij, onder de leiding van de oude Gandhi-volgeling, Jayaprakash Narayan. Hoewel de B.L.D. grote activiteit heeft ontplooid in verband met de agitatie tegen Indira Gandhi in 1974 en 1975, kan men twijfelen aan de levensvatbaarheid van

deze partij, die immers is opgebouwd uit vele, ideologisch zeer verschillende groepen en groepjes: het is vooralsnog onduidelijk, of er naast het anti-Indira Gandhi-sentiment en de binding aan persoonlijke leiders ook een eigen ideologie en een eigen organisatie bestaat, die de B.L.D. tot een zelfstandige eenheid in de Indiase politiek kan maken.

Binnen de deelstaten bestaan politieke partijen met een specifiek regionaal karakter, die — misschien daardoor — binnen de deelstaten stabiele, machtige posities hebben kunnen opbouwen. De belangrijkste zijn de Akali Dal in de Punjab, de partij van de Sikhs, en de Dravida Munnetra Kazagham (D.M.K.) in Tamilnadu (Madras, zuidoostkust). Deze laatste partij vertegenwoordigt het culturele ressentiment in Zuid-India tegen de overheersing van de noordelijke cultuur. Als partij dateert zij uit de twintiger jaren, toen het anti-brahminisme in Zuid-India werd georganiseerd in de zgn. Justice Party. Sinds de verkiezingen van 1962 heeft de D.M.K. haar positie in Tamilnadu gestadig versterkt en de regeringsmacht in deze deelstaat overgenomen van de Congress Party. De partijverhoudingen in India (tot juni 1975) kunnen worden gekenschetst als pluriform en instabiel. Pluriform, omdat de partijen, grote zowel als kleine, zijn opgebouwd uit deelgroepen, die meestal voortkomen uit tegenstellingen op lokaal niveau of uit persoonlijke tegenstellingen tussen leiders. De verschillen tussen deze zgn. facties zijn zelden ideologisch van aard, maar spruiten voort uit de felle, voortdurende concurrentiestrijd om de bestuurlijke en politieke machtsposities. Materieel-economische motieven domineren, en juist daardoor wordt dit systeem van zgn. "machine politics" ook gekenmerkt door instabiliteit. Wanneer een factie nl. méér van haar ambities kan verwezenlijken door uit de partij te treden en zich bij een andere partij aan te sluiten, zal zij de toch al losse partijband doorbreken en overlopen naar een andere partij. De deelstaatspolitiek van 1967 tot 1975 geeft talloze voorbeelden te zien van regeringswisselingen, veroorzaakt door het overlopen van facties in een wippositie, en van het verbreden van de steun voor een deelstaatregering door het aantal ministersportefeuilles extreem uit te breiden en aldus de steun van facties en partijen te "kopen" (momenteel bestaat er een wettelijk maximum van 50 ministersposten per regering). Factionalisme, machine politics, en de daarmee verbonden kans op instabiliteit en corruptie, lijkt een onuitroeibaar kenmerk te zijn van alle Indiase politieke partijen. Vooral nog is het niet aangetoond, dat de afkondiging van de noodtoestand in juni 1975 en de aangekondigde "grote schoonmaak" door Indira Gandhi hieraan veel heeft kunnen veranderen.

Aanbevolen literatuur:

Robert L. Hardgrave, *India — government and politics in developing nation* (second edition). New York etc. (Harcourt Brace Janovitch Inc.), 1975, — 250 p. Biedt niet alleen een zeer informatieve inleiding, maar wijst via de "recommended reading" bij elk hoofdstuk en via een "research guide" (bibliografieën, tijdschriften, e.a. bronnen) de weg voor diegenen, die zich verder willen informeren over de recente politieke geschiedenis van India en de huidige politieke en bestuurlijke verhoudingen.

D.A. Berents
MISDAAD IN DE MIDDELEEUWEN

Een onderzoek naar de criminaliteit in het laat-middeleeuwse Utrecht

Verscheen de tweede helft van december 1976 als deel 2 in de „Stichtse Historische Reeks” (SHR)

Gebonden en geïllustreerd, 176 blz.

Prijs: in de boekhandel: f 35,—. Bij intekening vóór 1 maart: f 25,—.

ISBN 90 257 0929 X.

Engelina P. de Booy
DE WELDAET DER SCHOLEN

Het plattelandsonderwijs in de provincie Utrecht van 1580 tot het begin der 19de eeuw

Verschijnt voorjaar 1977 als deel 3 in de „Stichtse Historische Reeks” (SHR).
± 400 blz. met illustraties, kaarten en grafieken.

Prijs: in de boekhandel: f 70,—. Bij intekening vóór 1 maart f 50,—.

ISBN 90 257 0930 3.

Intekening door storting van genoemd(e) bedrag(en) op gironummer 424780 t.n.v. Uitgeverij Gottmer, Haarlem, onder vermelding van „Misdaad” resp. „Onderwijs”.

Folder verkrijgbaar bij: SHR, p/a Schagen 9, LINSCHOTEN (U).

Een onthullende en soms ont-
hutsende confrontatie in foto's
van **Bernard Eilers** uit de
jaren 1900-1920 en van **Con-
Mönnich** uit het jaar 1976.
Teksten van **Nico Scheep-
maker**. 136 blz., gebonden in
stempelband. Voordeelprijs
f 24,50; binnenkort f 29,50.
Bij elke boekhandel.

Elsevier

DE VERENIGDE STATEN 200 JAAR

Conferentie georganiseerd door de Commissie Post-Academiale Vorming van de V.G.N. in samenwerking met de Ambassade van de Verenigde Staten in Nederland op 24 en 25 september 1976 in het Evert Kupersoord te Amersfoort.

THE DECLARATION OF INDEPENDENCE

When in the Course of Human Events it becomes necessary for one people to dissolve the political bands which have connected them with another, and to assume among the Powers of the earth, the separate and equal station to which the Laws of Nature and of Nature's God entitle them, a decent respect to the opinions of mankind requires that they should declare the causes which impel them to the separation.

We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness.

That to secure these rights, Governments are instituted among Men, deriving their just powers from the consent of the governed. That whenever any Form of Government becomes destructive of these ends, it is the Right of the People to alter or to abolish it, and to institute a new Government, laying its foundation on such principles, and organizing its powers in such form, as to them shall seem most likely to effect their Safety and Happiness. Prudence, indeed, will dictate that Governments long established should not be changed for light and transient causes; and accordingly all experience hath shown, that mankind are more disposed to suffer, while evils are sufferable, than to right themselves by abolishing the forms to which they are accustomed. But when a long train of abuses and usurpations, pursuing invariably the same Object evinces a design to reduce them under absolute Despotism, it is their right, it is their duty, to throw off such Government, and to provide new Guards for their future security. — Such has been the patient sufferance of these Colonies; and such is now the necessity which constrains them to alter their former Systems of Government. The history of the present King of Great Britain is a history of repeated injuries and usurpations, all having in direct object the establishment of an absolute Tyranny over these States. To prove this, let Facts be submitted to a candid world.

He has refused his Assent to Laws, the most wholesome and necessary for the public good.

He has forbidden his Governors to pass Laws of immediate and pressing importance, unless suspended in their operation till his Assent should be obtained; and when so suspended, he has utterly neglected to attend to them.

He has refused to pass other Laws for the accommodation of large districts of people, unless those people would relinquish the right of Representation in the Legislature, a right inestimable to them and formidable to tyrants only.

He has called together legislative bodies at places unusual, uncomfortable, and distant from the depository of their Public Records, for the sole purpose of fatiguing them into compliance with his measures.

He has dissolved Representative Houses repeatedly, for opposing with manly firmness his invasions on the rights of the people.

He has refused for a long time, after such dissolutions, to cause others to be elected; whereby the Legislative Powers, incapable of Annihilation, have returned to the People at large for their exercise; the State remaining in the mean time exposed to all the dangers of invasion from without, and convulsions within.

He has endeavoured to prevent the population of these States; for that purpose obstructing the Laws

of Naturalization of Foreigners; refusing to pass others to encourage their migrations hither, and raising the conditions of new Appropriations of Lands.

He has obstructed the Administration of Justice, by refusing his Assent to Laws for establishing Judiciary Powers.

He has made Judges dependent on his Will alone, for the tenure of their offices, and the amount and payment of their salaries.

He has erected a multitude of New Offices, and sent hither swarms of Officers to harrass our people, and eat out their substance.

He has kept among us, in times of peace, Standing Armies without the Consent of our legislature.

He has affected to render the Military independent of and superior to the Civil Power.

He has combined with others to subject us to a jurisdiction foreign to our constitution, and unacknowledged by our laws; giving his Assent to their acts of pretended legislation: For quartering large bodies of armed troops among us: For protecting them, by a mock Trial, from Punishment for any Murders which they should commit on the Inhabitants of these States: For cutting off our trade with all parts of the world: For imposing Taxes on us without our Consent: For depriving us in many cases, of the benefits of Trial by Jury: For transporting us beyond Seas to be tried for pretended offences: For abolishing the free System of English Laws in a neighbouring Province, establishing therein an Arbitrary government, and enlarging its Boundaries so as to render it at once an example and fit instrument for introducing the same absolute rule into these Colonies: For taking away our Charters, abolishing our most valuable Laws, and altering fundamentally the Forms of our Governments: For suspending our own Legislature, and declaring themselves invested with Power to legislate for us in all cases whatsoever.

He has abdicated Government here, by declaring us out of his Protection and waging War against us.

He has plundered our seas, ravaged our Coasts, burnt our towns, and destroyed the lives of our people.

He is at this time transporting large armies of foreign mercenaries to compleat the works of death, desolation and tyranny, already begun with circumstances of Cruelty and perfidy scarcely paralleled in the most barbarous ages, and totally unworthy the Head of an civilized nation.

He has constrained our fellow Citizens taken Captive on the high Seas to bear Arms against their Country, to become the executioners of their friends and Brethren, or to fall themselves by their Hands.

He has excited domestic insurrections amongst us, and has endeavoured to bring on the inhabitants of our frontiers, the merciless Indian Savages, whose known rule of warfare, is an undistinguished destruction of all ages, sexes and conditions.

In every stage of these Oppressions We have Petitioned for Redress in the most humble terms: Our repeated Petitions have been answered only by repeated injury. A Prince, whose character is thus marked by every act which may define a Tyrant, is unfit to be the ruler of a free People.

Nor have We been wanting in attentions to our British brethren. We have warned them from time to time of attempts by their legislature to extend an unwarrantable jurisdiction over us. We have reminded them of the circumstances of our emigration and settlement here. We have appealed to their native justice and magnanimity, and we have conjured them by the ties of our common kindred to disavow these usurpations, which, would inevitably interrupt our connections and correspondence. They too have been deaf to the voice of justice and of consanguinity. We must, therefore, acquiesce in the necessity, which denounces our Separation, and hold them, as we hold the rest of mankind, Enemies in War, in Peace Friends.

We, therefore, the Representatives of the United States of America, in General Congress, Assembled, appealing to the Supreme Judge of the world for the rectitude of our intentions, do, in the Name, and by Authority of the good People of these Colonies, solemnly publish and declare, That these United Colonies are, and of Right ought to be Free and Independent States; that they are Absolved from all Allegiance to the British Crown, and that all political connection between them and the State of Great Britain, is and ought to be totally dissolved; and that as Free and Independent States, they have full Power to levy War, conclude Peace, contract Alliances, establish Commerce, and to do all other Acts and Things which Independent States may of right do. And for the support of this Declaration, with a firm reliance on the Protection of Divine Providence, we mutually pledge to each other our Lives, our Fortunes and our sacred Honor.

Openingswoord gesproken door Miss Elisabeth A. Brown, Deputy Chief of Mission, van de Amerikaanse Ambassade te Den Haag.

The Ambassador asked me especially on this behalf to welcome all of you, particularly because this is another event in a whole series of events that are taking place over this year in honor of the American Bicentennial. Unlike the professors who are going to speak to you, I haven't prepared a lecture; I thought about it a little bit but when I sat in the car for more than an hour in a traffic jam at the other side of Utrecht, I used my time instead in reading the debate that took place last night between the two presidential candidates which gives an inside at least into the domestic issues that are troubling the United States at this time: unemployment and taxation primarily and growing bureaucracy. All things that were not problems of the same magnitude over 200 year ago. I have just one other remark to make: when I came to this country, people asked me, Dutch people whom I met, exactly what it was I did, and I said "well among other things I would try to

understand what was going on in the Netherlands, in the political field and in the economical field, socially, culturally and otherwise and the Dutchman who asked me this question answered: "oh I wouldn't even try". So I am just happy to see that Dutchmen, in congruence with their tradition, are stubborn enough to try to understand the United States which may not have as many political parties as this country does, but nevertheless has a very complex world in which it has not only to direct its domestic life, but international relations as well. So I wish you luck, interesting discussions — I know, because I have heard one of your lectures that you will have — so enjoy yourselves, ask a lot of questions and be hard on my American colleagues, they'll talk, I know, very frankly about the ups and downs of our history and of what we hope may lie ahead. Thank you.

Ik spreek met U over de Declaration of Independence en ook alleen daarover en het zou misschien prettig zijn als U het boekje waarin de tekst* staat bij de hand hebt want ik wil gewoon die tekst eens een eindje volgen; dat is eigenlijk mijn idee. Meer wil ik niet doen; ik heb ook niet zoveel tijd meer. Het zal allemaal wel een beetje in de war lopen en U zult laat eten, maar ik begin dus met de Declaration of Independence. Even een kleine achtergrond, ik neem aan dat U het allemaal wel weet, maar op 19 april 1775 werd in Concord het schot gevraagd "heard around the world" zoals Emerson later zou zeggen en dan komt het congres bijeen in Philadelphia maar dan duurt het nog meer dan een jaar voordat de Declaration of Independence tot stand komt. Er

is n.l. in dat jaar nog een grote aarzeling; men neemt de wapenen op — heel voorzichtig vergelijk ik met onze Nederlandse geschiedenis waar men er dertien jaar over gedaan heeft met tegen een koning te vechten en ondertussen hem te eren; in Amerika, waar alles vlugger gaat heeft men dat toch in iets meer dan een jaar kunnen doen — maar men heeft het toch inderdaad gedaan, men heeft er ruim een jaar over gedacht en er waren in dat congres twee partijen: de radicalen die echt wilden doorzetten, daar hoorden b.v. bij Thomas Jefferson en John Adams, en ook een conservatieve partij, die zei: nee we moeten zolang mogelijk de kans op verzoening open houden en in elk geval als we geen vrede kunnen hebben, als we vechten moeten, dan toch tegelijk vragen om begrip bij de koning. In die winter werd nog een petitie bij de koning aangeboden, die hij verwierp natuurlijk. De gedachte dat Amerika vrij zou moeten zijn, onafhankelijk, wordt pas radicaal en goed geformuleerd in die winter, door die merkwaardige stormvogel van de Amerikaanse revolutie, Thomas Paine, die later in de geschiedenis zo ambivalent is benaderd, "the filthy little atheist", zoals Th. Roosevelt hem noemde. Paine was een radicale revolutionair die een boekje schreef midden in de winter Common Sense en in die Common Sense voor het eerst radicaal afrekende — niet alleen met het Engelse koninkschap maar met alle koningsschappen. Het is altijd nog een genoegen om dat boekje te lezen. Het is een onlogisch hartstochtelijk pamflet, door Bailyn heel terecht beschreven als het boekje van een angry young man van die tijd. Driftig, hartstochtelijk en staande op independence; en dan gaan die gedachten zich verder ontwikkelen. Paine schrijft: wij moeten een declaration of independence hebben. Wij moeten ons onafhankelijk verklaren. In het voorjaar '76 gaat het steeds verder. Als de koning niet antwoordt op de vriendelijke woorden die hem worden toegevoegd, integendeel als de Engelse greep sterker wordt, dan gaat in april de staat North Carolina, er al toe over om te zeggen tegen zijn afgevaardigden: jullie moeten voor independence stemmen. In mei volgt Virginia en op 7 juni 1776 komt de Heer Richard H. Lee, ook een van de radicalen, in het Congres met een voorstel, een motie zouden wij zeggen, om de onafhankelijkheid uit te roepen. En dan wordt, zoals dat gaat, de beslissing nog even uitgesteld tot de 1e juli; dan wordt er een commissie benoemd om een stuk op te stellen en in die commissie zitten drie van de beroemdste mensen die U allemaal kent, Benjamin Franklin, Thomas Jefferson en John Adams. Er

* Zie blz. 1068 - 1070

zitten nog twee andere mensen in die iets minder bekend zijn, Robert R. Livingston, de latere eerste minister van buitenlandse zaken in die tijd van de Confederacy, en Mr. Roger Sherman uit Connecticut. Die 5 mensen komen bij elkaar en overleggen wat ze doen zullen. En dan vragen ze aan een van die vijf, aan de jonge Thomas Jefferson, of hij het schrijven wil. Gelukkig, zoals U weet, zijn Adams en Jefferson beide stokoud geworden en hebben nog heel wat kunnen napraten over wat ze gedaan hebben — de briefwisseling tussen Jefferson en Adams kan ik U buitengewoon aanraden, dat is een zeer indrukwekkende briefwisseling, uitgegeven in twee grote delen — Adams vertelde later uit zijn herinnering "Jefferson proposed to meet to make the draft; I said: I will not; you shall do it; oh no; why will you not? you ought to do it; I will not; why? reasons enough; what can be your reasons? Reason first: you are a Virginian and a Virginian ought to appear at the head of the business, reason second: I am obnoxious suspected and unpopular — één van de dingen die John Adams zo vreselijk graag over zichzelf zei, dat vond hij heerlijk om aldoor te zeggen dat iedereen een hekel aan hem had, hij had een soort paranoia die hij koesterde — I am obnoxious, suspected and unpopular, you are very much otherwise, reason third: you can write ten times better than I can." Ik denk dat geen enkele historicus dat beamen zal. Als U de diaries en de autobiographies van John Adams leest dan zult U zien dat hij wel niet op de verheven manier van Jefferson kon schrijven, maar naar onze moderne smaak eigenlijk beter. Dit tussen haakjes. "You can write ten times better than I can. Well, said Jefferson, if you are decided I will do as well as I can. Very well, when you have drawn it up we will have a meeting." Jefferson zei toen hij stokoud was, dat Adams zich vergiste. "Mr. Adams' memory has led him into unquestionable error. At the age of 88 and 47 years after the transactions this is not wonderful. Nor should I venture to oppose my memory to his, were it not supported by written notes taken by myself at the moment and on the spot; the committee of five met, no such thing as a subcommittee was proposed, but unanimously pressed on myself alone to undertake the draft. I consented, I drew it, but before I reported it before the committee I communicated it separately to Dr. Franklin and Mr. Adams requesting their corrections and you have seen the legitimate paper now in my hands with the corrections of Dr. Franklin and Mr. Adams interlined in their own handwriting." Zo is het dus gegaan, ongeveer. Ze hebben tegen Jefferson gezegd. Schrijf jij het nu maar. En man van 33 jaar, een planter uit Virginia met een buitengewoon grote klassieke ontwikkeling, een liefhebber van de oude talen, een laatste, heeft men wel gezegd, 'uomo universale'. En we mogen wel zeggen, dat is in vele opzichten waar. En deze Jefferson gaat het dan schrijven. Hij heeft ook later verteld dat hij het geschreven heeft staande aan een lessenaar. Men schreef in die tijd staande veelal. Die lessenaar bestaat nog op een bovenkamer in een huis in Philadelphia. Hij heeft ook beweerd dat hij het in twee weken heeft geschreven — dat klopt ook ongeveer — en dat hij daarvoor geen enkele bron heeft gebruikt geheel uit zijn hoofd. Op 1 juli kwam de zaak dus ter sprake. Op 2 juli aanvaardde het congres de onafhankelijkheid en eigenlijk zou dus de 2e juli de onafhankelijkheidsdag moeten zijn. Dat is de dag dat zij zich onafhankelijk verklaarden. Pas op de 4e juli werd er een declaration aan toegevoegd. Als je Jefferson mag geloven, werd die declaration — ook een beetje uit zijn herinnering vervaagd — op de 4e juli op een speciaal papier geschreven en ondertekend. En als U in de Hall komt van het Congress in Washington, het Capitol, dan ziet U dat beroemde schilderij van Trumbull, waarop het is afgebeeld. Maar het is niet waar, zoals met de meeste traditionele waarheden, die zijn meestal niet waar. Dat maakt het vaak zo boeiend. In elk geval, het is pas in augustus ondertekend. Toen heeft men pas dat speciale papier beschreven dat men nu in de National Archives in Washington kan zien als een van de grote

heiligdommen van een geseculariseerde staat. Op zichzelf een interessant verschijnsel. Dat is dus de voorgeschiedenis. En nu het stuk zelf. Laten we nu maar gewoon het stuk bekijken. . . "When in the course of human events. . .". Vooral het eerste stuk is vreselijk beroemd. Hier was een man aan het woord, een jonge lawyer, een intelligente man die een juridisch stuk wou schrijven. Netjes opgebouwd, je zou kunnen zeggen de eerste alinea daar begint het mee, de inleiding, wat er aan de hand is, dan komt er een tweede stuk dat begint bij: . . . "we hold these truths" . . . en dat eindigt bij happiness, dat zou ik 2a noemen, dat is een soort beginsel verklaring en dan komt er een 2b: "To security these rights" . . . tot "a candid world", dat is een tweede stuk; dan komt vanaf . . . "To prove this . . . tot . . . in every stage of these oppressions" . . . , het derde stuk. Dat zijn de feiten die de lawyer aanvoert, waarom het allemaal zo is en dan komt vanaf in . . . "every stage" tot . . . enemies. . . , "in war, in peace friends" wat zij van hun kant hebben gedaan om verzoening te bereiken met de koning en dan komt pas de conclusie . . . "we, therefore, the representatives" Zo zit dat stuk netjes in elkaar, netjes geordend en nu beginnen we weer bij het begin, . . . "in the course of human events". Jefferson zegt meteen dat wat er in Amerika gebeurt een historisch feit is in de wereld geschiedenis. Hij geeft meteen een perspectief aan, een internationaal perspectief. Ik vind dat de declaration merkwaardig vrij is van, gespeend is van nationale woorden, nationale beseffen. De woorden Amerika, the nation, people, die dingen komen er schaars en voorzichtig in voor, niet in een nationale zin, maar natuurlijk, we zijn ook nog voor de romantiek. Die woorden zijn ook nog niet zo gangbaar. Hij begint dus: When in the course of human events it becomes necessary for one people to dissolve the political bands. . . daar impliceert hij iets wat natuurlijk niet waar was.

Maar U moet wel bedenken, hier is een lawyer die een stuk schrijft, maar lawyers net als historici zijn niet volstrekt objectieve personen en zeker een politieke lawyer in 1776 niet, hij zegt there is one people, één volk dat zich vrij moet verklaren, er was natuurlijk helemaal niet één volk. Ik durf niet een discussie te beginnen hoeveel mensen er in Amerika loyalisten waren, of de Amerikaanse revolutie misschien een burgeroorlog was in plaats van een revolutie, enz. een al lang gevoerde discussie, maar "one people" is wel een beetje erg veel van het goede. Het is inderdaad wel iets verklaren wat niet waar is. Daar beginnen we dan mee. Hij zegt om dat te doen. . . ja, daar komt nog een vraagstukje bij, n.l. in hoeverre is de Amerikaanse revolutie wel of niet een expressie van een Amerikaans nationaal sentiment. Bestaat er al Amerikaans nationalisme, is er al een ander soort mensen in Amerika ontstaan dan in Engeland, om van de rest van Europa maar niet te spreken? Dat zijn hele moeilijke, heel omstrede vragen, waarbij het probleem is welke criteria je aanlegt. Er is niet zo lang geleden een verschrikkelijk aardig boek over verschenen, een aardig samenvattend boek van Carl Bridenbaugh, een uitstekende historicus en heel belangrijke kenner van de koloniale geschiedenis, "The Spirit of 76" waarin hij nogal verdedigt dat er een apart Amerikaans nationalisme al ontstaan was. Maar het mooiste document uit die tijd zelf natuurlijk dat U iets vertelt over of er zo iets bestaat als een Amerikaan en dat ik toch echt even onder ogen wil brengen, is het beroemde boekje "Letters from an American farmer" van Crèvecoeur een kolonist in Amerika, voor het eerst verschenen in 1782 en dat is het eerste boekje — overal in paperback te verkrijgen — waarin iemand probeert een omschrijving te geven wat nu het karakteristieke, het bijzondere is van een Amerikaan. Ik raad U dit zeer aan, vooral het beroemde derde hoofdstuk.

Ik lees door en kom dan natuurlijk bij die allerberoemdste passage uit de declaration of independence, de tweede passage, "we hold these truths to be self-evident. . . . " in

Amerika kent iedereen het uit zijn hoofd. . . . "that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights". . . . Nu heeft Jefferson gezegd, even iets eerder, dat de laws of nature en dat nature's God entitle them tot een eigen positie. . . . Jefferson is een 18e eeuwse, weer een beroemd strijdpunt: in hoeverre is wat Amerikanen doen in hun revolutie iets uniek Amerikaans of in hoeverre is het een duidelijke expressie van de Europese verlichting. Verschillende historici hebben erover gestreden. U weet misschien hoe een van de beroemdste, een van de brilliantste Amerikaanse historici, Daniel Boorstin, altijd maar weer gehamerd heeft op "nee in Amerika gebeurde iets wat in Europa niet bekend was, iets unieks, iets aparts, iets bijzonders". Anderen die de verlichting in Europa beter kenden, zoals b.v. Peter Gay, beroemde schrijver van het boek over de Enlightenment, hebben gezegd welnee, wat Jefferson doet past in dat hele verlichtingsdenken. De laws of nature and of nature's God, dat is dat geloof in een natuurlijke orde, een natural order, dat de hele 18e eeuw bezielt. Het komt uit Engeland, niet uit Frankrijk. Jefferson kende de Franse schrijvers niet goed voor 1776. Hij is later gezant in Frankrijk geweest, maar in die tijd was hij Engels georiënteerd; zijn drie helden, zijn geestelijke helden waren Francis Bacon, Newton and John Locke. Dat waren de mensen die zijn beeld hadden gemaakt. Het is heel typisch klassiek 18e-eeuws, heel typisch. Maar in elk geval komt het uit Europa. Hij gelooft dat er een natuurlijke orde is. Van de natuur door God gemaakt. Niet de God, laat ik het dan maar zeggen in de taal van een 17e eeuwse, van Pascal, niet de God van Abraham, Isaac en Jacob, maar de God van de verlichting, de wijze God van Voltaire en alle 18e eeuwse, die eenmaal het grote uurwerk heeft opgedraaid en nu loopt het af. Hij hoeft er zich niet mee te bemoeien, de wijze God van het Deïsme, die we kennen. Het staat op het graf van Newton, de grootste man, die ze allen waardeerden: "Nature and Nature's laws lay hid in Night; God said let Newton be! and all was Light". Dat is de 18e eeuw die U hier in terug vindt. Het is een wereld van evenwicht, harmonie, en die kunnen wij kennen: "a mighty maze but not without a plan". . . . we kunnen het niet helemaal doorgronden. Voor mij de autoriteit die achter al deze mensen staat, voortdurend weer, is Alexander Pope. Pope's beroemde gedicht *Essay on Man* hebben ze allemaal gekend. In diezelfde gedachtengang die daar staat, staat het bij deze mensen. Ik heb Pope meegebracht en wil er enkele regels uit citeren: daar staat het precies, er is een ordelijke wereld, die ordelijke wereld, . . . daar hebben wij mee te maken. Daar zitten we in. Daarop beroept Jefferson zich. Ik lees uit Pope, Epistle I:

All are but parts of one stupendous whole,
Whose body Nature is, and God the soul;
That, chang'd thro' all, and yet in all the same,
Great in the earth, as in th' aethereal frame,
Warms in the sun, refreshes in the breeze,
Glows in the stars, and blossoms in the trees. . .

. . . . er is een wijze orde waar we allemaal deel aan kunnen hebben. En dat is een gevoel dat men in Amerika net zo kent. Benjamin Franklin b.v. schrijft precies, bijna woordelijk hetzelfde: ik citeer uit Commager's opstellen "Jefferson Nationalism and Enlightenment" wat ik net uit Pope heb gelezen, nu hoort U een Amerikaan die het niet in poëzie maar proza zegt: "How exact and regular is everything in the natural world; how wisely in every part contrived, we cannot here find the least defect, those who have studied the mere animal and vegetable creation demonstrate that nothing can be more harmonious and beautiful. All the heavenly bodies, the stars and planets are regulated with the utmost wisdom and can we suppose less care to be taken in the order of the moral than in the

natural system". Die wereld, daarom zegt Jefferson, kijk volgens die wetten kan ik het allemaal zeggen. En, volgt hij eraan toe, ik heb "a decent respect to the opinions of mankind". Ja dat is toch ook echt 18e eeuws, men denkt in de categorie mensheid, er is zoiets als de mensheid, voor die tijd denkt men niet in die trant. Natuurlijk, in de oudheid heeft ook zoiets bestaan en dat zei ik straks al, maar nu is dat echt in de 18e eeuw teruggekeerd. Men moet aan zijn rebellie een morele rechtvaardiging geven, men doet dat op de 18e-eeuwse wijze, men zal de mensheid uitleggen waarom men dit doet, aan de hele mensheid, die heeft er recht op dat te weten. En dat doet men. En dan kom ik dus inderdaad eindelijk bij "we hold these truths to be self-evident". Self-evident, want de menselijke rede kan dat bevatten, de menselijke rede kan de waarheden bevatten, want ze zijn verankerd in het morele bewustzijn — we hebben het net bij Franklin gelezen — Jefferson gelooft dat dat kan, hij zegt — niet — het lijkt me zo vreselijk belangrijk om het nadrukkelijk te zeggen — dat de mens goed is. Jefferson gelooft niet in de goedheid van de mens. Ik geloof dat hij daar een beetje minder in gelooft dan Thomas Paine, dat Paine daarin veel radikaler is. Hij gelooft wel dat er een ingeboren zedelijkheid is. Ik zou bijna zeggen dat "de heidenen hun geweten mede tot getuigenis hebben" maar dat is toch net iets anders voor degenen die dat herkennen. Jefferson schrijft b.v. "state a moral case to a plowman and the professor", — dat vind ik altijd zo'n aardig citaat, — "the former will decide it as well and often better than the latter, because he has not been led astray by artificial rules". Dat is het, het zit in de gewone mens, in ieder mens en d.w.z. er is een vanzelfsprekendheid waar we mee werken kunnen. Deze waarheden zijn voor iedereen, die hoeven we niet meer uit te leggen. "Ja." zegt een goede moderne historica, Cecelia Kenyon, "ja het is wel jammer dat Jefferson zei self-evident, ik had liever gehad dat hij uitgelegd had waarom dat nu self-evident was, dat zou voor ons historici erg fijn zijn geweest". Maar hij vond het zo vanzelfsprekend, dat hij er helemaal niet over gedacht heeft. "That all men are created equal". Ja daar komen we natuurlijk op een van de ingewikkeldste, moeilijkste discussies. Deze tekst, want het zijn een soort bijbelteksten geworden, deze tekst, daar is een massa over gestreden, wat heeft Jefferson bedoeld. Wat is dat, alle mensen gelijk, in welk opzicht gelijk, wat bedoelt hij daarmee. That all men are created equal, hoe equal? Jefferson verdedigt eerst all men, hij heeft het niet — dat wil ik er eerst bijzeggen — hij heeft het niet over speciaal de Amerikaan, hij heeft het niet speciaal over de Britse onderdaan, hij beroept zich ook niet speciaal op de Engelse wetten, dat had hij ook kunnen doen, vanuit de diepe bewondering van de Amerikaanse revolutie voor de Engelse wetten, maar dat doet hij niet. Nee, hij heeft het over "all men". Hij heeft dan ook niet over zaken als: wat voor rechten de Amerikanen hebben als lid van het empire: hij vindt eigenlijk dat de Amerikanen uit vrije wil lid zijn van het empire en het recht hebben het los te laten. Ja dat is een gedachte die vele Amerikanen in die tijd beginnen te koesteren. De Engelse redenering was altijd, kijk wij hebben zoveel voor jullie gedaan — die redenering kent U, dat is de eeuwige redenering van elk moederland tegen elke kolonie — en nu zijn jullie zo on dankbaar. Alles hebben we voor jullie overgehad, we hebben jullie daar neergezet, we hebben jullie geholpen, we hebben jullie opgebouwd, we hebben jullie beschermd en we dachten als jullie rijp zijn. . . ., dat zijn jullie nog niet, enz. Dat was het argument, dat hebben we in Engeland voortdurend gehoord. . . . "dat is de dank?" En dan zeggen ze, "wij zijn uit vrije wil weggegaan, we zijn zelfs gegaan tegen de zin van Engeland, wij zijn vrije mensen en wij hebben niets met jullie te maken en we zijn helemaal niet on dankbaar als wij doen wat wij willen." All men are created equal, nog eens een keer, er staat c r e a t e d equal. Er staat niet 'are' equal, maar are c r e a t e d equal. Ja, daar blijven toch maar ontzettende problemen zitten. Je kunt het heel eenvoudig

uitleggen, net zo als een Christen kan uitleggen wanneer hij zegt dat hij gelooft in de gelijkheid der mensen, hij bedoelt ze zijn gelijk in het oog van God en dat is een waardige, ernstige, belangrijke gedachte, maar een gedachte waarmee je ontsnappen kunt uit de werkelijkheid. Dat vind ik hier ook een beetje; De mensen zijn gelijk in het oog van die God. Van die grote Dieu fainéant, die er ook niet zo erg op let. En dat wordt geschreven door deze man, en nu kom ik op het persoonlijke probleem van Jefferson, die 200 slaven heeft, een grote plantage in Virginia heeft, die tegen de slavernij is maar niet weet hoe hij eraf moet komen, die in zijn boek, het enige boek dat hij in zijn leven geschreven heeft, "Notes on the State of Virginia" toch vindt dat negers inferieure mensen zijn, niet het peil van blanken kunnen bereiken. Niet dat hij dat fijn vindt, hij is geen racist in die zin, hij zou eigenlijk wel hopen en willen dat het niet zo was, verheugt zich later intens als hij hoort van een geleerde neger, Benjamin Banneker, maar hij is nooit in staat geweest om werkelijk door de ban heen te breken. Hij heeft nooit meer opgebracht dan een uitermate ambivalente houding.

Voor degene die het interesseert, er is een uitstekend boek van Robert McColley, "Slavery and Jeffersonian Virginia", die daar die hele problematiek uitvoerig behandelt. En voor degene die het van de Nederlandse kant wil bekijken, in 1783 kwam er een jonge man bij Jefferson op bezoek, en werd erg goed met hem bevriend, een 20-jarige jonge man, Gijsbert Karel van Hogendorp. Hij sprak met hem over alle problemen die je bedenken kunt, o.a. over de slavernij. U kunt in Hogendorp's aantekeningen die hele problematiek uitvoerig terugvinden en ook merken hoezeer hij door Jefferson is beïnvloed. Hoe Jefferson tegen hem gezegd heeft dat ze wel wat inferieur zijn. Maar Hogendorp, die toch iets principiëler op dat punt was en meer van buiten kwam, gelooft dat dat dan moet liggen aan de slavernij want alle mensen moeten die mogelijkheden hebben. Vindt die jonge, nog niet erg conservatieve Hogendorp. En dan kom je inderdaad met het probleem — ik wil daar aan het eind nog op terugkomen — wat heeft Jefferson bedoeld met "all men are created equal"? Er zijn heel wat mensen in de Amerikaanse geschiedenis die hebben gezegd, hij bedoelt "all white men", en hij heeft over zwarten niet gedacht, laat staan over vrouwen. En dan zegt hij, die rechten zijn unalienable. Het woord is unalienable, maar Jefferson schreef *inalienable*, merkwaardig genoeg. Hij schreef: . . . "endowed by their Creator with certain inalienable rights." Dat betekende dat Jefferson onderscheidde tussen die rechten die de mens krachtens die natuurlijke orde vanzelf had, en die niemand hem kan afnemen, die voor hem bestaan. . . bv. zijn vrijheid van gedachte, vrijheid van uitdrukking, dat zijn dingen die hij in zichzelf heeft en die niemand hem kan, ja mag afnemen, en dat er daarnaast bestaan, wat hij noemde civil rights, U zou kunnen zeggen social rights. Dus hij onderscheidde, ook naar voorbeeld van Schotse filosofen, twee soorten rechten; er was een natuurlijke, oorspronkelijke orde — ik geloof niet dat die mensen dat zo historisch geloofden, maar meer ideëel — waarin de mensen volkomen gelijk waren geweest en hun natuurlijke rechten hadden bezeten. De rechten van ieder mens, die voor Jefferson, (er zit hier natuurlijk een sterk stuk individualisme in), gaan boven de rechten van de gemeenschap. Hij schreef niet lang daarna in een brief aan een vriend: "if we are made in some degree for others, yet in a greater are we made for ourselves. It were contrary to feelings, and indeed ridiculous to suppose that a man had less rights in himself than one of his neighbors, or indeed all of them put together." Het gaat om die rechten van die enkele man zelf. Die rechten kan hij niet kwijtraken, kan hij niet weggeven, dat zijn individuele rechten. Jefferson noemde ze natural rights. Stel eens, schreef een van Jefferson's vrienden, hijzelf niet, helaas, men heeft dat stuk eerst voor een van hem gehouden, maar het is van Thomas Paine "Suppose 20 persons, strangers to each

other, to meet in a country not before inhabited. Each would be a sovereign in his own natural right. His will would be his law, but his power, in many cases, inadequate to his right, and the consequence would be that each might be exposed, not only to each other but to the other nineteen. It would then occur to them that their condition would be much improved, if a way could be devised to exchange that quantity of danger into so much protection, so that each individual should possess the strength of the whole number. As all their rights, in the first case are natural rights, and the exercise of those rights supported by their own natural individual power, they would begin by distinguishing between those rights they could individually exercise fully and perfectly and those they could not. Of the first kind are the rights of thinking, speaking, forming and giving opinions, and perhaps all those which can be fully exercised by the individual without the aid of exterior assistance. Or in other words, rights of personal competency. Of the second kind are those of personal protection, of acquiring and possessing property'. Property staat in de tweede klasse. Dat is belangrijk voor wat we zo meteen tegenkomen. Maar hier heb je dus een simpele aardige verklaring over wat eigenlijk het social compact van de mensen is. De tweede soort zijn "civil rights or rights of compact and are distinguishable from natural rights because in the one we act wholly on our own person, in the other we agree not to do so, but act under a guarantee of society." Nou dat is nu precies wat hij bedoelt met unalienable. Daarom staat dat woord er, inalienable rights, dan komt er iets wat nog verrassender is, wat geleerden altijd al heeft bezig gehouden, dat er zijn life, liberty and the pursuit of happiness. Een trilogie dus die moest variëren op de oude die iedereen kende, life, liberty and property. Men kan tien stukken citeren van vlak daarvoor, b.v. ook de declaration of rights of the first continental congress, b.v. ook de beroemde verdediging in 1764 van Otis, en alles wat daar tussen ligt, waar altijd weer staat, life, liberty and property. Volgens de traditie van Locke. Maar Jefferson beweert nu juist dat property niet een inalienable, een eigenlijk recht is maar een afgeleid recht. Daarom schrijft hij dat niet op. Hij schrijft life, liberty and the pursuit of happiness. En dan komen we natuurlijk op een van de wonderlijkste, aardigste dingen van de hele declaration, die happiness.

Die happiness heeft de mensen verbaasd en blij gemaakt, heeft dat stuk inderdaad een glans gegeven die het anders niet gehad zou hebben. Niet omdat Jefferson een optimistische vrolijke man was, dat was hij helemaal niet. Integendeel, hij was een vrij pessimistische, bijna melancholieke man van persoonlijke aard, dat is vreemd om te weten, maar het is waar. Hij was een heel verlegen man, hij kon niet spreken b.v. in het openbaar, hij kon buitengewoon goed schrijven, zoals U ziet, maar spreken kon hij niet; hij sprak ook nimmer, hij heeft nooit een rede gehouden, alleen in kleine kring durfde hij iets te zeggen. Vandaar ook dat je later ziet dat hij zo'n vreselijke hekel aan Cicero had, want hij zei: daar kan geen staat mee bestuurd worden, met zulke grote redevoeringen, dat kan nooit goed wezen. En hij geloofde, zoals de mensen het in die tijd tenslotte voor zich zagen, dat het leven grotendeels verdriet en tranen is. Jefferson verloor zijn vrouw na een gelukkig huwelijk van 10 jaar en van zijn 6 kinderen heeft hij er maar 2 groot zien worden. Dat was een gewoon lot in die tijd. En hij schreef dan ook "the most fortunate of us in our journey through life frequently meet with calamities and misfortunes which may greatly afflict us." Je kunt er niets tegen doen. Je kunt alleen maar berusten, resignation, dat is het enige. Jefferson heeft een berusting, heeft tegelijk een epicurisch gevoel voor de geneugten van het leven. Hij kon van het leven genieten als een echte aristocraat; de grote verdediger van de gelijkheid en de democratie, was een aristocraat van top tot teen. En

als u het geluk hebt, wat ik u hartelijk gun, om in Amerika Monticello te bezoeken en boven op de heuvel het huis van Jefferson te zien, dan moet u daar een hele dag over doen, dat is een belevenis. Dan ziet u dat daar een aristocraat hoog boven het vulgus profanum troonde, die de grote kampioen van dat vulgus werd. Dat is fantastisch. Een man die buitengewoon veel verstand van wijnen had;; — net toevallig verleden week stond er in de New York Herald Tribune een alleraardigst artikel over de wijnen van Jefferson, — wat voor wijnen hij in Frankrijk kocht. Dat hoort ook bij die happiness, natuurlijk. Ik geloof toch als je de happiness van Jefferson gaat onderzoeken, in die tijd, dan ontdek je dat de mensen in de achttiende eeuw het woord voortdurend gebruikten. Dat komt natuurlijk doordat ze gesecculariseerd waren. Voor een zeventiende eeuw is het geluk niet hier maar aan de andere zijde, maar voor de achttiende eeuw is er die secularisatie waardoor het geluk hier op aarde mogelijk is. Men droomt het dan, als men het niet meer in de hemel droomt, eerst nog in verre streken. Het is de tijd van de edele wilden, en van de chinoiserie. Maar men begint toch ook te geloven dat men het bereiken kan. En wat is dat, happiness? Ik ben al weer (ik durf niet al maar te citeren) geneigd om u te verwijzen naar Alexander Pope, naar het vierde epistel van de Essay on Man, waar hij over die happiness een heleboel schrijft, een heleboel aardige dingen, één regeltje misschien, hij zegt: iedere filosoof is ermee bezig met the happiness of man en wat het in hemelsnaam mag wezen, en dan krijgt u een echt achttiende eeuws antwoord dat u misschien niet verwacht: "Know then this truth (enough for man to know) virtue alone is happiness below." Ja, het komt eigenlijk op de deugd uit. De deugd, dat is de kern van de happiness. Ik geloof eigenlijk dat die mensen gespannen waren tussen twee uitersten. Aan de ene kant was happiness, was leven in een society met andere mensen samen, het vaderland dienen, een deugdzaam mens zijn, en deugd betekende voor die mensen — het is zo'n raar woord voor ons, we denken altijd aan Hieronimus van Alphen enzo — maar eigenlijk is deugd natuurlijk voor die mensen wat het in het Grieks betekende, namelijk dat je past op je plaats. Dat betekent het, deugd, dat je past op de plaats waar je geroepen bent, waar je staat. Maar er zit natuurlijk ook een heel andere individuele kant aan. Ik denk dat ze bij happiness — en zeker Jefferson — ook dachten, want ze lazen allemaal Horatius, dat ze bij happiness ook dachten aan die tekst *beatus ille qui procul negotiis*. Dat hebben ze ook gedacht. Die twee elementen zitten er naast elkaar in. En de lyriek, de romantiek komt weldra. Het sentiment van de hermitage ligt al klaar, en je vindt er al iets van bij Jefferson op zijn heuvel. Dat zijn nou dingen die je ook bewijzen kunt. Jefferson had de gewoonte om passages uit de oudheid die hij heel mooi vond, en dat waren er nogal wat, uitvoerig over te schrijven en ook er commentaren bij te schrijven. En dit stuk van Horatius, die beroemde tweede epode van Horatius, die heeft hij héél uitvoerig beschreven en commentariseerd. Het doel is geluk te bereiken, te passen in je omgeving maar ook jezelf te zijn, ook jezelf te ontwikkelen. Die twee dingen. Het mooiste voorbeeld komt van een man die we eigenlijk niet zozeer beschouwen als een intellectueel, als ik het zeggen mag, terwijl Jefferson natuurlijk zo'n groot intellectueel is, namelijk van de vader des vaderlands zelf, George Washington, die zegt, en dan weten we meteen waar die happiness op slaat, die happiness die kan gerealiseerd worden in Amerika. Daar is het mogelijk, want de Amerikanen, zegt hij: "the citizens of America are from this period to be considered as the actors on a most conspicuous theater which seems to be peculiarly designated by providence for the display of human greatness and felicity". Want, zegt hij, ons empire is niet gegrondvest in "the gloomy age of ignorance and superstition, but at an epocha . . . when the rights of mankind were better understood and more clearly defined than at any former period. The researches of the human mind after social happiness have been carried

to a greater extent" enzovoort. Happiness . . . dat staat er daarom in die Declaration of Independence.

En dan komt het volgende. . . . That to secure these rights, Governments are instituted among men. Ik zei al, hij is geen pessimist en geen optimist, hij is er tussenin. Als hij de mens goed had geacht, dan had hij gezegd, dan moeten er dus geen regeringen bestaan. Dat zou de logische conclusie zijn geweest. Maar dat zegt hij niet. Nee, hij zegt die rechten moeten beschermd worden, (ik heb u het verhaal voorgelezen) door een social compact. Regeringen zijn ingesteld door de mensen, denk maar aan die 20 mensen op dat eiland, om samen hun afgeleide rechten te genieten; de regeringen bestaan bij de gunst van het volk en daar heb je ook weer zo'n beroemde zin "that to secure these rights governments are instituted among men deriving their just powers from the consent of the governed". Een zeer gelukkige formule. Een regering bestaat alleen door de instemming van degenen die geregeerd worden, van de onderdanen. Toen de Amerikanen eindelijk de grote zondeval zouden begaan die alle Europese landen begaan hadden, het veroveren van een kolonie, toen waren er een groot aantal Amerikanen, — ik spreek dus van 1898 en de zaak in de Filippijnen, toen waren er een groot aantal Amerikanen, zelfs bijna een derde in de senaat, die zeiden: dit kan niet, we kunnen de Filippijnen niet bezetten, daar is geen consent of the governed. Dat is hét argument. Dat staat er met grote klem. Een regering bestaat voor de mensen en niet andersom. Ja, dan moet ik daar nog iets bij zeggen: Jefferson gelooft wel dat die regering zo weinig mogelijk moet regeren. Er moet een regering worden ingesteld, maar die moet afhankelijk zijn van de onderdanen. Jefferson was een laissez faire man, die geloofde in weinig invloed van de regering. Regeer zo weinig mogelijk: Hij geloofde in states rights.

[Het merkwaardige is dat Jefferson een omstreden man is gebleven in de Amerikaanse geschiedenis, dat is heel merkwaardig eigenlijk. Hij heeft nooit die eer gehad die Washington heeft. Hij is pas tot zijn grote eer gekomen in de tijd van Franklin Roosevelt. In 1943 is in Washington the Jefferson Memorial onthult, het prachtige gebouw, waarin dat grote standbeeld van hem staat; en dat is nou de contradictie, dat het toen de democraten waren, the democratic party, die Jefferson als een van haar helden ging beschouwen. Franklin Roosevelt geloofde dat Jefferson voor hem de grote man was, omdat hij Hamilton en Jefferson kon combineren.] Dan gaat Jefferson nog een eindje verder als hij zegt, kijk eens, zo'n regering moet wel worden ingesteld, maar die mag ook worden afgeschaft. En dan gaat hij het recht op revolutie verdedigen, uitvoerig. "It is the right of the people, to alter or to abolish it, and to institute a new government", dat moet dan op de ware beginselen van "safety and happiness". Nou moet je dat niet te gauw doen, zegt Jefferson, in opstand komen, "Prudence indeed will dictate that governments long established should not be changed for light and transient causes", hij zegt natuurlijk ook, wij deden het niet zo gauw, de mensen "are more disposed to suffer, while evils are sufferable, than to right themselves", maar er komt een eind aan alle ellende, er komt een moment dat we het niet meer kunnen verdragen, er komt een moment dat we moeten zeggen, we barsten los. Want, en nou moet ik toch nog even op een zinnetje midden in dat lange stuk wijzen: "But when a long train of abuses and usurpations, pursuing invariably the same object evinces a design" Daar hebt u nou een redenering die voor ons historici uitermate interessant is. Jefferson zegt: er is een samenzwering in Engeland, die is er al een hele tijd, de koning en een heel stel andere mensen samen zijn er op uit om ons te onderdrukken en te tiranniseren. Kijk als er één ding gebeurt dan kun je nog zeggen, dat is toevallig, maar als dan het ene na het andere komt, the sugar act, the stamp act, the townsend act, noem

maar op, bedwinging van Boston, dan is dat niet meer toevallig. Dat is nu iets wat de mensen vreselijk graag geloven, dat er een samenzwering is. Wij hebben dat allemaal altijd gedaan, ik geloof dat dat een van de diepste neigingen van de mens is als het niet goed gaat, om te zeggen, ja maar er is een samenzwering tegen ons. Dat is in de 18e eeuw in Amerika zeer sterk geweest. In Engeland zelf, zeiden ze, wordt de vrijheid gewurgd: zie naar de grote John Wilkes, dat Engelse parlamentslid dat wegens een belediging van de koning niet meer in het parlement terecht kon komen, hoewel hij gekozen werd, keer op keer. Wilkes was voor de Amerikanen het voorbeeld dat in Engeland de vrijheid niet meer veilig was en dat de vrijheid moest vluchten naar de overkant, zoals Paine het zo briljant schreef. Er is een samenzwering. Achter de koning zit Lord Bute, dat was in het algemeen de man die men beschouwde als dé boosaard, de schelm achter alles en in Engeland zelf geloofden heel wat mensen het. Ik raad u aan, het uitstekende boek van Bailey over 'The ideological origins of the American revolution', waarin een kleine excurs staat over deze gedachte van conspiracy, hoe de mensen in de 18e eeuw in Engeland en in Amerika, aan beide kanten, dachten dat er een samenzwering was — want de Engelsen op hun beurt hebben echt geloofd dat die Amerikanen al heel lang bezig waren om die zaak op touw te zetten; dat dat allemaal door een stelletje samenzweerders werd bedacht. Dat al die gebeurtenissen zonder meer konden gebeuren na elkaar en afgeleid van elkaar, dat wilden ze niet geloven. Nee, er was, zoals Jefferson hier schrijft, a design, een design achter alles, een samenzwering. Zoals Burke het zo meesterlijk zei, de grote Engelse, of moet ik zeggen Ierse, parlementariër: "the Americans have made the discovery, or think they have made one, that we mean to oppress them; we have made the discovery or think we have made one, that they intend to rise in rebellion against us, we know not how to advance; they know not how to retreat. Some party must give way".

Nu, dat is dan nog de inleiding. Nu maar kort over het volgende. Er komt een heel lang stuk tegen de koning. Ja, dat is toch gek. Dat gaat tegen de koning. Eigenlijk ging het helemaal niet tegen de koning. Het ging tegen het parlement. Het is een ironie der geschiedenis, dat het hier tegen de koning gaat. Er is een lange weg van discussie over hoeveel macht het parlement heeft. Langzaam, stap voor stap van '64 tot '74, is men gekomen al discussiërend, tot de gedachte, pas in '74 uitgesproken: het parlement heeft helemaal geen recht, niet alleen om ons belasting op te leggen, maar om wat dan ook te doen. En dan is de enige band die over blijft, de koning. Dat is toch een ironische ontwikkeling voor mensen die tenslotte indertijd uit Engeland weg zijn gegaan om aan de koning te ontkomen en die nu zeggen, we hebben maar één band met Engeland en dat is de koning. Als je het pamflet van James Wilson leest in 1774, dan bevat dat eigenlijk iets wat de Engelsen later hebben gedaan, namelijk een soort voorstel van dominion status van de koloniën met als band de koning. De koning blijft over en tegen die koning gaat het dan. Nu en dan komt er hier een stukje dat natuurlijk uiteraard geen geschiedschrijving is. Wat Jefferson hier schrijft: he has refused, he has forbidden, he has refused, he has called together, he has dissolved, he has refused, dat klinkt als hamerslagen achter elkaar, één groot betoog, die koning heeft niets dan schandelijke verschrikkelijke dingen gedaan. Het een na het ander, hij heeft wetten niet willen ondertekenen, hij heeft de mensen gepest op alle manieren, hij heeft de rechtspraak tegengehouden, het is teveel om allemaal nu nog door te lezen. Het parlement komt er niet meer in voor, misschien nog aan het begin van die lange alinea: he has combined with others, misschien zijn die others het parlement, dat denken wij, maar verder komt het er niet in voor. Dan komt de inkwartiering, het sluiten van de haven in Boston en noem maar op. Maar wat u misschien zal interesseren is

wat er niet in staat. De koning daar moet men tegen in gaan. He has refused, enz. Er staat, "he has excited domestic insurrections amongst us and had endeavoured to bring on the inhabitants of our frontiers, the merciless Indian savages" enz. Daar stond iets heel anders, toen Jefferson z'n draft, z'n eerste ontwerp maakte. Iets wat ik u beslist wil voorlezen omdat het zo ontzettend belangrijk is. Ik lees dat voor uit de uitgave van the Jefferson Papers die tegenwoordig aan het verschijnen is, de grote serie. Ja, ik moet het op twee manieren eigenlijk voorlezen. Jefferson had dit hele stuk, al die verwijten tegen de koning, eigenlijk al eerder een keer opgeschreven. Als hij zegt, 'ik heb alles zonder enige bron opgeschreven', dan is dat niet helemaal waar. Net kort tevoren had hij een groot stuk geschreven voor de constitutie van Virginia, en daarin had hij ditzelfde rijtje opgesomd. En daar had hij geschreven — nu ziet u die insurrections terug — "by inciting insurrections of our fellow subjects. . . by prompting our Negroes to rise in arms among us". Maar nu schrijft hij nog iets heel anders. Nu schrijft hij in the Declaration of Independence, en Franklin en Adams hebben dat bevestigd, datzelfde stukje, en dat wil ik u even voorlezen:

"he has waged cruel war against human nature itself, violating its most sacred rights of life and liberty in the persons of a distant people, — dat zijn dus de negers in Afrika, — who never offended him, captivating and carrying them into slavery in another hemisphere or to incur miserable death in their transportation thither. This piratical warfare, the opprobrium of infidel powers is the warfare of the Christian king of Great Britain, determined to keep open a market where men should be bought and sold, he has prostituted his negative for suppressing every legislative attempt to prohibit or to restrain this execrable commerce; and that this assemblage of horrors might want no fact of distinguished die, he is now exciting those very people to rise in arms among us, and to purchase that liberty of which he has deprived them, by murdering the people upon whom he also obtruded them, thus paying off former crimes committed against the liberties of one people with crimes which he urges them to commit against the lives of another". Een prachtig stuk, zeggen sommige mensen. Ik vind het ook wel indrukwekkend. Het is één grote filippica tegen de koning. Ik geloof niet dat iemand van ons of wie dan ook zou geloven dat het zo gegaan is met de slavernij. De koning van Engeland heeft de Amerikanen de slaven opgedrongen, ze wilden ze helemaal niet hebben; dat schrijft Jefferson, die slaven heeft. In het congres werd dit niet aanvaard en daarom staat het nu niet in de Declaration of Independence. De zuidelijke staten wilden daar niets van weten. Die begrepen heel goed dat ze daarmee krachtig, diep, in hun eigen vlees sneden. Het werd geschrapt. En daar ziet u op wat voor dilemma's de Declaration of Independence eigenlijk inhaakte.

Concluderend: John Adams zei — ja John Adams kon een zeer vervelend mens zijn, een onaangenaam mens in het Amerikaanse hout, werkelijk, — over de Declaration: "There is not an idea in it, but what had been hackneyed in Congress for 2 years before: het was uitgekauwd, doorgekauwd en dan komt die Jefferson het nog een keer vertellen. Jefferson beaamde dat echter: inderdaad, hij had niets anders bedoeld. En we moeten ook zeggen, dat is de grootheid van de Declaration of Independence, dat die niet oorspronkelijk is, dat daar niet een briljante filosoof iets nieuws zegt, maar dat een man datgene zegt wat allen kunnen herkennen, wat inderdaad het gemeengoed van de eeuw is, en ik hoop dat ik dat nu heb aangetoond, en dat hij het zó zegt dat het bezielend wordt. Hijzelf zei: "Not to find out new principles, or new arguments, never before thought of, not merely to say things which had never been said before; but to place before mankind the common sense of the subject in terms so plain and firm as to command their assent neither aiming at

originality of principles or sentiments, nor yet copied from any particular and previous writing, it was intended to be an expression of the American mind. All its authority — voordat u zou denken dat het een nationalistisch stukje is dat niks met Europa te maken heeft — all its authority rests then on the harmonizing sentiments of the day, whether expressed in conversation, in letters, printed essays, all elementary books of public rights as Aristotle, Cicero, Locke, Sidney etc". Jefferson heeft geschreven wat iedereen wist, hoorde te weten en bezielen moest. Dat is de Declaration of Independence. Ik zal nu twee dingen doen tenslotte. Ten eerste aangeven welke problemen natuurlijk met die Declaration of Independence samenhangen. In de eerste plaats: is Jefferson in dat stuk een Engelse legalist of een Franse radicaal? Waar zijn dan de wortels van de Declaration te vinden in die 18e eeuw? Naar mijn mening veel meer in het Engelse legalisme, maar niet geheel. In de tweede plaats: hoe praktisch of theoretisch is de Amerikaanse revolutie, hoezeer gebonden aan de verlichting van Europa? Hoe Europees of Amerikaans? Ik geloof met Gay, tegen Boorstin, dat het vol zat met Europese ideeën. Natuurlijk, dat kon ook niet anders. Het belangrijkste derde punt: hoe verhoudt die Declaration of Independence zich tot de Constitutie van 11 jaar later, van 1787. Wat is de "relation", wat is de "contradiction", kun je ook zeggen tussen die twee? Is de constitutie van '87 met z'n herstel van een sterk gezag, met z'n opruimen van de articles of confederacy, met z'n instellen van een hele sterke executive, waar Jefferson altijd tegen was, is die constitutie een verloochening, een verraad van de revolutie zoals Charles Beard heeft beschreven in zijn beroemde boek. Hij beweert, dat de constitutie een soort verraad was aan de idealen van de revolutie. Is dat zo? Een heel moeilijk vraagstuk, waar onnoemelijk veel over geschreven is, waar ik persoonlijk ook wel weer een gedachte over heb, voorzichtig, namelijk dat het niet zo is. Of liever dat die constitutie inderdaad wel enigszins terugschroefde wat er gedaan was, maar de kansen openhield voor een democratie, die ook al heel gauw daarna zou komen, die heel wat verder ging dan zelfs Jefferson bedoeld had in 1830. En dan tenslotte de vierde vraag: in hoeverre is de Amerikaanse revolutie een voorloper, gezien deze Declaration of Independence, van de Franse revolutie? Wat zijn de contacten? Daarvoor zou je dus eens moeten kijken hoe Jefferson reageerde toen hij in Frankrijk was, want hij was zoals u allen misschien weet, in Frankrijk toen de Franse revolutie uitbarstte, al 5 jaar. En hij had de hele aanloop meegemaakt, met de bijeenroeping van de Assemblée van de notabelen in '87. Maar dat zijn geen vragen waar ik nu op kan antwoorden, want dat vergt zoveel lezingen, ik wou alleen nog één ding doen. De Declaration of Independence is in Amerika zelf voortdurend beschouwd als een soort grondwet en er bestaan talloze beroepen op. Eindeloos opnieuw hebben mensen zich beroepen op de Declaration of Independence. Ik bedoel ook in rechtszaken, letterlijk, als ze ergens van beschuldigd werden. Er bestaat een alleraardigst boekje van Howard. M. Jones, het haalt een beetje veel overhoop, maar toch is het een aardig boekje, "the Pursuit of Happiness", waarin hij de rechtszaken bespreekt die in latere tijd over allerlei dingen zijn gehouden en waarbij er een beroep werd gedaan op de Declaration of Independence. Ik kan ze niet allemaal opnoemen, maar bijv. in 1855 had het Congress van Indiana al prohibition ingevoerd, want u weet, dat is een van de hebbelijkheden van de Amerikanen, dat ze voortdurend lokaal of per staat, of zelfs een keer per het hele land, de mensen hun genoegen willen onthouden, hun pursuit of happiness. Nu, in 1855 heeft het Supreme Court of Indiana zich daarop beroepen, toen de staat de prohibition had afgekondigd verklaarde de Chief Justice en het hele gerechtshof, "we lay down this proposition as applicable to the present case, that the right of liberty and pursuing happiness secured by the constitution, embraces the right in each compos mentis individual of selecting what

he will eat and drink, in short, his beverages so far as he may be capable of producing them, or they may be within his reach and that the legislative cannot take away that right by direct enactment". Daar heb je één voorbeeld. Het gaat nog veel verder, ik kan het u met genoegen aanraden, het is alleraardigst. Die pursuit of happiness is voor alles gebruikt. Er zijn talloze processen gevoerd waarbij mensen hebben gezegd, dit is mijn pursuit of happiness. De Chinezen omstreeks 1900 in San Fransisco, die opium geschoven hadden, hebben zich erop beroepen, en het hof was verdeeld omdat er sommigen zeiden, waarom niet, dat is hun pursuit of happiness. Men raakt hier toch een heel wezenlijk probleem natuurlijk. Wat is die pursuit of happiness? Hoever gaat die? Er zijn mensen die gezegd hebben, die hele pursuit of happiness is niks. Die hele equality, that all men are created equal, is onzin. In 1854 was er in Amerika een nieuwe partij aan het ontstaan, the Republican Party. En die Republican Party beriep zich op Jefferson. Maar één van de beroemdste Whigs die niet mee wou gaan naar de Republican party maar Democraat werd zei: Waar gaat het nu eigenlijk over in de Declaration of Independence? Hoe idealistisch is een mens of hoe realistisch en wat betekenen die woorden? En deze mijnheer Rufus Choate, een hele beroemde lawyer in Massachusetts, schreef: "Is it man as it ought to be or man as he is that we must live with. Do you assume that all men uniformly obey reason. Where on earth is such a fool's paradise as that to be found". En hij zei tegen de Whigs: we moeten tegen die nieuwe partij zijn als tegen een alien power. Want die partij die beroept zich op de, en daar komen de beroemde woorden: "the glittering and sounding generalities of the Declaration of Independence". Dat is blijven haken dat woord: the glittering and sounding generalities of the Declaration of Independence. Ze betekenen niets. Voor een realist betekent het niets. En toch haal ik tenslotte een realist aan voor wie het wel wat betekende, maar die ook niet alleen een realist was. Ik ben al wel eens een keer beschuldigd en ik heb me daar ook gaarne in geschikt, dat net als een dominee altijd bij God eindigt, ik altijd bij Abraham Lincoln eindig, welnu dat doe ik ook deze keer. Ik citeer Abraham Lincoln en daarmee is de preek ook uit. Het gaat er namelijk over, dat Abraham Lincoln gezegd heeft in de debatten met Stephen Douglas, — die beweerd had dat de Declaration alleen bedoelde dat all *white* men are created equal, — dan zegt Lincoln, "I think the authors of that notable instrument", (namelijk de Declaration of Independence, hij zegt het meervoud, hij denkt aan Jefferson en zijn commissie) "I think the authors of that notable instrument intended to include *all* men, but it did not intend to declare all men equal *in all respects*. They did not mean to say all were equal in color, size, intellect, moral developments, or social capacity. They defined with tolerable distinctness in what respects they did consider all men created equal. Equal in "certain inalienable rights among which are live, liberty and the pursuit of happiness". This they said and this meant. They did not mean to assert the obvious untruth, that all were then actually enjoying that equality, nor yet, that they were about to confer it immediately upon them. In fact they had no power to confer such a boom. They meant simply to declare the *right*, so that the *enforcement* of it might follow as fast as circumstances should permit. They meant to set up a standard maxim for free society, which should be familiär to all, and revered by all, constantly looked to, constantly labored for, and even though never perfectly attained, — (dat zei hij —, never perfectly attained,) constantly approximated, and thereby constantly spreading and deepening its influence, and augmenting the happiness and value of life to all people of all colors everywhere". Dank u wel.

Naschrift: Deze voordracht had ik niet op schrift gesteld. Zij is op de band opgenomen en vervolgens uitgetikt. Ik heb deze tekst nagezien en hier en daar de spreektaal ietwat getemperd, maar ze bewust

niet omgezet in schrijftaal. Ik hoop dat het betoog toch te volgen is. Ik noem hier de gebruikte literatuur.

J.W. Schulte Nordholt.

Literatuur:

De beste inleiding tot ons onderwerp is het kleine boek van Carl L. Becker, *The Declaration of Independence, A Study in the History of Political Ideas* (New York, 1922, en vele latere drukken). De diverse ontwerpen van de tekst vindt men in het eerste deel van *The Papers of Thomas Jefferson*, ed. Julian P. Boyd, (Princeton, N.J., 1950, er zijn tot nu toe 19 delen verschenen). De beste uitgave van het werk van Paine is die van Phillip S. Foner, *Complete Writings* (New York, 2 dln., 1945). Over Paine zijn twee uitstekende boeken verschenen, de biografie van David F. Hawke, *Paine* (New York, 1974), en het meer algemene boek van Eric Foner, *Tom Paine and Revolutionary America* (New York, 1976). Het boek van Carl Bridenbaugh heet voluit *The Spirit of '76, The Growth of American Patriotism Before Independence, 1607-1776* (New York, 1975). Van het boekje van J. Hector St John de Crèvecoeur, *Letters from an American Farmer*, oorspronkelijk verschenen in 1782, bestaan diverse moderne uitgaven, ook in paperback, b.v. A Signet Classic, New American Library, (New York 1963). Pope citeer ik uit *The Poems of Alexander Pope*, ed. John Butt (Londen, 1963). Van groot belang is het werk van Bernard Bailyn, *The Ideological Origins of the American Revolution* (Cambridge, Mass., 1967). In het boek *Fundamental Testaments of the American Revolution*, (Washington, 1973), vindt men de uitstekende voordracht van Cecelia M. Kenyon, The Declaration of Independence. Het citaat over de twintig mensen uit Gilbert Chinard, *Thomas Jefferson, The Apostle of Americanism* (Ann Arbor paperback 1957, eerste uitgave van 1929). De literatuur over Jefferson is enorm, een aardig omstreden psychologisch boek is dat van Fawn M. Brodie, *Thomas Jefferson, An intimate History* (New York, 1974), maar wie deskundigheid en details zoekt, komt terecht bij het levenswerk van Dumas Malone, *Jefferson and His Time* (5 dln., Boston, 1948 - 1974, waarmee het verhaal tot 1809 is gebracht). In de recente verzameling essays van Henry Steele Commager, *Jefferson, Nationalism, and the Enlightenment* (New York, 1975), vindt men opstellen over Jefferson and the Enlightenment, over The Declaration of Independence: An Expression of the American Mind, en over The Pursuit of Happiness. Tenslotte geef ik de gegevens over het boekje van Howard Mumford Jones, *The Pursuit of Happiness* (Cornell Univ. Press. Ithaca, N.Y., Paperback 1966, oorspronk. uitgave 1953).

prof. dr. M.C. Brands

AMERIKAANSE BUITENLANDSE POLITIEK – VOORBEREIDING TOT
DE ROL VAN WERELDMACHT?

I. AMERIKA ALGEMEEN

1) Burke n.a.v. Robertson's History of America: "I have always thought with you that we possess at this time very great advantages towards the knowledge of human Nature. We need no longer go to History to trace it in all its stages and periods. History from its comparative youth, is but a poor instructor.....But now the Great Map of Mankind is unrolled at once; and there is no state or Gradation of barbarism, and no mode of refinement which we have not at the same instant under our View."

(Correspondence of E. Burke, III, 1961, p. 350/52)

2) Behind the European acceptance of change by force as a principle of historical development stands a view on the nature of the historical process which has remained alien to the American mind. The European political experience seemed to show that history was never final. Revolution was followed by restoration. No social order was completely eliminated and replaced by another; every legal and consitutional system was an amalgamation of new and old forces and represented a precarious compromise easily destroyed by changes in the balance of forces. Thus historicism became an integral element of European political thought. Historicism assumes that all values are dependent upon constantly changing situations, that no order can be final because every order embodies diverse and opposing forces. This view seems to be contradictory to the experience of America which, since the foundation of the U.S. has had only one constitution; it is not surprising that historicism has never been fully adopted in America.....

(F. Gilbert in: Theory and practice in American Politics, ed. W.H. Nelson, 1964 p. 11.)

2a) The Presidency is, indeed, the only survival in the contemporary world of the constitutional monarchy once prevalent throughout medieval Europe. The American Presidency, on the other hand, continues the older, original type of constitutional monarchy. In functions and power, American Presidents are Tudor kings. In institutional role, as well as in personality and talents, Lyndon Johnson far more closely resembled Elizabeth I than did Elizabeth II. Britain preserved the form of the old monarchy, but America preserved the substance. Today America still has a king, Britain only a Crown.

The seventeenth-century colonists continued, adapted, and improved upon the militia system which had existed in Tudor England. In the next century, they identified militia with popular government, and standing armies became the symbol of monarchical tyranny. "On the military side", as Vagts says, "the war of the American Revolution was in part a revolt against the British standing army."

But in terms of military institutions, it was a reactionary revolt. The standing Armies of George III represented modernity, the colonial militias embodied traditionalism.

The centralization of power was necessary to smash the old order, break down the privileges and restraints of feudalism, and free the way for the rise of new social groups and the development of new economic activities. In some degree a coincidence of interest did exist between the absolute monarchs and the rising middle classes. Hence European liberals often viewed favorably the concentration of authority in an absolute monarch, just as modernizers today frequently view favorably the concentration of authority in a single "mass" party. In America, on the other hand, the absence of feudal social institutions made the centralization of power unnecessary. Since there was no aristocracy to dislodge, there was no need to call into existence a governmental power capable of dislodging it. This great European impetus to political modernization was missing. Government often helped to promote economic development, but (apart from the abolition of slavery) it played only a minor role in changing social customs and social structure. In modernizing societies, the centralization of power varies directly with the resistance to social change. In the United States, where the resistance was minimal, so also was the centralization.

In Europe, the expansion of participation was linked to the centralization of power: "the democratic movement had to be unitary and centralizing, because it had to destroy before it could construct." In America, on the other hand, the expansion of participation was linked with the dispersion of power and the maintenance of the established units of government. In Europe the opposition to modernization within society forced the modernization of the political system. In America, the ease of modernization within society precluded the modernization of political institutions. The United States thus combines the world's most modern society with one of the world's more antique polities. The American political experience is distinguished by frequent acts of creation but few, if any, of innovation. Since the Revolution constitutions have been drafted for 38 new political systems, but the same pattern of government has been duplicated over and over again. The new constitutions

of Alaska and Hawaii in the 1950's differed only in detail from the constitution of Massachusetts, originally drafted by John Adams in 1780. When else in history has such a unique series of opportunities for political experiment and innovation been so almost totally wasted?

America has given the world its most modern and efficient economic organizations. It has pioneered social benefits for the masses: mass production, mass education, mass culture. Economically and socially, everything has been movement and change. In governmental structure, however, the only significant institutional innovation has been federalism, and this, in itself, of course, was made possible only because of the traditional hostility to the centralization of authority. Fundamental social and economic change has thus been combined with political stability and continuity. In a society dedicated to what is shiny new, the polity remains quaintly old.

Change in some spheres renders unnecessary or impossible change in others. In America the continuity and stability of governmental institutions has permitted the rapid change of society, and the rapid change in society has encouraged continuity and stability in government.

These conservative institutions could well change more rapidly in the future than they did in the past. External security and internal consensus have been the principal factors militating against the modernization of American political institutions. The former disappeared in the early twentieth century; the latter appears at times to be on the verge of disruption. The political institutions suited to a society which did not have to worry about external dangers may be inappropriate for one continually involved in a balance of terror, cold war, and military interventions in distant portions of the globe. So also, the problems of race relations and poverty strengthen demands for action by the national government. The needs of national defense and social reform could undermine the traditional pluralism inherited from the past and hasten the centralization of authority and structural differentiation in American political institutions.

(Samuel P. Huntington, *Political Order in Changing Societies*, New Haven and London, 1968, p. 115, 121, 126, 129, 130, 132, 133)

3) R.H. Wiebe, *The Segmented Society. An Introduction to the Meaning of America* (1975).

"America developed in the 19th century as a society of largely autonomous social, economic and cultural elements."

Voorwaarden voor het vermijden van voor het systeem gevaarlijke sociale spanningen: land, cultureel pluralisme, militaire security, absence of an institutional framework inherited from a "feudal" past, and abundance, particularly of food.

America's answer to class consciousness, as to all broad social loyalties was segmentation, a system of insular units each maximizing its power and rewards according to the counter ideology of "More, now!"

The American way of redressing the human costs of inequality was charity, a tradition admirably suited to a segmented society. America remained arrested in a liberal

consensus. Tocqueville: "Two things are astonishing about America, the great change-ableness of most human behavior and the singular fixity of certain principles... Men living in democratic societies...are forever varying, altering, and restoring secondary matters, but they are very careful not to touch fundamentals. They love change, but they dread revolutions."

4) "How could America have combined such a substantial degree of popular domestic violence with such a high degree of political stability?"

....ethnic, religious, and racial mixtures - above all the last of these- are the fundamental determinants of American violence. And they have been exacerbated by other national circumstances: weak government, localism, and the diffusion of authority and power; extraordinary rapid urban growth, large scale migrations, and rapid social change....Intermittent group warfare has been our substitute for, or alternative to class war...

With a minimum of ideologically motivated class conflict, the U.S. has somehow had a maximum of industrial violence (the bloodiest and most violent labor history of any industrial nation in the world)." (R. Hofstadter in "American Violence", 1970)

5) "There is in the American style a tension between the instinct of violence and the drive for harmony."

(S. Hoffmann)

6) Slechts door ingrijpende verlaging van het consumptieniveau van een groot deel van de Amerikaanse bevolking zouden drastische sociale veranderingen (en daarmee ook politieke) mogelijk worden.

7) Het vooruitgangsgeloof en het onhistorisch denken (d.w.z. veronachtzaming van de voorgeschiedenis) van vele Amerikaanse policymakers hebben geleid tot een ernstige onderschatting van het feit dat er geen enkel democratische aanzet viel te ontdekken in die landen waar Amerikanen meenden een democratisch stelsel te kunnen vestigen. In dit verband dient ook genoemd te worden het monolineair evolutionisme (het denken in termen van eensporige evolutie, waarvan de V.S. de climax bereikt heeft), dat in belangrijke mate het Amerikaanse denken over modernisering en democratie bepaald heeft. Ook de gedachte dat ontwikkeling op 1 terrein vanzelf zal leiden tot gelijksoortige ontwikkelingen op andere gebieden, was wijd verbreid onder ontwikkelingstheoretici. (W.W. Rostow: "The best way to achieve the take off that can bring a modest version of the affluent society to poor nations is through technological innovation and the education of an entrepreneurial class that can supply the energy for change.") Dat versnelde ontwikkeling kan leiden tot bevrozing, stagnatie of zelfs regressie (versterkt traditionalisme op andere gebieden) is een inzicht dat pas de laatste jaren binnen het denken over modernisering verbreiding heeft gevonden.

8) "Thus American history has not been propitious from the point of view of enabling Americans to understand and appreciate the need in Third World countries for accumulating power and authority." (Huntington) Hetzelfde kan gezegd worden wat betreft begrip voor Europees socialisme en nationalisme, die ook buiten Amerikaanse termen vallen.

9) De aanhang die Joseph McCarthy na 1950 verworven heeft, moet mede verklaard worden op basis van de nederlaag van de Republicans bij de verkiezingen van 1948. Door die nederlaag immers kwam er geen einde aan de heerschappij der Democrats. De door velen noodzakelijk geachte aflossing van de wacht - zeker noodzakelijk na zulke ingrijpende periodes als de New Deal en Amerikaanse deelname aan de Tweede Wereldoorlog, waarna zelfs ook nog geen werkelijke "withdrawal" volgde - vond in 1948 ondanks alle verwachtingen niet plaats. Dit betekende een inbreuk op de "rhythm of American politics". McCarthyisme was de prijs voor die inbreuk, aldus Robert Divine. Het was ook een kater die bij vele Republicans optrad vanwege de periode van "bipartisan foreign policy."

II. AMERIKAANSE BUITENLANDSE POLITIEK

1) "Americans like to envision their role in world affairs as that of an umpire, rather than empire: yet Third World nations regard the U.S. not as a referee, but as a "preferee", a seeker of preferred status"
(M. Kammen, "People of Paradox", p. 279)

2) In the 1930's almost no article or speech on American foreign policy was complete without a reference to the three great traditions - no entangling alliances, the Monroe Doctrine, and the Open Door.
(E. May: "An American Tradition in Foreign Policy: The Role of Public Opinion". W.H. Nelson (ed.), "Theory and Practice in American Politics.", 1964, p. 101)

3) Sinds vooral de Eerste Wereldoorlog was de V.S. in de eerste plaats een maritieme macht (first class naval power), terwijl het leger relatief klein was.

4) Het verschil in beslissingsruimte van de president in zaken van buitenlandse en anderzijds binnenlandse politiek wordt scherp uitgedrukt in Barnett's uitspraak: "A President who lacks the power to raise the price of postage stamps is peculiarly susceptible to the illusion that he can manage the world. During the years in which Kennedy was making life-and-death decisions affecting the fate of the Northern Hemisphere, he could not persuade Congress to enact a minimum wage bill or a federal education act."

5) De schommelingen tussen involvement en withdrawal die de Amerikaanse buitenlandse politiek gekenmerkt hebben, hangen samen met het moeizame proces van mobilisatie van een publieke opinie die doorgaans weinig gericht is op buitenlandse zaken. Het heeft presidenten de grootste moeite gekost de afkeer van direct ingrijpen buiten Amerika, vooral buiten het westelijk halfrond, te overwinnen. Vandaar ook de traditie om de V.S. via de "backdoor" aan oorlogen te laten deelnemen, aldus de kritiek. Overdramatiseren, gebruik maken van "gelukkige incidenten" behoren tot dit mobilisatiepatroon, als ook de retoriek van de hoogste menselijke waarden (brotherhood, freedom of mankind, freedom of the world, etc.).

Barnet: "There are only two ways to get sustained public attention and concern on foreign policy issues. The first is to dramatize a crisis and the second is to link the national security to domestic issues." (p. 246)

Vandenberg adviseerde Truman in voorjaar 1947 "to scare hell out of the American people." Truman sprak toen ook van een "collapsing world order" en beloofde "to support free peoples who are resisting attempted subjugation by armed minorities or by outside pressure." This is no more than a frank recognition that totalitarian regimes imposed on free peoples, by direct or indirect aggression, undermine the foundations of international peace and hence the security of the U.S."

6) H. Morgenthau: "American Foreign policy has tended, in this country, to move back and forth between the extremes of an indiscriminate isolationism and an equally indiscriminate internationalism or globalism.... For both extremes, it is either all or nothing, either total involvement or total abstention."

Dit is geen gunstige basis gebleken voor de ontwikkeling van een traditie van diplomatie.

7) Europese politici en historici vergeten nogal eens dat de V.S. tenminste even sterk, zo niet sterker, gericht was op de Pacific als op het Atlantische gebied. Dit bleek vooral weer in de jaren dertig, na de Japanse inval in Mantsjoe-rijke en alles wat daarna nog volgde.

Roosevelt's bekende Quarantine Speech in Chicago, October 1937, was daartegen in het bijzonder gericht. "International anarchy destroys every foundation of peace.... When an epidemic of physical disease starts to spread, the community approves and joins in a quarantine of the patients in order to protect the health of the community against the spread of the disease...."

The peace loving nations must make a concerted effort in opposition to those violations of treaties and those ignorings of human instincts which today are creating a state of international anarchy and instability from which there is no escape through mere isolation and neutrality." (zie vooral: D. Borg, "The U.S. and the Far Eastern Crisis of 1933-38", 1964)

8) Twee basis posities bepalen o.m. het denken over oorlog en vrede: (a) (machts) vacua lokken agressie uit, (b) een machtige, sterke positie, met de daarbij behorende bewapening leidt tot agressie en roept aggressief gedrag bij de tegenstander op. (Acheson: "You cannot negotiate when you are weak, and when you are strong, there is no need to negotiate")

9) De verhouding tussen de V.S. en Groot-Brittannië "was properly exemplified in the Monroe Doctrine, adversarial in appearance, cooperative in essence", aldus A. Buchan in Foreign Affairs Bicentennial aflevering. Met even goede argumenten laat zich m.i. het tegendeel verdedigen.

10) Er is geen Amerikaanse buitenlandse politiek na Roosevelt's politiek van "postponement" denkbaar t.o.v. Staling, die een Koude Oorlog had kunnen voorkomen.

11) Paradoxaal als het mag zijn, het is juist het eenzijdig bezit van nucleaire

wapenen in 1945 geweest dat voor vele Amerikanen duidelijk maakte dat er een einde dreigde te komen aan de "free security" waarover Stalin nog in 1947 tegen H. Stassen zei: "Things are not bad in the U.S. America is protected by two oceans. In the North there is a weak country, and to the South a weak country, Mexico, and so you need not be afraid of them."

12) "...Literally no one in the American government foresaw the extent and rapidity of the decline of British power" (Ch. Bohlen). Het wegvallen van het bemiddelend centrum Europa tussen de Soviet Unie en de V.S., als gevolg van twee Europese burgeroorlogen, heeft in belangrijke mate de scherpste van de Koude Oorlog bepaald. In het bijzonder moet vermeld worden het schielijk wegvallen van Engeland, waarvan Amerikanen weliswaar wisten dat het zwak was, maar dat het, zoals in februari 1947 bleek, zo dicht bij een ineenstorting was, is een van de grootste verrassingen geweest voor Amerikaanse politici. (February 21 was...a historic day. On that day, Great Britain, the only remaining power in Europe, acknowledged her exhaustion. J.W. Spanier)

13) John Gimbel e.a. hebben er terecht op gewezen, dat de grote halsstarrigheid der Fransen meer problemen leverde voor de Amerikanen in Duitsland in 1945, dan de Russische intransigentie. Dit blijkt eens te meer uit de geschriften van Clay, die kort geleden gepubliceerd zijn.

14) Ik deel de mening van Adam Ulam (The Rivals: America and Russia since WW.II, 1971, p.386): "Much could have been saved in human lives, in human freedom and contentment throughout the world, if only U.S. policies had been guided by less elevated and more practical goals, had they been instructed less by a moralistic rhetoric and more by a realistic calculation of what assets this country disposed of to help its friends and frustrate the designs of its adversaries."

15) "Divided countries in fact have been the chief military problem as far as the U.S. is concerned." (Ch. Bohlen)

16) "I viewed the labors of the Potsdam Conference with unmitigated skepticism and despair" - "...never -neither then nor at any later date- did I consider the Soviet Union a fit ally or associate, actual or potential, for this country" - "I see the most serious fault of our past policy formulation to lie in something that I might call the legalistic-moralistic approach to international problems." Dit zijn enige van de meest geciteerde uitspraken van George Kennan. De duidelijkheid van deze uitspraken is omgekeerd evenredig aan de duidelijkheid van de concrete beleidsvoorstellen die Kennan hieraan verbonden heeft.

17) In 1945 al stelde Walter Lippmann voortdurend de vraag, waarom Amerikaanse policy-makers zoveel meer verontrust waren over de democratie in Oost-Europa dat in de Soviet-invloedsfeer lag en in het algemeen geen enkele democratische erfenis had, dan over de democratie in Latijns Amerika.

18) De buitenlandse politiek van de Truman-regering was in belangrijke mate gebaseerd op het denken in historische parallellen (Muenchen-complex, Pearl Harbor ervaring). De problemen waren zo nieuw, dat volgens de woorden van Truman, de geschiedenis alleen houvast kon bieden.

Het nieuwe van de situatie verdween in het beeld achter het "net als toen". "I had trained myself to look back in history for precedents." (Mantsjoerije, Ethiopië, Spanje, Rijnland, Oostenrijk, Tsjechoslowakije, Polen, e.a.). Het China-trauma van 1949 zou naast het Muenchen-complex in belangrijke mate het gedrag van de Johnson-regering bepalen. "No more Munichs, no appeasement, negotiation from strength." Bovendien hadden vele New Dealers (de twice-born generation, de Counter-Progressives) de traumatische ervaring opgedaan dat zij na 1945 onder verdenking stonden "soft on communism" te zijn. S. Hoffmann heeft er terecht op gewezen, dat "Muenchen" zelf ook het produkt was van "a disastrous example of analogical thinking." Tegenover de trauma's van de "twice-born generation" (Bell) staan de trauma's van de jongere generatie: Hiroshima, Nagasaki, Vietnam. (...we may be the last generation in the experiment of living... (Port Huron statement). A. Schlesinger draait in dit verband Santayana's bekende uitspraak om: "too often it is those who can remember the past, who are condemned to repeat it."

19) Een van de oplossingen die Truman voor ogen stond voor het eeuwen oude Europese probleem was volgens zijn memoires: "By linking up the breadbasket with the industrial centers through a free flow of trade"..... "To facilitate this flow... the Rhine and the Danube could be linked with a vast network of canals which would provide a passage all the way from the North Sea to the Black Sea and the Mediterranean..."

20) Volgens Hans Morgenthau is de Koude Oorlog ontstaan door een unieke coincidentie van twee factoren (a) de onmogelijkheid van vrede, vanwege de conflicterende concepties over de naoorlogse wereld, (b) de onwaarschijnlijkheid van oorlog, vanwege de daaraan verbonden risico's.

21) Naast bevroezingseffecten, die zowel in de westelijke als in de Oosteuropese maatschappijen veroorzaakt zijn door de Koude Oorlog, moet ook gewezen worden op de versnellingsfactoren in b.v. het dekolonisatieproces, die samenhangen met het bestaan van een blokkensysteem.

22) De houding van de Soviet Unie bij het uitbreken van de Koreaanse oorlog is nog steeds onduidelijk en derhalve voorwerp van hevige controversies (vgl. World Politics, juli 1976).

23) De Amerikaanse buitenlandse politiek heeft slechts in uitzonderlijke gevallen geleid tot steun aan bewegingen tot verandering in de bezitsverhoudingen.

24) Begrippen als "roll back", "massive retaliation", "brinkmanship" zijn meer slogans voor binnenlands gebruik geweest dan dat het konkrete beleidslijnen waren in de Amerikaanse buitenlandse politiek.

25) "One of the most profound consequences of the bureaucratic revolution was the coming to power of a national security elite remarkable for its cohesiveness, consistency, and above all persistence..... Never has a self-defining, self-selecting and self-perpetuating group held power so long in American politics." (R.J. Barnett)

26) Een van de belangrijkste blinde vlekken in het Amerikaanse beeld van de naoorlogse toestand betreft de spanning die vanaf het begin heeft bestaan tussen de Volksrepubliek China en de Sovjet-Unie.

27) "The only weapon system that elicited a strong public reaction was the A.B.M." (Barnett, p. 246)

28) Het is op basis van het argument "national security" (die een wereldomspannend karakter had gekregen) geweest dat het Congres zichzelf van zijn invloed op het gebied van de buitenlandse politiek heeft laten ontdoen door de Executive. De duidelijkste voorbeelden hiervan zijn wel dat Truman zonder toestemming van het Congres troepen naar Korea stuurde (Truman in zijn memoires: "I felt certain if South Korea was allowed to fall, Communist leaders would be emboldened to override nations closer to our own shores."), de Formosa-resolutie van 1955, de Midden-Oosten-resolutie van 1957, de Cuba-resolutie van sept. 1962, en de Tongkin-resolutie van aug. 1964. Zij machtigden de president troepen in te zetten waar hij dat nodig achtte. Fulbright zei achteraf van de laatste resolutie met een hem typerend understatement: "My role in the adoption of the resolution of Aug. 7, 1964, is a source of neither pleasure nor pride to me today" (Arrogance of Power, p. 52). Vooral President Johnson had aanvankelijk veel succes met zijn streven "consensus-president" te zijn. Pas na 1971 begint het Congres bevoegdheden terug te veroveren die het eerst zelf uit handen heeft gegeven. Wat daarna gebeurd is, is grotendeels te beschouwen als een wraak nemen van het Congres op zich zelf. (War Powers Act, 1972).

29) De C.I.A. is het instrument bij uitstek geweest waarmee alle naoorlogse presidenten het probleem van de "declaration of war" en de rol die de Senaat daarbij behoort te spelen, omzeilden.

30) De onmacht van critici als Kennan en Fulbright t.o.v. grote delen van de Amerikaanse buitenlandse politiek moet verklaard worden uit hun Hamlet-achtig optreden: een ambivalentie die ook duidelijk blijkt uit Kennan's memoires en uit het recente interview in Encounter, sept. 1976, o.m. p. 27 en 31. De kritiek van een man als Senator Wayne Morse steekt duidelijk af bij deze ambivalentie vanwege haar veel principiëler karakter. In het bijzonder is hierbij te denken aan Morse' verzet tegen enig besluit dat een "blanket authority" aan de President zou geven.

31) Kennan: "Despite America's many calamities in recent years, there is still less cynicism among most Americans than there is in Western Europe" (Encounter, sept. 1976, p.16).

III. ACTUELE AMERIKAANSE BUITENLANDSE POLITIEK

1) Een van de grote veranderingen binnen het Congres is de aflossing van de wacht wat betreft de leidende posities in de belangrijkste committees. Conservatieven uit het Zuiden hadden daarin vanwege de stabiliteit van hun zetels lange tijd een onevenredig belangrijke plaats.

2) "The flaccidity of Europe is indeed a measure of the success of American foreign policy, for we have given Europe too much of a good thing for too long. The American decision to stay (na 1945) was an understandable but costly long-term blunder." (R. Pipes in Survey, Winter/Spring 1975, p.62)

Vgl. Kennan: "Western Europe has, since the war, leaned on us more heavily than is good for Western Europe itself."

3) Kissinger's buitenlandse politiek is in wezen een politiek van "dissolution" ("unfixing"): het vlottend maken - tegen vaak zeer hoge kosten - van reeds lang vastgelopen situaties: Z.O. Azië, verhouding tot China, tot de Soviet Unie, vooral in het Midden-Oosten, en nu in Zuidelijk Afrika. Deze politiek bereikte een van haar hoogte-, resp. dieptepunten op 25 oktober 1973 met het "nuclear alert". Hiermede werd mede de basis gelegd voor de nieuwe verhouding van de V.S. t.o.v. Israël, Egypte. Ook werd hierdoor de rol van de Soviet Unie in het conflict beperkt gehouden. Het heeft zelfs geleid tot een bijna algehele uitschakeling van Russische invloed in het Midden-Oosten (Lybië en de P.L.O. zijn uitzonderingen).

4) Kissinger's politiek was mede gebaseerd op het inzicht van "slinkende Amerikaanse autarkie" en groeiende wederzijdse economische afhankelijkheid. (Brzezinski in Foreign Policy, 23, p.78: "The prospect of increasing commodity deficiencies, independently of political factors, among such items as aluminum, asbestos, barium, bismuth, cadmium, copper, diamond, fluorine, germanium, gold, indium, lead, mercury, sand and gravel, sulphur, tin, tungsten, uranium and zinc.")

5) Samenwerking met de z.g. "industrial democracies" (d.w.z. West-Europa en Japan) is de basis van Kissinger's beleid, aldus zijn eigen woorden. "Our three regions share economic, political and security concerns that make it logical that we should seek ever-increasing unity and understanding." Het ziet er niet naar uit dat Carter (in het geval dat....) daarin verandering wil brengen, ondanks zijn bezwaren tegen Kissinger's machtsrealisme. Ook Carter sprak van "not a condominium of the powerful, but a community of the free", "organizing free nations to share responsibility in collective action."

6) Van neo-isolationisme te spreken na Vietnam is onjuist, zoals het trouwens ueberhaupt onjuist is te spreken van isolationisme in welke periode dan ook van de Amerikaanse geschiedenis.

7) De verwijdering tussen het Noorden en het Zuiden van de V.S. die sinds de Burgeroorlog nog steeds bestaat, zou kunnen eindigen na de ervaring van een militaire nederlaag door het gehele Amerikaanse volk. De ervaring van een militaire nederlaag was tot nu toe voorbehouden aan het Zuiden. Aldus C. Vann Woodward in een nieuwe toevoeging aan zijn "Burden of Southern History". Carter kan gezien worden als een representant van "The New New South", die nadrukkelijk als zuiderling nationale successen behaalt.

8) Onderdeel van Carter's ideeën over buitenlandse politiek is een remoraliseren van die politiek na het z.g. realisme van Kissinger. Een dilemma voor Carter's politiek zal zijn hoe een anti-Washington standpunt - waar te veel macht is geconcentreerd in federale handen - te combineren met zijn streven naar een versterking van de Amerikaanse buitenlandse politiek, na wat volgens hem de detente-demise genoemd moet worden.

Andere kant van dezelfde zaak: hoe Carter voldoende macht kan mobiliseren om de concentratie van bureaucratische en economische macht in te tomen (in het bijzonder: hoe hij een einde kan maken aan het feit dat de V.S. de grootste wapenhandelaar is).

9) Bij alle globalisering van de Amerikaanse buitenlandse politiek na 1945 blijft Latijns-Amerika nog steeds een speciale categorie (our own backyard). De Western-hemisphere-theory heeft nog allerm minst haar geldigheid verloren.

10) Bijzondere relaties onderhoudt de V.S. met die landen in de Derde Wereld die een pressure-cooker proces van industrialisatie ondergaan (Brazilië, Iran, ten dele ook Indonesië).

11) Amerikaanse politici erkennen - in hun verwachting dat Europa een soortgelijk proces als de V.S. zal doorlopen - te weinig dat West-Europa te klein is om een te kunnen worden.

IV. HISTORIOGRAFISCHE KWESTIES

1) De Amerikaanse historiografie wordt o.m. gekenmerkt door een sterke pendel-slag die reikt van selfcongratulation en narcisme tot despair en zelfverwijten, van gedachten over de V.S. als het land waar al het goede op deze aarde vandaan komt, tot centre of evil.

2) De Amerikaanse historiografie kent een traditie van revisionistische stromingen die volgen op periodes van diep Amerikaans ingrijpen in grote conflicten (Burgeroorlog, Spaans-Amerikaanse oorlog, de beide wereldoorlogen, Koude Oorlog). Met deze stromingen is veelal verbonden geweest een sterk geloof in conspiratie-theorieën.

Deze traditie was Truman bekend. Daarom gaf hij de historici Gleason en Langer opdracht "to avoid a post Second World War revisionist uprising." Zij schreven met dat oogmerk "The Challenge to Isolation, 1937-1940" en "The Undeclared War, 1940-1941"). Het bekende "China White Paper" (1949) is geschreven met soortgelijke bedoelingen.

De revisionistische traditie kan gezien worden binnen het Amerikaanse patroon van de afwisseling van zelfverheerlijking en zelfverguizing. Een deel van de revisionistische bijdrage wordt opgenomen in de nieuwe gangbare geschiedbeelden, een deel verdwijnt als "rubbish". Een vergelijking met het ontstaan en ondergaan van "Third Parties" ligt in dit verband voor de hand.

3) Revisionistische historici zijn bij het schetsen van hun kritische beeld van de Amerikaanse rol in de wereld politiek in belangrijke mate afhankelijk gebleven van en beïnvloed door het beeld waartegen zij zich verzetten.

"The left revisionists in their way are the greatest believers in the myth of American omnipotence" (G. Smith).

4) L.C.Gardner heeft over de onevenwichtigheid van vele revisionistische bijdragen terecht opgemerkt: "The effort to undo the work of the early mythmakers will involve overstatement, imprecision, and misinterpretation."

Een van de belangrijkste vertekeningen van het geschiedbeeld, geschetst door revisionisten van nu, is het gevolg van het feit dat men de gehele Koude Oorlog ziet in het Vietnam-perspectief.

5) Door de meer structureel gerichte studie van de buitenlandse politiek is ten onrechte weinig aandacht besteed aan persoonlijke invloeden. Vooral voor de studie van de Amerikaanse buitenlandse politiek heeft dit ongunstige effecten gehad. Veronachtzaming van b.v. de persoonlijke invloed, resp. onmacht van de verschillende presidenten heeft geleid tot vertekening van het beeld van de Amerikaanse buitenlandse politiek.

6) Het publiceren van de Foreign Relations of the U.S., door het Department of State is uniek in zijn soort qua snelheid en uitgebreidheid en vooral vanwege het korte tijdsverloop tussen het gebeurde en de publicatie van officiële bronnen daarover. In de geschiedschrijving over de Koude Oorlog is het bestaan van deze uitvoerige serie mede oorzaak geweest van eenzijdigheden en vertekeningen in het geschiedbeeld van de Koude Oorlog. Immers wat bestond er aan de andere kant aan bronnenpublicaties?

V. DE ECONOMISCHE VERKLARING VAN DE AMERIKAANSE BUITENLANDSE POLITIEK

1) De niet-erkenning van de Volksrepubliek China door de V.S. is niet uit enig economisch belang te verklaren.

2) Daar waar het tot grootscheeps Amerikaans militair ingrijpen is gekomen na de Tweede Wereldoorlog, stonden geen primaire economische belangen van de V.S. op het spel.

3) Uitgelezen die landen waar Amerikanen na 1945 op bijna soevereine wijze de wederopbouw bepaald hebben, zijn de lastigste concurrenten geworden van de V.S. in economisch en monetair opzicht (oliedollars daar gelaten).

4) Pressiegroepen (religieus, etnisch, economisch van aard) hebben op cruciale momenten in de Amerikaanse buitenlandse politiek een invloed kunnen uitoefenen in zaken hen aangaande, die ver uitgaat boven hun invloed binnen de Amerikaanse maatschappij als geheel. Richard Barnet heeft gelijk wanneer hij b.v. zegt: "The relationship between the U.S. and a foreign government can be completely colored by the attempt of the State Department to protect specific American corporate interests."

5) "For the global corporation, the U.S. government is both a nuisance and a necessity. For the government, the corporation is a source of national power and a frustrater of national policy" (Barnet/Müller, Global Reach, 1975, p.76).

6) "If economic rather than cold-war, ideological-moral, or domestic considerations dominated foreign policy, the U.S. stance in the Arab-Israeli crisis would have been very different over the last three decades." (J.Slater, PSQ, Spring 1976, p. 72/3).

"To the extent that only economic interests are involved, even where those interests are national rather than private in scope, the less likely it is that the government will resort to serious economic coercion, let alone armed force." (73)

VI. SLOT

Barrington Moore stelt, dat "the vulnerability of a society to revolution depends upon whether it is 'highly segmented' or 'depends' on a central authority." The more centralized the power, the more likely a revolution.

De Thermidor begon voor menig revolutionair regime in de buitenlandse politiek.

Het streven naar spreiding van macht in de wereld houdt, ook al wordt dit er zelden uitdrukkelijk bij gezegd, niet in een spreiding van nucleaire machtsmiddelen.

prof. dr. Peter d'Alroy Jones

THE AMERICAN DREAM REVISITED: HISTORY OF PHRASE: AMERICAN DREAM

I suppose it's a job of a historian, somewhat like that of a psycho-analyst, to analyze the beliefs that people have about themselves. Each nation has folk-myths, folk-beliefs by which it is guided. We have several in the United States, and one of them is the American dream. The actual phrase itself was not invented or coined, in my own research I have not been able to find it used before 1931. However, it was there long before then. It is an essential element in the American way of life, it is part of our civil religion. In America we do have a civil religion; Lincoln noticed it in the 1860's calling it the political religion. The American dream as I look at it as a social and economic historian, is the value element in that magic formula of economic growth and political success. We can analyse economic growth, we can

compare developed and developing nations in statistical and quite analytical economic terms. But to my mind there always remains an element of magic in the formula of growth. The Dutch nation has achieved it and there is an element of magic in that. There was certainly a great element of magic in the way that the Dutch nation became a great power in the sixteenth and seventeenth centuries, building itself up from a bunch of sanddunes into a great nation. In America, America's folk-beliefs have been extremely important. Let me look at this American dream and see really what it was over the years.

The American dream phrase was coined at the depth of a depression in 1931 by one of the last of the great Adams family, James T. Adams, the historian, in a book on America which was positive and optimistic when really in terms of the external facts of 1931 he should have been everything else. He was looking back at history and looking forward also to how America would survive the great depression. But long before Adams, long before his book, "The Epic of America", in which he coined the phrase American dream, the dream existed. It existed in the sixteenth century like much of the things that came to America in terms of its values it was largely invented by other people, by people outside America looking towards America. One of the essential elements in the dream is a notion that there is a place somewhere where men can start again, have a fresh start, begin all over; a special sort of environment and this of course throughout the fifteenth and sixteenth centuries in European mythology, in plays, in public beliefs was some kind of society which could be built in the far west. It was always in the United States after the late 18th century at least, perhaps before it, a material dream.

I like to think of it as a healthy materialism, a dream of material comfort; it was heathenistic, the pursuit of happiness it became, it was a worship of nature's bounty, which America had. One can go back to Vinland to 1001 A.D. to the discoveries of America or the rediscoveries of America, after all America was never lost, Europeans did not discover it, but to the coming to America of the Vikings, about 1001 A.D. and read in the sagas Ericson's description of Vinland; one sees this exaggerated description of a land flowing with milk and honey, repeated by Columbus himself when he looks at the West-Indies and talks of thousands of trees, nightingales singing, birds of every kind and so on. The

land which he despoiled in his seeking for gold. This is repeated again in the 17th century and is repeated by captain Christopher Newport in 1607 when he first sees Chesapeake Bay, fair meadows, goodly tall trees, cultivated corns, tabacco, strawberries, four times the English size, already in 1607 the newcomers to the new world are comparing sizes from that very early date. Now this new found land of Christopher Newport was to be a land for ordinary folk; Captain John Smith, the early leader of Virginia resisted the Columbus' gold fever, which has destroyed the ecology of the West-Indies. He resisted very strongly and personally the search for a mythical north-west passage or the search for royalist last colony of 1585 and he wrote back to the absentee owners of the Virginia Company and said: when you send again I entreat you, send no gentlemen, but send rather 30 carpenters, husbandmen, gardeners, fishermen, blacksmiths, diggers up of trees, send me no gentlemen. What had been happening was that the ships that had come to the new world with provisions, all the provisions had been eaten up by the sailors and then they went back home, or gentlemen had come trying to establish feudalism in the new world. It failed. Feudalism failed in Virginia and in Maryland, it failed everywhere in British North America and while the major differences between French colonization and Spanish colonization and British North America colonization was the fact that feudalism was so quickly given up by the British in North America, and therefore the British were able to attract ordinary folk. Ordinary folk would not go from France to serve under the seigneurs, the habitants, in Canada. And I think also to some extent in New Amsterdam, there was a social stratification problem. Now the New Amsterdam situation is more complicated, and most people here know far more about it than I shall ever know. The American dream then in initially in the 16th, 17th and 18th centuries was created as much by Europeans as by anybody else. And also by the actual conditions. The puritans came to America, to take one example, with an idea of America already in their heads. It was up here. It had very little to do with America. They were going to build a city upon a hill and they lived through this ideal. Their basic beliefs were that there should be a clean slate, a fresh start, a break from mankind, that the chosen people in a chosen environment could build God's country upon a hill. However, by the time you get to late 18th century, the exclusivity, the Zionism if you like, of puritanism had been greatly tempered. And the founding fathers took a very courageous decision, to admit everybody. So Americans were to be a chosen people, but by the Naturalization Act of 1795 everybody was to be admitted to America. Now the founding fathers took that decision with some second and third thoughts. They were not fully committed to it. Benjamin Franklin worried very deeply, were Germans really assimilated easily to America? And Jefferson of course had a strong feeling that Indians were just white men with different skins and they could easily be educated into white men, but the black people were perhaps different. He had very serious problems, moral problems, in approaching black people. Nevertheless, Americans took an act of will and belief in the late 18th century, arising out of their 18th century enlightenment notions and decided to admit everybody. Now this notion of a chosen people in a chosen environment brings me to three principal modes of American thought in the 18th and 19th centuries.

The first is very peculiar. It is that being an American is an act of will and belief. Being an American is an intellectual act in the 18th and 19th century and even in the early 20th century. A Dutchman knows what he is. There is no question about it. An Englishman certainly also knows and carries his Englishness with him all over the world building and empire which is the quarter of the globe, carrying his little Englishness inside him. A Frenchman certainly knows what he is. A Pole, Poland is being destroyed for a

100 years, you can be shot for speaking Polish in the 19th century, but a Pole knows what he is. An American is a very different matter, a very different matter indeed. It's an acceptance of a bundle of values. There is an intellectual element in being an American. Unlike the Poles, the Germans, the English, the French, the Americans of the 18th and 19th century did not share an unbroken territorial identity. They did not share an unbroken folklore, they did not have common religious beliefs. Many of the other nations did not either by the way but that also is an element in the United States. They lacked all these things.

The second element, and I am going to come back to the question of American identity in a moment, mode which is built into American thinking is environmentalism. The American popular thinking has been from the 18th century to the present day environmentalist. That is to say, Americans believe that the environment shapes the person. That environment is more important than genetics and family background. That, if you could have a perfect human environment you could make human beings perfect. This is the doctrine of perfectibility. Now you can say what about the blacks, what about racism in America. And I am going to talk about that also. At present let me say, put forward my own tiny, tiny theory of American history, which is that at times of trauma and stress such as revolution, civil war, mass migration after 1900 or the black civil rights moving to the 1960's, the general consensus about environmentalism is broken. And the genetic ideas become more important for a short time or appear to be and then they vanish again and the consensus reasserts itself. Now I admit this is something which is rather sparkling generalization perhaps and I try to look at it in more details, perhaps also in questions. So the first thing then is the concept of identity, that is an intellectual concept, you have to accept American civilian religion to be an American. The second is environmentalism or the doctrine of perfectibility which is the American orthodoxy. Some much, so that though social psychologists in the nineteensixties and seventies were beginning to take painful looks at American minorities and beginning to say maybe they are harder to educate, these people complain that they are up against an iron orthodoxy and cannot force Americans to think clearly about the problems of minority education.

The third mode of American thinking which arises directly out of the 18th and 19th century experience is the worship of getting the job done. The antitheoretical mode, the worship of practicality, the avoidance of theory, the pragmatism without talking about Perth of Judy or James, pragmatism with a small 'p' long before the late 19th century, built it into the American mode. Judy invented the philosophy perhaps but it was there long before. In simple terms the American dream meant for the most people and I am not talking about Emerson or Jefferson but most of the 50 million immigrants who came to the United States, it meant simply a better tomorrow. It meant that your children would be better off than you were, however well off or poor off you thought you were. It implied progress which of course Americans learned from the European enlightenment, but for the Americans it meant here and now, not waiting for some long distant future. It implied perfectibility. It implied also a democratic commonwealth, it implied there was no inherited capacity to govern, no necessity for an inherited governing class; Jefferson believed that the people were good enough to select leaders from elite. Jackson believed that the people were themselves good enough to be the governing elite, and believed in rotation in office. Of course I am not saying that because Americans believe in these things, whether they were right or wrong, therefore America became a great economic success; it was not the only reason that the United

States became a nation with the world's highest living standard from the late 18th century down to the present day until they are being outstripped by Sweden or perhaps Holland for all I know and certainly from time to time by Canada, but the nations are very different of course, but it was a strong element. Another element which all Europeans recognize is luck. America is rich because she is rich, it was said in the 19th century, God takes care of fools, drunkards and Americans, and this is true of all the new nations in the 19th century — the best book I know on Australia is called "The Lucky Country" — and we are a lucky country, there is no question that God or whatever power that is has favoured the United States. As it happens, luck has helped us, going all the way back to the last ice age which scooped up all that rich soil of Canada and dug out the great lakes dumped it in Illinois where I now live where the topsoil is a 100 feet deep and you can't erode it. And I think that we have been lucky. But of course resources can remain untapped for years, for centuries, without being used. And it takes organization and it takes people to do that. Let me look quickly how that was done. First reiterating one or two points that I am making here.

The American dream as I see it is a civil religion or part of a civil religion, based on certain sociological realities, based on the fact that in the 18th century and certainly up to about 1860 the American social structure was dominated by low middle-class values. That property was widely owned until the late 19th century anyway. Above all, that we never had any peasants; I have just been lecturing in South East Asia, so excuse me if I emphasize the peasants; but we never had any peasants at all, or servant class, except of course black slaves, who performed a terribly important role in the economic growth, but I will be talking about them. So we had largely widespread property ownership down to the late 19th century. We also had, I think, very early voting rights and civil rights for most white Americans. We had a high waste-economy arising partly out of a very, very, preferential man-land ratio, a good proportion of resources to people. We didn't have too few people as in Canada, where people could not develop the wealth of that country until much later. Today they still only have 23 million people. We didn't have too many people as in India or in Ireland, but somehow just right. I don't know what the mathematical formula is, it's an exposed factor idea, the man-land ratio. And because of the failure of feudalism. If you had to contrast the new world countries — I just wrote a book this year contrasting Canada — the United States and the latter American countries, all in 300 pages which I should never have done, but I tried to do it, and there is no question that outstanding in that is a fact that America never needed the one thing which still tears apart Latin America, land reform. No peasantry, no land reform problem. So the American dream within this setting was a modest attainable dream, a possible dream. The pursuit of happiness based upon a healthy materialism, much to be envied by other nations in the world. It was a possible dream, it was not rags to riches.

All the research that has been done in the late 19th century showed that America's business leaders in the 1890's and 1900's were not immigrants, were not Catholics, were not farm-boys, they were usually the first sons of New England business men, they had usually been to college, and they were very well healed in terms of the day and they became the business leaders. So we don't have rags to riches, from nothing to becoming a millionaire, but what we do have is a very high rate of intergenerational, occupational mobility. That is to say that the younger generation moves into a higher social status, a more professional sort of job. All the statistical studies made of immigrants show how the first immigrants to come in any particular ethnic group are manual workers and you know the evidence, I

am quite sure, the second and third generation, the proportion of manual workers falls, the proportion of professional workers rises some rise faster than others and this gives rise to very interesting ethnic studies as to why the Jews rise very fast for instance in the American society; way Asians rise very very fast; we have to look, try to explain that in various ways. People rise at different rates, but there is a movement, constant social mobility, intergenerational, occupational mobility. This is not rags to riches, but it is enough movement, and it's far more movement than was taking place at that time in Britain, France, Germany and certainly of course in Asia or the Pacific Islands.

The same in true of our mobility, our geographical mobility. The Europeans often exaggerate and think of Americans in the 19th century as immigrating to Massachusetts and moving to California. That, I think, almost never took place. Perhaps during the great gold rush after 1849 it did occasionally. Most mobility is middle-range mobility, it's modest. It's not modest by European standards in terms of distance, but it's modest. It's a movement from Massachusetts to upper New York. Maybe from upper New York to Illinois. Maybe the next generation over to the Sod-house frontier of the further West and maybe some of them going back also. It's more modest, it's a mobility, but there is a high degree of movement. Within the cities in the late 19th century is a tremendous movement. In fact the latest social studies show that the average length of time that an American family stayed in one house in 6 selected eastern cities in the late 19th century was 5 years. Not very long. Now in my own street in Winnetka north of Chicago there are some people who have lived there all their lives. But I have lived there 18 months and I am one of the oldest inhabitants of that street and that is the more typical pattern, but it's not new. It goes back at least to the seventies, eighties and nineties. So there was great mobility, so much so that leaders of trade unions — and I have taught labor history for some years and tried to study the peculiarities of American labor history — leaders of trade unions had very difficult problems in America, because the personnel were always changing. The leader of one knights-of-labor's union in Chicago said in about 1883 or something like that but the knights were already way down by then, but still he said "we don't have a union, we have a procession". And this was one of the problems, but again I must emphasize it is modest, it's not from Massachusetts to California, it's not from rags to riches. There are enough examples of immigrants coming in, like Gannini and founding the Bank of America, and eventually succeeding. There are people like Carnegie who comes in from a fairly poor Scottish background and ends up as the first billionaire, or the creator of the first billion dollar corporation in 1901; U.S. Steel. But those, in terms of numbers are very small. There are enough to inspire, to dream of wrapped wealth. Most immigrants who came to America, realized the minute they got to America, that the pavements were not made of gold and that in fact it was coming a long hot haul and they would not make it, but their children had a chance to make it. This is what I would call the possible dream. Now the dream is one of mobility and it means that the people are ready to accept social change. The population has to be open to social change and the interesting thing about the United States is that the farmers were. Having no peasants, we had farmers who where really capitalists. This in itself is of course a seminar, but the American farmers tended to use up the land and move on whenever they possibly could. They saw land as an investment. They were not peasants. They didn't have descendance tied to the soil. They did not attach religious values to the soil at all. And all that was absent in the United States. And the farmers in fact, I would say, far from being peasants were in fact the spear-head of social change. The United States has been lucky in its farm popu-

lation. So in the magic formula of economic success many elements are involved, but the dream itself is important. As we look at the process of modernization in the world, just to finish this point, we see that as we look at industrial revolutions in various parts of the world, various elements are necessary. And the United States were very lucky in having them, which made its dream possible. First of all you have to have outsiders.

As I have looked at the industrial revolutions in various nations, in Asia or in Europe, I find always and I certainly say I find, I am not original in this research at all, that marginal people are involved. There are creative minorities involved. If you look at the world's first industrial revolution in Britain, it was made of course not by the English, but by Dutch people, moving to England, by Germans, by French Huguenots, who escaped from persecution in France. They created the essential industries, which brought about industrial revolution in Britain. The Quakers, a dissident minority denied civil rights, took a large role. The Scotch played a very large role in the industrial revolution. You can apply this model of the external creative minority in modernization to many nations, it falls flat in some nations and it only applies to models where the state is not totalitarian or strong and planning growth, of course in 20th century systems. Oh I think even there it would help, if the state was more alive to this. But still in the United States with 50 million immigrants representing 70 ethnic and racial groups, the advantage was very heavy. And you might say well in the 18th century this was not so, but I would countermand that. By the census of 1790, the first census, the English were less than 50% of the population of the colonists. The rest were made up of people who only by the wildest trick of an 18th century imagination can be called English, for instance Irishmen — even today I wouldn't call them English — and Scotsmen and Swedes and Dutchmen and Frenchmen and so on and the quarter of the population was African, they were not fully counted, but they were African. Under half the population of 1790 when America was on the brink of its growth, were English. Now the second element you have to have in modernization is a committed government. I don't know of any example of a modernization process anywhere in the world where the government was against it. If the government was against it, forget it.

We had a committed government. Even though people like Jefferson had serious doubts about the way America would go and fought bitterly with Hamilton about policy. Article 1, section 8, of the American constitution created the world's first common market. Very important! Wide tacked tariff barriers between the states. And the Hamiltonian revolution ran out over the Jeffersonian ideas embodied in the plans of Gallatin, the brilliant Swiss economic adviser, who suggested very early on, that only the state could really bring about rapid economic growth. The republican party as a whole emerging, the republican party of today emerging after the civil war as a one-party-system virtually in America when the presidency was destroyed for many years and congress governed America, the Republican Party became that elite which pushed for economic growth. The American model of capitalism in the 19th century was not the British model at all. In fact I would not even call it capitalism. If I really were to write the economic history or rewrite my own economic history of the United States I would have to invent some other frame. It was a system of government intervention from the very beginning. The state intervened to encourage economic development. It did not intervene for welfare until the 1930's, but it did intervene for planning and for growth. It did everything it possibly could to encourage rapid growth, including of course large land grants to railroads and so on. It was a system of state capitalism if you would like or, if you like public enterprise or private properties being called many things, but it got the job done very quickly. And

behind that was the social structure, the fact that America was largely in terms of its income, middleclass or lower middleclass in terms of its purchasing power at that time; America did not suffer from that extreme skewed income distribution in which very few people own most of the land or most of the wealth and the rest were peasants, and America, therefore, with state-aid and having the lucky kind of social structure that it did have, which is a complicated story of how it arose and its political maturity under the British, nevertheless with this it developed without foreign aid to a great period of growth after the civil war. But behind and beneath all that is the one element that I would always emphasize, demand and the social structure. The popular acceptance of social change, the American dream capitalized by generations of immigrants, even then, in the teeth of evidence that the dream was not really being fulfilled. Now moving from this economic policy aspect to what was the real challenge to the dream. Now I must say that there was no class in America, no social class, I am de-emphasizing class, saying that there was very little class consciousness, and there was a middleclass social structure at least down to the late 19th century. There was always a counter-culture, a counter-culture to growth, it was not constant, but it was there very strong in 1830's and 40's for instance, when many people gave up and founded communes and there was a religious counter-culture, there were always second and third thoughts about what was happening in America and about the growth and about the dream of material success. And it came to a head in the progressive movement and finally it did manage in the great depression to begin to shape America in terms of a welfare-state and about the 1930's, when it was clear that demand failure was the problem and no longer a problem of productivity, then America did join the rest of the western world. Did a few years later than Britain and western Europe become a welfare society, become what I would actually call a form of socialist capitalism or capitalist socialism. It took some time, but it did come in the 1930's. But I think the major challenge to the American dream was not economic, because here you could see by looking at statistics of rising living standards and by inter-generational, occupational mobility that there was change. It was not a cast system, there was movement. The real challenge was race and ethnicity. Race had always been a problem in America. It was a problem going back to the constitution in that shameful but necessary compromise by which slavery was allowed. Without it, of course, there would have been no constitution. The south would just not have formed a union and people had to go along with that. And the founding fathers in their great sense of guilt and shame about slavery did everything they could to limit the extent of slavery to the place where it already existed in the south and of course to delimit the slave-trade, the bringing in of fresh blood to keep the slave system going. And they did manage to limit slavery down to the civil war, in fact the civil war as you well known pushed forward over that very problem of the threat of slavery expanding in the West. But there at the very beginning was this ambiguity, the ambiguity of Jefferson, the great liberal thinker, one of the most advanced thinkers of his age, having this double thought about the blacks, as regards to the Indians. The ideal of the melting pot put forward by the Frenchman Crèvecoeur who was a temporary resident of the United States in the 1790's, the notion that America would breed a new race of men, if you look at Crèvecoeur's essay closely you see that he is only talking about Northwest Europeans. He is astonished by the intermarriage of Americans, Dutchmen and Frenchmen. That is astonishing to him. He never mentions the Indians or the blacks. By the time you get at the 1850's another person — you always find an intellectual leading the American way on trying to somehow sophisticate and develop the American notion of the melting pot, the American notion of the dream

to include types of people that were not previously thought of at all, they were not excluded to races and so much, as just not even thought of, they just never entered the mentality of the people who were thinking about America — by the time you get at the 1850's, Emerson, the anti-slavery philosopher, and of course he never became politically anti-slave, he was a very quiescent person politically, but even he becomes overwhelmed and sickened by the emergence of the know-nothing party, the American party, which is an anti-catholic, basically anti-catholic, anti-immigration, also anti-negro, but that is not very important, mainly anti-catholic party. And he is sickened by that. And he puts forward his own belief in what America should become. And he said America should become a smelting pot, he takes the word from the steel industry and messes it up, it is the wrong word, but it doesn't matter. The ideal is there. And he suggests that what Americans should do is intermarry. Now when you read Emerson who does he mention. Not only Dutchmen and Frenchmen and Englishmen and Scotchmen, but Polynesians and Asians and, of course, Africans, because he feels very strongly about that. He mentioned Polynesia of course because Americans are already beginning to get interested in Hawaii, and already getting interested in the Pacific trade. Those people from his own region in New England, are beginning to open up Asia to American trade. But the ideal of melting together, the idea that the American dream is for all colors and all creatures, is far from reality in the 1850's.

The 1850's is the second of the two great decades of mass migration in the 1840's and 50's. And who was coming to America? Thousands of catholic Irishmen. And they were being treated very badly. They were being blamed for all the criminality and all the prostitution and all the unemployment and all the problems of American cities, just as later blacks would be blamed. You can still hear so-called criminologists today talking about crime being all black. The sickening problem of that is that it is true statistically. And it was true statistically probably of the Irish in the 1840's and 1850's. But the Americans fell, we fell into that primitive syndrome of blaming the victim. And Emerson realized this very clearly, but the other people, the followers, did not. Emerson himself went so far, he became so enthusiastic that in the particular passage, and I won't quote it to you because it is too long, but he actually wrote in French: "*La nature aime les croisements*", nature loves cross-breeds. Well I don't think many Americans would have gone along with that in 1851, nature loves cross-breeds. That was very very unlikely indeed and one could not have expected it, in any part of the world, in any part of our human universe in 1851. He was way ahead of his time. Then came the civil war of course and the problem of the blacks. And what happened there is a well-known story, the blacks were freed, but eventually abandoned. Treated even worse in some ways than the Russian serfs who were freed, allowed some minimum attempt to get mortgages on ex-peasant lands. The blacks were not even given that. No attempt to do that. Well some attempts in all fairness, but they failed. And that great leader Lincoln himself had doubts, serious doubts, about what would happen when blacks were freed. So much so that Abraham Lincoln, the most liberal thinker in many ways of the day, nevertheless negotiated with a real estate operator, who had a property in central America, in the hope that freed blacks could emigrate to that region and be shipped off there, because he doubted that the freed blacks and the whites could ever live together peacefully.

And so far many years right down to the faithful decision of 1896 which legally segregated blacks in social life, the blacks were largely ignored. Only the Jews, or mainly the Jews in America took interest in black philanthropy and gave the blacks aid. Some church people did also, very few, largely the Jews. By 1900 the blacks had been largely forgotten

by the majority of Americans and the blacks, the black history before world war I, reached its lowest end. That's the worst time of black history, the very worst time. But something else was happening, which was changing America very rapidly. When in 1795 the founding fathers had said, yes, we admit everybody, well maybe we shouldn't but we will. O.K. They were still thinking of Northwest Europe. They had no idea what would happen after 1900. After 1900 4½ million Italians came to the United States. All of them after 1900, all of them, or the vast part, from southern Italy, Contadini peasants, oppressed peasants, treated worse than dirt at home, coming to America with very very little at all in their pockets and living in the American cities. 3½million Poles. There you have got about 8 million catholics, coming to America, coming to cities which are still or largely protestant. Catholics and of course millions of Jews. Now the two problems of the American dream in relation to race and ethnicity after 1900 as I see it are two words: visibility and cloud. Let me try to explain them. Cloud is an American political phrase, it means having political push, having political numbers, being able to get things done for yourself. In American history it does not always mean you have got a lot of numbers, in fact there is a lot of evidence in history in America that minorities seem to get more power than majorities, but that's a complicated theory, it's only true of the farmers, they gain more power the more they diminished in number. But visibility and cloud are the two essential elements for making it in a mass democracy which believes in a so-called melting pot which isn't melting and believes in a better tomorrow. Now by 1900 America had 12 million catholics. Today we have about 49 million. The number is higher, but 49 million registered anyway. The Irish who first came to America were very poor. But they had been trained in politics by the English. And they ran into politics very rapidly and into trade unions. And they took over politics, but they did not take over the higher levels of politics. Their dream was street politics. They built the canals and they built the railroads along with the blacks and the Asians and they did the hard work. They were what the English call: navvies, hard laborers, but they also very rapidly went into local politics, street politics. Other catholics didn't do that. For instance later after 1900 the Poles didn't do that at all. It's interesting how the groups differ and it's complicated to explain it.

But what is important for 1900, as we see the American dream evolving and becoming a multiracial dream is this: by 1900 the catholic church was Irish. And along come 4½ million Italians and 3½ million Poles and they get to America and they find the church is Irish. And the saint's days are Irish, and the bishops and the priests, are Irish and everything is Irish. And the real true story of immigration for these people is really this internal struggle for control of the church. And we are only still doing research on this and it's one of the latest themes in American immigration history. But gradually what happens is that the Poles and the Italians and the other groups, now the Puerto Ricans of course, have to build their own churches, have to somehow make it and those Poles who became blue-collar workers, and they still are largely blue-collar workers today, saved very much and gave money to their church. They built the first Polish catholic church in Chicago very early in the 1870's, very early and the Italians slightly later too did that. It's a complicated story. The catholic church in America had to make a very courageous decision. Its policy had been as follows. Keep a low profile. Of course they did not use this modern phrase, keep quiet, don't make yourself obvious. In the 1840's there had been riots, anti-catholic riots, there had been this know-nothing party, which existed for a short time. Nunneries had been burned. Things that happened, you know, keep quiet about it. You cannot keep quiet when 4½ million Italians are coming to the cities. You have a high degree of visibility. You look it, you wear the dress, you come and you are very different

from the Irish, you are already part of the Wasps. Now the phrase Wasp invented by sociologists in the 50's and 60's White Anglo-Saxon Protestants is a complete misnomer because it includes the Irish catholics. They are part of the establishment by the time the sociologists are talking about Wasps. It's an Irish church. Gradually then the church has to realize it can no longer be invisible. So in 1884 at the second plenary council of the catholic church in America they decide to build parish schools. And they have built 2000 schools by 1900. Now they made themselves very visible then. Very visible. The new generation of catholics are very different from the old generation of catholics. You cannot escape them. And they have parish schools, and they have more churches and that of course becomes a major issue for American catholics in politics. Education. It still is today. The education issue. Because under our constitution as you know it's very difficult for the state to aid religious schools and we face this problem today that many of our religious schools which previously were inferior are now vastly superior to most of our state schools, especially in a city like Chicago and they decay for lack of money and it is foolish that they are closing down when they have much higher reading scores than the state schools in a city like Chicago. So we have these problems. And we have to find ways of getting around them. Now the one issue which has united catholics in politics and created an ethnic group there has been schools.

Now let me look at Jews, passing quickly to another major group. The Jews weren't all the same either. Those Americans who called themselves nativists called themselves native Americans rather, there weren't any of course except the American Indians and even they came from Asia about 30 thousand years ago, in any case these people would talk about the Jews or the catholics, but of course the Jews are very different. The first Jews who came to America were Sephardi, Jews from Spain and Portugal and parts of Europe, and they of course built a synagogue very early, the very famous synagogue in Rhodes Island. There was no antisemitism, there is only one reference I have been able to find in the American to Jews and it's by Otis and it is an unfortunate reference where he talks about nasty Jews and catholics, though I wish he hadn't, but it's there. But I don't think he means it very seriously. There Jews assimilated very rapidly, they were scattered all over America, they had no ghettos, nothing, no synagogues. Of course they didn't speak jiddish, if anything, they spoke Portugese and Spanish. One interesting story is that in New York today is a shirtmakers' union which had 4 jewish labor organizers and most of the workers are Puerto Rican and the labor organizer speaks to them in the 16th century Spanish, this is a side story, excuse me for that. Now the second wave of Jews who came, in much greater number, came from Germany in the middle of the 19th century and they were Ashkenazic jews, and they were not orthodox and they did not speak jiddish and they did not build synagogues and they did not live in ghettos either. And they rose very rapidly and they became generals in the civil war, they did all kinds of things and there was no ghetto, they lived in the south, the north, the east and the west. Now the Jews who came after 1900 were Polish and Russian and Hungarian and they were completely different. Just like the catholics were completely different. And they spoke jiddish and they built synagogues and they were very very orthodox in religion and they wore funny clothes and they behaved in strange ways and they built parish schools and everything else, the whole structure and they were very visible, they had high visibility. And there was tension between the old Jews and the new Jews, which took a long time really to begin to melt. In fact well on the 1930's before it really began to melt. So again there you see this division. And what does the American dream actually mean for these people. Something quite different from what anyone might have imagined. On the economic side all right,

there are certainly opportunities. There is no question about that. The class issue, all right we can accept that, it bothered Marx and the marxists terribly they had to develop a theory of American exceptionalism to try a kind of bringing America into Marxist theory because of the social class problem. That's something I can talk about later. But race is something of course that Marx entirely missed. And most of the theories did raise an ethnicity. What was going to happen?

Well, 2 attitudes developed after 1900. You could either say with Emerson 50 years before, all Americans should intermarry. That is to say the American dream means structural assimilation. It means that people should mix at their primary group level in the family, they should marry and that americanization is the American dream. Now there is no question. Those so-called native Americans or northwest European Americans including the Irish in that, did feel at the time of the first world war that the immigrants should either americanize or get out. They should be americanized through the schools, should learn American, should learn American ways, should abandon being jewish, abandon being everything else and be American. But there were other Americans who said no, that is undemocratic, the American ideal does not mean that you have to give up being jewish or give up being Italian or giving up being anything. What is democratic about that? We have said that the melting pot is generous, we welcome everybody, we say look how marvellous we are, how generous we are, but in fact by demanding americanization we are being undemocratic and betraying our American traditions. These are two completely different points of view. In American history they were put forward most forcefully after 1900 by two, it so happens, two Jews. And the fact that they are jewish is fascinating, because of everything else that was happening in the world, in other words the growth of zionism in Europe and the increasing number of pogroms and attacks on Jews in so-called christian Europe. Now one jewish visitor, a british playwright came to America and wrote a hit play, a very successful play, called "The Melting Pot", which really gave great publicity to the idea of the melting pot. In this play which was produced in 1909 in New York and printed in 1910 and then went on tour all over America, and was played to packed houses, the playwright, Israel Zangwel said that America should melt. In fact that America was melting. There is a kind of *Romeo and Juliet* or *Westside Story* theme in here in which two Russians, a boy and a girl, want to marry each other in New York and one is jewish and one isn't.

So they fight the traditional Russian antisemitism on the streets in New York. And unlike *Romeo and Juliet* it ends up more happily. Shakespeare was perhaps more realistic, with greater traditions, there is no question about that. But in that play we get the completely idealistic notion that God is making the Americans is what this young wouldbe composer says. He wants to write the first great American symphony. Always when people talk about ethnicity and race in America they always use a musical analogy, sometimes for totally different reasons, with completely different points of view. Zangwel talks about the great American symphony. Well, people went to see the play and they enjoyed it, but they took no notice of what he was saying. There was no evidence of intermarriage at primary group levels, none of that at all. We remained the society which was culturally plural and separate and we lived our parallel lives within the American dream and the American dream did not subsume us all into one mass society. The only evidence we have of intermarriage is in the 1940's with the emergence of what became called the triple melting pot, Jews were still marrying only Jews, but catholics were beginning to marry catholics, in other words Irish and Italians. Irish and Italians would marry each other. We were developing religious endogamy, marriage within the religious group and of course everybody else in America is called protestant. It includes all of us, atheists, zenis everybody, we are all protestants. I shouldn't have said that, that's more objective 't includes all those

people who are neither catholic nor jewish nor anything perhaps. But there was that thought of triple melting pot emerging partly as result of the second world war and it is going on today and there is some slight evidence of more intermarriage today than there was in the past. Now, the opposite point of view was put forward by a Harvard trained philosopher, Horace Kallen, who talked for more than 20 years I think, about 30 years at this new school for social research and he said for the first time clearly in America that the melting pot and American democracy were totally opposite points of view. He wrote an article called: Democracy versus the melting pot. And he said that Zangwel was entirely wrong and that no one should give up his ethnicity to be an American and that people should be able to maintain their own ethnic lives within the American dream. That you should be able to be born and be married and have your career and be buried within your ethnic group. Now that is not really possible in a mass society. What you tend to get is course separatism at the primary level of the family and then of course contact between ethnic groups at the secondary level in jobs and education and the danger of Kallen's view is that, as we know from statistical studies of race violence in the 1960's and earlier that the violence largely takes place among young people, young unmarried males between the ages of 18 and 25 to be specific. Now I must not say that they are not put up to it by the adults, that this is not the result of the adult society, it is, but they are the people who tend to be violent. So what are we doing? If we follow Kallen's theory of separatism we keep people apart at the primary level and throw them together at the most violent time of their life, in school, and that's where you get the problems. Especially if it's brought together also by state policies of trying to integrate through bussing whether that is the right or the wrong way, that's different subject. So there is a difficulty there. There is a difficulty in the notion of the melting pot because it is undemocratic and there is a difficulty in the notion of cultural pluralism as conceived by Kallen. Now in fact of course the United States has not followed either, but some kind of mishmash in between. We have religious endogamy, we have more intermarriage taking place now even on cross religious lines. The theories of the melting pot now are up in the air. Americans really don't know what they believe anymore. Black leaders were always following the liberal white tradition for instance down to the 1960's of being in favour of amalgamation, of a simulation, of having a part of the American cake, of desegregation. Then in the 60-'s some black leaders became separatists, saying no, we have to find ourselves. We don't want to associate with this inferior white society. That had been said before by black leaders, it was said in the 1920's too. And now the black leadership is confused. I think it's come back largely to the idea of desegregation and dissimulation rather than separatism, but it remains confused and the black leaders are confused, the white leaders were also confused. I don't want to go on for too long. Let me just say a few more things about the idea of visibility and cloud.

A notable exception which you may know about are the Japanese Americans in world war II. And it is a perfect example to take of the problems of a minority who are a real minority, because the blacks of course aren't a minority, there is a vast number of blacks. The Japanese Americans, a number between 120-130 thousands in world war II, it's a well known story that they were removed from the West Coast and put into rather harsh relocation camps in desert areas during the war, even though the F.B.I. had investigated them and found no evidence what soever of any sort of subversion or espionage activities and it's well known that the origin of this lay in Californian white racism as well as in war fears arising out of the attack on Pearl Harbour.

The interesting thing about it is really to look at the ethnic aspect of it. The Japanese

had high visibility and low cloud. There was no Japanese senator, no Japanese mayor, no Japanese member of congress, no Japanese anything, in 1944.

When the first case, the most important case, came to the Supreme Court in 1944, *Korematsu versus the United States* the Supreme Court in all its wisdom said that the Japanese had been removed entirely because of war, and that this was not in anyway, this total deprivation of civil rights, of property rights, of working rights, was not in any way unconstitutional, and that it was justified by war emergency. One minority justice of course said exactly the opposite, but it was racist. Now in 1944 other cases were brought for the Supreme Court. After all we had thousands and thousands of German Americans and Italian Americans and we were also fighting Germany and Italy, but they were in such great number and they were so much more assimilated and had so many senators and members of congress and mayors and so on that it was just not possible to imprison all the Germans and Italians, even if anybody wanted to. And the key thing here is mayor Rossi of San Francisco, who was interviewed by a house committee about what to do with enemy aliens in California. And he said, well it would be unwise and impossible to do anything about the Germans and the Italians, but the Japanese are a different matter. This is mayor Rossi, an Italian American mayor of San Francisco. And he is talking about aliens. Now the Japanese were 70% American born and very few of them really had very good Japanese language to begin with, but they were removed. Here I think it was a question largely of visibility, high visibility and low cloud. And to cap the argument look at Hawaii, where in fact civil rights were maintained and Hawaii was the one place that was actually attacked by the Japanese. Civil rights for the Japanese under military command were maintained. There was no declaration of property rights, educational rights, occupation rights, there was no major deprivation of any rights. And I have taught in Hawaii twice and studied that problem.

Of course, more than 50% of the population were Japanese. That makes a big difference.

Though I think one of the problems of the American dream in regard to ethnicity and race has been this lack of consciousness on the part of majorities on the problems of minorities. Heaven knows this has changed so much in the 1960's and '70's that if anything we are now supersensitive to such problems. In fact that would be another lecture on how to try and extend the American dream to minorities of all sorts; we run into very very difficult bureaucratic problems and problems of philosophy, very very deep problems. But what has happened I think over the years is that with these problems nevertheless the American dream has somehow survived, it has been enriched by leading thinkers and people have come along more slowly, visibility and cloud have counted also, but today cloud is less important, thanks to a changed temperament of the people, a change of moral consciousness on the part of the people. I must warn that there may be future changes there, I am not quite sure about that. Maybe that level of consciousness is now decaying slightly, but beyond all this the one underlying factor which can not be forgotten about the dream is growth. Economic growth has sustained it. Even during the depression which was perhaps the least revolutionary time in the American history, there was a consciousness that growth would remain and that it would come back. Perhaps the most revolutionary period in the 20th century was the 1960's, and perhaps the most problematic time for the American dream was the 1960's, a period of the most rapid economic growth we have ever known. The most rapid we have ever known. A period where minorities were being recognized on a large scale, and there was great social attention as a result of this more overt activity, more painful rethinking of what the American dream

really meant. And I think this is one of the problems of the American dream. That Americans have held together very closely in bad times and sometimes in good times but less in good times than in bad times, and that there really can and always will be a better tomorrow? What are the limits to a better tomorrow? In the 1960's the rather elite minded well to do dissidents and they were largely elite minded and well to do, I think that's true, questioned the whole idea of economic growth and questioned the whole idea of the American dream. They were right to do this in many ways, but it was dangerous too from the point of view of social class and ethnicity.

Because the large and growing number of conscious catholic ethnic: for instance felt very strongly about the dream and resented very very much the dissidents of the 1960's. Let me quote you a figure, not a figure but a fact. In 1975 an investigation was made of income levels in the United States: who was earning the most by family income, carried out by NORC, the National Opinion Research Centre in Chicago, made by father Andrew Greeley, one of these men who were taking part in this new catholic intellectual revival in America, and he discovered that of the top 7 income groups in America the top one was of course Jewish Americans, all the remaining 6 were catholic Americans of various sorts, Irish, Polish, Slavic and so on. The 7th income group were Wasps, white Anglo-saxon-protestants. In other words the old Wasp elite who has dominated America are now 7th in income. In fact I think the figures are much stronger than that, because he excluded purposefully the South, because there were so many poor white people in the South, and they tend to be protestant. If he had included them the white Anglo-Saxon protestants would have been lower down than the 7th. The only catholic group which was lower than the white Anglo-saxon protestants were ex-Canadian catholics, French Canadian catholics in Vermont. Now it was a random sample, it was a large one, for instance it did not include the Japanese, the Phillipinos and so on, it didn't cover every group. Also these figures are not ownership. They are figures of family income, but they are the trend of the future. Now these catholics, these Jews, the last of the great migrations to the United States who came in great numbers, are now the top in income. They are also very very important politically. We are also going to a very very strong ethnic revival, which shows no signs of decay and a catholic revival, a very deep sense of this and of course it is an element in the election which is going to be going on this year with both sides trying to capture that vote. Very very strongly trying to capture that so called white ethnic vote. I hate that phrase but it covers a group of people who may be 70 millions strong and if you are going to include the blacks among the white ethnics, in other words, if you are going to talk about the low middleclass and the blue-collars you have got to throw the blacks in and they are at least 20 millions, they are undercounted in the census at 21 million, you have got about 70 million people there, an important group, which is becoming the top group in American society. So the American dream is still carrying on. These people are still seeking a better tomorrow. They have not given up at all on the idea of growth, but the ideal of growth itself is faltering in the world at large. So I leave with this final question: can there always be a better tomorrow in a country as rich as the United States or as Holland for that matter? Thank you very much.

Prof. dr. William R. Hochman

SHIFTING PERSPECTIVES IN THE ROLE OF GOVERNMENT IN THE UNITED STATES

Imagine listening to a lively discussion of the history and policy of your country, without being able to understand one single word! You can understand something of my frustration. But now is my chance. I have written the names of some of the people I shall be mentioning on the board. You may not be able to understand my pronunciation. I am sure many of them are quite familiar to you, if so I appologize. Now I have the impossible task this morning of speaking about American attitudes toward Government in the past 200 years in a few minutes. I shouldn't complain about this as I suggested the topic myself. Now I cannot of course give you any account of the immense stream of events, but shall instead direct your attention to the development of ideas. Which as John

Maynard Keynes once noted are more powerful than is commonly understood. Now yesterday, you had a discussion of the prevailing ideas at the time of the founding fathers. And your speaker talked about the idea of an ordered universe governed by natural law. I might have called my talk this morning "The fall of natural law and the rise of pragmatism in politics and jurisprudence". Jurisprudence the theory or science of law. The fall of natural law and the rise of pragmatism. Or I might have called it 'The fall of the old liberalism and the rise of the new liberalism'. That is to say, I shall speak about attitudes based on the idea of natural law of the 18th century, which in their day were called liberalism and then about a new 20th century's set of ideas based on pragmatism, which came to be called liberalism yesterday and in our day. Now you will remember — the lecturer yesterday relieved me of much of the responsibility for discussing the founding fathers — you will remember that men on both sides of the Atlantic were intensely concerned with the goals of liberty, order and justice. And in America political ideas were shaped by a struggle for those things in a world perceived to be dominated by despotic kings and regulatory governments. The prevailing political theory, divine right monarchy, the prevailing economic theory, mercantilism. Now they saw in the idea of natural law and natural rights emancipation from those controls. Now you know that they got the idea and this was mentioned yesterday, the idea of natural laws and natural rights in part from the great scientific synthesis of Newton and Descartes. They got the ideas from John Locke, from the English revolutions of the 17th century, before the lecture I was going to recite for you in moving terms the preamble to the great Declaration of Independence. But suffice it to say that I sometimes remind my students, that if they can't remember the theory of natural rights and social contract according to John Locke, they should only repeat to themselves the words "we hold these truths to be self-evident" and the rest of the great declaration and there they have it. Now you will note and this was also mentioned yesterday that the idea of natural law and natural rights is associated with the idea that government is men-made. Government does not come down to men, from God through kings, but is made by men for a definite and limited purpose to secure their natural rights. To secure these rights governments are instituted among men, deriving their just powers from the consent of the governed,

the great declaration says. And moreover there were certain things that governments were not to do. The founding fathers took steps to limit the power of government and you will know that they particularly limited it in 2 ways. First they limited it by saying that there were certain things that governments could do and could not do, thus the enumerated powers in the constitution of the United States in article 1, section a, thus the prohibitions on government in article 1, section 9, and in the Bill of Rights to the Constitution. And then they limited the power of government to act even within the areas in which it was authorized to act. And they did that of course by the system of checks and balances which they had drawn in part from Montesquieu. They did it by the federal system, that is by dividing governmental power in two levels, the power of the national government and the power of the states. And they anticipated that it would be limited by the very size and diversity of the new nation. And you will find a classic, an eloquent description of that in James Madison's Federalist papers nr. 10 and nr. 51 in which he relies on the multiplicity of factions, we would call them interest groups today to prevent anyone group from exercising a tyranny.

Now thus it might be said that the men of the 18th century were not as interested in the power of government as they were in limitations on the power of government. And that mood is the starting point for the American political tradition. Now you must also remember very briefly that these ideas of natural law, natural rights, limited government were an expression of the political and economic interests of a rising middleclass and they represented interests, moreover, which clashed with the restrictions of the mercantilist state. Moreover it was associated with the doctrine of laissez faire and it might be of interest to remember that it was in 1776 that Adam Smith published his famous work "The Wealth of Nations".

An easy date to relate to the American revolution. Now fundamental to what I want to say to you today is the method that the founding fathers used to arrive at this position. The existence of natural laws in politics, in social and economic affairs was not supported by explicit fact or experience. Instead it was largely assumed to be there, these natural laws. Some of you may have read and here is the first of my names on the list, Carl Becker's, lively and controversial little book, called "The Heavenly City of the 18th Century Philosophers". Now in that little book Becker argues that the men of the 18th century assumed the existence of natural laws in politics and society almost as Saint Thomas had assumed the existence and nature of God in his Summa five centuries before. Both in a sense are then ages of faith as Carl Becker describes it. I once used to speak about this application of the idea of natural law to society, to politics, to economics, to jurisprudence as a kind of social Newtonianism, that is the application of the physical universe of Isaac Newton to society. Much as later, you will remember that, people talked about the ideas of Darwinian evolution applied to society and called it social Darwinism. And later I began to think it was more appropriate to use the word social Cartesianism. I don't know that anybody ever thought of that, because the assumptions of these 18th century thinkers were more consistent with the deductive method of Descartes than they were with Newtonian science which was empirical and inductive. Now that assumed nature of 18th century thought is very important for what is to follow at the end of the 19th century. Now this body of ideas came to be called Jeffersonian liberalism in America. It saw government as necessary but as a necessary evil.

Now you must also remember that there was another important strain which developed

from the age of the founding fathers that was more traditional, it is associated with the conservatism of Burke in England and of John Adams and Alexander Hamilton in our own country. I think it would be correct to say that it was Jeffersonian liberalism in theory that emerged triumphant in the 19th century. But you must never forget that other thread which came down from the 18th century and let me just mention or review for you or remind you perhaps of some of the points of differences because these things later came to the surface again in the 20th century. Jefferson and Hamilton disagreed about the power of government. Jefferson feared the power of government and was interested in liberty. Hamilton was much more willing to accept the power of government as necessary and you will remember that he went so far as to suggest at one point a monarchy for the new American society. They differed in their feeling about centralized governmental power as opposed to local governmental power or state governmental power. Hamilton is quite willing to see a centralized United States government develop. Jefferson is much more sympathetic with state governments and local governments, because they were closer to the people. You know in the United States the subdivisions are nation, state and county. Now at one point in his life Jefferson even began to fear county government as too large and too separated from the people and he advocated breaking the counties up into smaller units which he called wards and at one point in his correspondence you see this phrase again and again he says: "As Cato finished his every speech in the Roman senate with the injunction: Carthago delenda est, so do I finish my every letter with the statement: divide the counties into wards". And you understand what his fear was. They differed in their view of the future American society you all know about that. Jefferson anticipated the great agrarian democracy: Hamilton a future of cities and commerce and manufacturers, a varied society. They differed in their view of human nature. Jefferson much more optimistic about men's ability to govern his own affairs, Jefferson preoccupied with human freedom, Hamilton much more cautious about human nature thus willing to have governmental power as necessary to rule untrustworthy men. They differed about the purpose of government. This can be overstated, but Hamilton more interested in associating government with an elite the rich, the wise and the wellborn, Jefferson again and again the only legitimate purpose of government is the welfare and happiness of the many. They differed in their attitudes towards change. Hamilton much more cautious about change, Jefferson willing to accept change. Some of this was quoted yesterday, "a little revolution is a good thing as necessary for the social order as storms are for the natural order" he once said or "the tree of liberty is watered by the blood of tyrans", or the famous Jeffersonian creed "the earth belongs to the living, not to the dead". Earth belongs to the living, not to the dead. I once heard at the Columbia University Dumas Malone, who has written a lovely series of books about Thomas Jefferson. Malone is from the University of Virginia which Jefferson designed, hired the faculty, bought every book for the library, they still speak about Jefferson at the University of Virginia as Mr. Jefferson and as if he were in the next room. Dumas Malone emerged from the University of Virginia. I once heard him say, "call Hamilton the architect of American national power, call Jefferson the timeless sentinel of human freedom". Now, it seems to me that Jeffersonian liberalism became the American creed, belief in the 19th century. It developed and broadened in the age of Jackson. I once heard Clinton Rossiter, an American historian, a political scientist, call Jackson "Thomas Jefferson with muscles". It was Lincoln who said that he had never had an idea that did not come from Thomas Jefferson. And yet, as prof. Jones pointed out last night, you must remember that the theory of Jeffersonian liberalism, of laissez faire and limited government was never actually followed in the United States.

Instead government again and again supported economic growth and business development. So that if I say that Jeffersonian ideas became the American ideas you must understand that there is another practice which is proceeding at the same time. You know this well. You see it in the Hamiltonian financial program, in the first and second banks of the United States, you see it in the ideas that were mentioned yesterday of Albert Gallatin, you see it in the American system, in the days of the heyday of Henry Clay in the Whig party, you see it in the republican program, the republican platform of 1860, which is an economic program, in the interests of the northeast and the west. You see it in republican economic power policy in the years after the civil war. That is long before the change which came at the end of the 19th century. And yet these ideas were well established in American minds, limited government, natural law, laissez faire. Now this 19th century liberalism, was altered at the end of the 19th century to incorporate the ideas presented by Darwinian evolution. Darwinian evolution with its emphasis on the struggle for existence and the survival of the fittest, seemed to provide a new support for limited governmental activity and free private activity and you will see in our society a number of social Darwinists, echoing the ideas of somebody like Herbert Spencer in England and other European thinkers. One of these was William Sumner, he wrote an essay called: "What social classes own to each other". They own nothing to each other! As he put in that book. At bottom there are two chief things with which government has to deal. They are the property of men and the honor of women. These it has to defend against crime. Now while the liberal tradition in Jeffersonian liberalism supported by the theory of competition associated with Darwinian evolution, was widely accepted in America in the 19th century, something else was happening in our country and of course in Europe at the same time. And that is the pace of industrial change which soon made old ideas obsolete.

It was in the years after the civil war that the industrial revolution worked its radical changes in the American society almost overnight, looking back at it. I have sometimes thought that the really revolutionary thing about industrialization in America was not the factories and machines themselves but the social changes that industrialism brought and these industrialists are the true American radicals, the greatest radicals in America were not Samuel Adams, William Lloyd Garrison, the abolitionist, Thaddeus Stevens or Eugene V. Debs the socialist, but men like John D. Rockefeller and Andrew Carnegie whose industrial empires tore society up by its roots, destroyed old ways of life and traditions and threw people into new and strange surroundings and social relationships. Now I hardly need to mention to you, because this is a common experience we have had, what the social consequences were, the growth of huge sprawling ugly cities. The evil conditions in factories before safety devices and health and sanitary standards, the growing split between the very rich and the very poor, the concentration of wealth in fewer and fewer hands in our country, the accentuation of the movements of the business cycle. There had always been depressions in America they came about every 20 years, they used to be called as you know panics, there was a panic of 1819, there was a panic of 1837, a panic of 1857, a panic or depression of 1873, a depression of 1893, a bankers' panic in 1907 and 1908, a post-world-war-I depression and then the great depression of 1929, but it seems that now with industrialization these dips occurred with deeper troughs and recovery did not come so quickly. And they struck people, living in cities, working for wages near the subsistence level, people who had no resources to fall back on. You wonder what families did during periods of those depressions. Not much is known about that. There is now a new kind of research going on in our country, to try to unearth the history of the voiceless somewhat forgotten persons. Well I don't need to go on with

this list any longer. These were the social consequences of industrialism and I think it is right to say they were evil. And if anybody doesn't think that these conditions existed and that they are imagined by liberal college professors you have only to glance at contemporary records. Many of you are familiar with the reports of parliament for example the Sadler Report in England, the report on the working conditions in England in the 1840's, well there are similar statistics and studies in our own country. Now the statistics, however, only tell part of that story, they don't describe what it was actually like to experience life in that time of industrial change and for that you must go to some of the literary accounts of the period. I am firmly convinced that the literary artists tell a good deal more than many historians do. If you want to know what it was like to live in those times or if you want to send your students to them, I commend you to some of the books and I have listed the authors on the board. Jacob Riis: "How the other half lives", it is a description of what it was like to live in a tenement house, or a tenement area in New York at the first part of the century; Edward Bellamy: "Looking backward"; I don't know if you know about that story. But it's about a young man who couldn't sleep, so he built a concrete chamber for himself under his house in Boston and he went down there and he fell asleep and he woke up in the 21st century. Of course he is living in an ideal society. But then one day in the 21st he falls asleep and he dreams he is back in Boston in the 1880's and it's the worst nightmare you could ever have had. Or Upton Sinclair's "The Jungle", what is the jungle, Chicago around the turn of the century of John Spargo's "The Bitter Cry of the Children". These are accounts that you can find, something more than merely statistics. I presume that in your country the counterpart would be Max Havelaar and its influence on Dutch society. Or in England the novels of Charles Kingsley or Disraeli's novel "Sybil", written before midcentury.

Now these real evils stimulated new ideas about governmental authority and its relationship to social and economic affairs. And people began to use government. First they turned to the instruments of private charity and private activity and when these were seen to be clearly inadequate they turned to governmental power and the result was legislation in the state and on the national level. Legislation began in the states with laws like the Granger Laws, regulating the railroads in the 1870's, or the New York Tenement House Law of 1901. And then social legislation was passed in the Congress of the United States. Measures like the Interstate Commerce Act of 1887, the Sherman Anti Trust Act of 1890, the Meat Inspection Act of 1906, the Federal Reserve Act of 1913 and these seem to me are similar to the movements in your own country to your Child Labor Law of 1874, to your Licensing Act of 1881 (drankwet van 1881 — noot v.d. red.), to your new tax laws of 1896 and to the social legislation that followed in your country in the years after that. I was speaking with some people last night about this development and I asked if they understood that in our country this culminated in something called the progressive movement. And some people evidently last night did not know about that, so I pause for a moment over that, progressive movement was the great movement of protest in change which was characteristic of our country roughly speaking from the end of the century about 1900 to 1917 and the American entry into the war.

This is of interest for those of you who teach mostly American foreign policy, the use of governmental power in domestic affairs coincided with greater activity in foreign affairs. And that the development of an overseas empire, the emergence of the United States as a worldpower, took place at about the same time as you see the rise of great governmental power in our society devoted to domestic evils. Now note something about this, and now I come to the principal point I wish, to make with you. While regulatory legislation was

developing as a rather practical reaction to the evils of industrialization, Americans began also to be aware of the contradiction between the theory that they held from the 18th century and actual conditions, that they were dealing with at the end of the 19th century and the 20th century, between the tradition and theory of limited government and the use of governmental power, to deal with these new problems of industrialization. And two writers in the United States who began to criticize early the assumptions of *laissez faire* in the new conditions were Henry George and Edward Bellamy, who I have already mentioned; Henry George's famous work: "Progress and poverty" was published in 1879 and the title suggests what provoked the inquiry. Traditional Jeffersonian ideas of progress didn't seem to fit the reality of industrialism. Progress but not greater happiness, but poverty and suffering. And George rejected the idea that these new conditions were natural or inevitable. He pointed in devastating fashion to the evils of the new industrial society and he said that progress could be achieved by cooperation rather than by competition and *laissez faire*. And Edward Bellamy's utopian novel I have already mentioned, "Looking Backward", published in 1888, criticized *laissez faire* and industrial conditions as well. Now these new ideas, this new criticism was supported by a new philosophy at the end of the 19th century and that new philosophy is the philosophy of pragmatism. Pragmatism is taken from the Greek word for action and was first introduced into philosophy by Charles Peirce in the year 1878. Now pragmatists like Peirce and William James and John Dewey attacked the old ideas of natural law. They pointed to the assumed nature of 18th century thinking, which I have already mentioned; they said the founding fathers had no evidence for the existence of these natural laws, economics and politics. They said that ideas are not absolutes built into the fabric of the universe like Newton's laws of the planetary motion, but they are instead changing, they are relative and they come out of changing experiences which people have. Or putting this in another way, the pragmatists argued for an experiential, that is out of experience, and social, out of society, body of ideas rather than a body of ideas that was assumed to be part of the natural fabric of the universe. Therefore, truth to the pragmatists was relative. It was relative to particular circumstances which existed in the particular time. And it was not only relative and changing therefore, but also plural, that is there were many truths, because people lived in different circumstances, in different places and in different times. There was no universal unchanging natural order. There was only instead changing plural relative truths which came out of experience, out of society and the basis of an idea, a piece of legislation or an institution, the test of those things was not whether it conformed to a natural law but whether it worked, whether it worked for some end that men wished to achieve. Now the pragmatic theorists attacked the old ideas of *laissez faire* and social darwinism. They said for example with reference to darwinism, progress doesn't always only emerge from struggle and competition, man is not like a tiger fighting for existence in the jungle, man can do something that no other creature can do. He can control his own environment and shape his own evolution. And the instruments for doing that are intellect and cooperation, not competition and struggle. Pragmatic thinkers, therefore pointed to the unique ability of man to shape his environment through cooperation not through evolutionary competition in the darwinian sense. And they were optimistic about the possibility of correcting the evils of industrial society by pragmatic cooperative enterprise using government as the instrument of cooperation. Now this pragmatic, this new pragmatic point of view was reflected in many theories in which thinkers attacked the old liberalism with its concepts of natural law and *laissez faire*. The 1880's and the 1890's represent what Morton White in a very nice book called "The revolt against formalism."

And by formalism White means natural law ideas and the revolt against formalism is the pragmatic revolt that he is writing about. In "The revolt against formalism" White calls this period a period of ignition in American thought.

And if I had time this morning, which I do not, I would speak about a number of applications, a number of persons who participated in this pragmatic revolution in America. One of these is Thorstein Veblen, the economist who assorted the existing notions of economics, and to Veblen economics did not operate according to fixed laws, economic life was a human enterprise, subject to human control. I might speak about, I do want to speak about, new pragmatic political theories. One important pragmatic thinker of the early part of the century, is a person who just died a year ago, Walter Lippmann. Theodore Roosevelt called Walter Lippmann the most brilliant young man of his age. Walter Lippmann writing 60 years ago, advocated a pragmatic approach to political life. One of the most important and influential books written in our country which is largely unread today and unknown is Herbert Croly's book "The promise of American life", published in the year 1909. Now in that book Croly said that the old ideas of liberalism and laissez faire don't fit the new conditions. They may have fit the 18th century but they don't fit the 20th century. And he called for a reworking of those two threads that I have spoken with you before, the Hamiltonian and the Jeffersonian. And you can see how he argued. He called for the use of powerful nation government, — that's a Hamiltonian idea, is it not — in industrial urban society, that's a Hamiltonian vision of the future. But he said that this powerful government should be used, not to enrich a few, but for the welfare and the happiness of the many. Hamiltonian government in Hamiltonian society for Jeffersonian ends. Now that new mixture of these two old threads of Hamilton and Jefferson I think came to be the accepted basis of much of governmental development in the 20th century. It was influential on Theodore Roosevelt, particularly in the new nationalism program of 1912 when he ran unsuccessfully again for the presidency. It is related to the new freedom program of Woodrow Wilson, it's certainly related to the New Deal of Franklin Roosevelt and to the Fair Deal of Harry Truman to the governmental developments in our own society in the 20th century. And it served as a kind of pragmatic statement of how government should function. Now I want to say in passing, you will note and this is strikingly different it seems to me for European experience, that this movement of reform and the new ideas about government was little influenced by socialist theory in America. And that sets us apart, it seems to me, from developments of the use of governmental power in England and on the continent. And incidentally these new thinkers called themselves progressives at their time, because they did not want to use the word liberal. The word liberal was associated with Jeffersonian laissez faire principles. So the phrase for this new liberalism of the 20th century was progressivism. The phrase that was used at that time. Now nowhere do you see the change from the old natural law ideas to the new pragmatic views better than in conflicts in the Supreme Court of the United States. I don't know whether you have had a chance to spend much time on the United States' Supreme Court history. That sounds rather specialized, doesn't it. But it isn't. In a way the Supreme Court is a reflection of the principal controversies and trends which are developing in our country. Oliver Wendell Holmes Jr., a great Supreme Court justice once said about those black robe judges sitting in their chambers, he said "we are very quiet here, but the quiet is like the eye of a hurricane". That is to say, a nation with all its interests and controversies was whirling just outside the window. And so in this period, as in many other periods, you see the pattern of Supreme Court cases reflects momentous changes which are occurring in our

country. Now the judges in the last years of the 19th century in America, the judges reared in the old legal and political tradition, struck down this new social legislation, that is they declared it unconstitutional, against the constitution of the United States, and therefore void, gone. And they did this by appealing to their old 19th century tradition coming out of the 18th century of natural law, which in their time was more referred to as higher law and these judges are sometimes referred to as the higher law jurists. They struck down the laws not because it contravened, not because it was against some particular section of the constitution of the United States — the Constitution is after all a very brief document — but because it was against the ideas of natural law or higher law, which they thought were implicit, incorporated in the constitution. Now at the turn of the century a group of pragmatic jurists attacked these higher law judges and they said that natural law is not in the Constitution and it doesn't have much meaning for the 20th century and they said that instead law represents the interests of society, not some higher set of principles. Oliver Wendell Holmes, one of these new pragmatic jurists called that higher law business, a brooding underpresence in the sky, it's up there. They said law does not come down to us from up there, its comes out of society. Holmes said the life of the law is not logic, it is experience. Experience, that's what law comes out of. And this new pragmatic time of jurisprudence is known and you can easily see the significance of the phrase it is known as sociological jurisprudence. That is to say, a theory of the law which comes out of society as opposed to higher law jurisprudence, the theory of the law which is assumed to come down from the order of the universe. Now it was even suggested in this time — this is something I was mentioning yesterday — that the founding fathers' idea of natural law was only a theory designed to support their own social and economic views. That is natural law ideas actually came out of the experience of the 17th and 18th century, they didn't come down from the sky and of course the famous statement on that is Charles Beard's book, published in 1913, 'An economic interpretation of the Constitution of the United States'. And Beard argued in that book that the Constitution was an economic document written by men who seeking to preserve their real economic interests. And then he did the unpardonable thing, he went through the pockets of the founding fathers, and you will see in those chapters, the 55 men who are at the Philadelphia convention, he says this person owned so many shares of this, he had so much property of this kind, and these are the clauses in the Constitution which benefitted him. Now that as has often been argued, he made all kinds of errors in his methodology, but at the same time nobody questions any longer in our country that the founding fathers were flesh and blood persons, not some demagogues who are existing outside of life. I remember a statement I once saw by Nathaniel Hawthorne who said, "did anybody ever see George Washinton nude? No. He was born into life wearing a powdered wig and with brass buckless on his shoes". Well, Charles Beard says he is real, he is a real person and he has real economic interest and I suppose you could call Beard's theory, I don't know that anybody uses this phrase, sociological constitutionalism. You get the idea that the constitution comes out of society. Now these new sociological jurists argued that those higher law judges had no right to declare these acts of congress and state legislations unconstitutional. They had no right to do that, it was up to the legislature to decide what was good for society, they represent the people, not the judges. And it's a long story that struggle, in fact the struggle between the higher law and the sociological jurists raged in the United States from the beginning of the century until the great Supreme Court battles of the New Deal. And it was after the famous Supreme Court revolution of 1937, that is when new judges began to be appointed to the Supreme Court, those new judges were the sociological jurists. And it is interesting that not since 1937 has the Supreme Court of the

United States struck down a major act of congress on social and economic affairs as unconstitutional. That is the principles of Oliver Wendell Holmes appointed to the court by Theodore Roosevelt in 1902 and Louis D. Brandeis a sociological jurist appointed to the court by Woodrow Wilson, these came to be the accepted doctrine in American constitutional law with reference to social affairs, or economic legislation. And incidentally, we don't have time to talk about that today, but that view is sometimes referred to today as the restraint theory of jurisprudence. You understand why. It means judges keep your hand off. Let the legislature decide. Let the legislature pass wages and hours legislation, child labor legislation and so forth, not the court. Now you can understand that this new view came to be called liberalism in America while the old liberalism of Jefferson came to be conservatism and then reaction, which is only an example of an epigram I once heard a University of California political scientist make, when he said, "a conservative is a man who defends to the death ideas that liberals previously forced him". You may have noted recently in American life that Barry Goldwater used to call himself a liberal, he was a liberal, in the 18th or 19th century sense, which is what led reporters in the press gallery of the Senate to say that his wristwatch used to go tac-tic, tac-tic, instead of tic-tac. Now pragmatic politics and pragmatic views of economics were manifests as I already said in the new nationalism of Theodore Roosevelt, the new freedom of Woodrow Wilson and par excellence in the New Deal of Franklin Roosevelt. The New Deal was strikingly pragmatic and the ideas of Franklin Roosevelt were notably anti-theoretical. That is they were experimental. "How do you deal with the great depression", well Roosevelt said in one famous conference, "you try one idea, if it doesn't work, try another". Always the test is whether it works. That is a pragmatic test is it not. Not whether it is in accord with natural law and natural ideas. Franklin Roosevelt had few fixed notions or assumptions. A characteristic which gives the New Deal an instructed almost chaotic disorderly look. I was listening to A.J.P. Taylor on the B.B.C. a couple of weeks ago in England talking about Roosevelt, and he said he was tempted to say that Roosevelt had no principles. And what he meant by that was that he had no fixed principles. When I was a graduate student at Columbia University I heard a story about a thesis another graduate student was writing on a topic the political philosophy of Harry Truman. Truman was then president and he wrote to the White House and asked for an appointment and he was told to appear at a certain time which he did and in the afternoon he went in and he talked for about half an hour and started to go and Truman stopped him and went on talking and the student said this is enough I'd like to go, and Truman kept talking talking and stopped him and secretaries were bursting in because so many people were waiting outside and they talked all afternoon. And when it was time to leave Truman said to him: "Young man you probably are surprised that I was willing to give you so much time". "Yes Mr. President I am surprised" and then Truman replied: "Well you are the first damned person who ever suggested I had a political philosophy". You see he really did, but it was the unformulated untheoretical approach to politics which is hardly a theory, unsystematic and pragmatic. Now in passing let me just mention one thing which I think is related to what prof. Brands was talking about, although I didn't understand a word he said, but that this pragmatism in domestic politics was also associated with pragmatism in foreign policy, the rise of pragmatism in foreign policy. Pragmatism as I already suggested is a philosophy of action. It is associated in our country with activism. If you have an evil you do something to deal with it, to correct it. And what do you use to deal with it: powerful government. So that activism and powerful government was used at home, and activism and powerful government was also used

abroad. So that there is a kind of connection between the pragmatic activism of Theodore Roosevelt at home and Theodore Roosevelt's intervention in the Algeciras Conference or in the Russian-Japanese war. There is a relationship between Woodrow Wilson's pragmatic activism at home, called the new freedom program, and the projection on the world of his activist views in Wilsonian internationalism. There certainly is a relationship between the pragmatic activism of Franklin Roosevelt and his view in world affairs. I was once in a debate in 1960. I was campaigning for John F. Kennedy and I was talking to a group of republicans, a very hot time, and one of them said to me: "you know the democratic party is the war party". I said: "no, no, you have got that all wrong. Democratic party is the great party of Woodrow Wilson in the League of Nations and it is a Franklin Roosevelt in the United Nations", but when I was thinking about it afterwards, the democratic party may not be warlike, but it has been pragmatic and activist and that has led to activism in foreign affairs as well as at home. And a good democrat would have to acknowledge that. Now there is one other thing I want to mention to you, which may seem a little far afield to you.

This new liberalism of the 20th century in which democratic government is held to have a positive responsibility for welfare and for equality, may be closer in some ways to Aristotelian than to Lockean and Jeffersonian ideas of government, you remember, which was spoken about yesterday so eloquently that Jefferson and Locke regarded rights as existing before government and the function of government was limited to protecting these pre-existing, existing before, natural rights. On the other hand in the ancient Greek view government fills a positive and creative role. The state was the instrument by which men were enabled not only to live but to live well. Aristotle did not write about noble savages, living virtuously in the state of nature without government. The man who can live without the state Aristotle said, is either a beast or a god, or he is a beast and doesn't want to live well. Men who are neither beasts nor gods need the state in order to live well. In a sense the Greek idea of the state growing out of the desire to live well functioning as a positive intervening activist element to create welfare resembles the idea of a pragmatic welfare state. And in a sense it seems to me Americans do not always recognize that, Locke's and Jefferson's ideal maybe further separated from our present reality than something which is much older as a view of the function of the state. Now these developments have been variously interpreted from conservative, liberal and radical points of view and I, if you bear with me for a moment, I am not really gonna talk about this in detail. But I want to suggest this is an awfully controversial subject and that my particular view at this should be taken with great caution because there is a variety of different writing.

Now obviously a conservative view of these developments is that the rise of this new pragmatic government represents an interference with basic liberty, a step in the direction of despotism or tyranny. And you have a variety of people writing critically about Franklin Roosevelt and the New Deal. Herbert Hoover's memoirs would be a fine example. A book by E.E. Robinson, called "The Roosevelt leadership", a book by a man named Warren "Herbert Hoover and the great depression", are attempts to make this point that liberal pragmatic governments were moving in the direction of tyranny of despotism in America and then they raised the horrible spectre that we may have been following European models, that's awful. Now the liberal, the classic liberal position on this field is that they represent a kind of fruition, that is a coming to flowering of democracy through the process of change and reform. This point of view suggests that democracy and equality are quite new meanings. I was thinking of that yesterday when

you¹) gave that eloquent quotation from Abraham Lincoln at the end of your talk that all men are created equal is a goal to be sought after. And the liberal point of view suggests that the development of this powerful government was an American attempt to seek after democracy. I have sometimes thought of it myself in these terms which I mention just briefly, that it is the rise of specific equality. When the founding fathers had a rather limited idea about equality, over the years equality acquired more and more specific exact meanings. In the 18th century it might have been equality before the law. Then early in the 19th century political equality with the coming of universal men-suffrage and some changes of the Jacksonian period. Then came educational equality, a move in that direction, the rise of the free public schools. Then a slow move in the direction of equality for black people, that is to say with emancipation, long course of development after that. Then equality in working conditions, minimum wages and hours, then in our own century a whole host of things: equality in housing, equality in health care, equality for women and you could go on with a further list. But that this is a kind of flowering of the original promise of that great declaration which was not just a set of glittering generalities but a standard to which the good and the wise might repair and might be guided by in future years. Now people who represent this liberal point of view, you know some of them, one of them is a writer William Leuchtenberg who has written in my view the best short volume about Franklin Roosevelt and the New Deal. It's called "Franklin Roosevelt in the New Deal", it's now, a 12- or 15-year old book, but it's very good indeed. Frank Freidel, who has written a multi-volume about Franklin Roosevelt; James McGreggor Burns has written a good short view of the New Deal of Roosevelt's foreign policy and then of course Arthur Schlesinger Jr. whose "The age of Franklin Roosevelt" it may be 6 volumes now, is probably the best scholarship on the period.

These persons are not uncritical of Roosevelt or of the New Deal, but generally they are sympathetic with the development of events. Now another group might be called the analytical liberals or maybe the social science-historians to a greater extent, not all of them are, and these persons have made a more careful analysis of various ideas that make up this movement of reform. And among these Richard Hofstadter; his book "The American Political Tradition" is more than 25 years old. If you don't know that you might very well look at it. "The American Political Tradition" is the series of brilliant sketches, starting with the founding fathers and then going and sketching their sketches on Wilson and Franklin Roosevelt and Theodore Roosevelt and Lincoln etc. and in many ways Hofstadter anticipates a good deal of historical writing that is to come after he wrote that book 25 years ago. Also Hofstadter's book on the "Age of Reform" is a discussion of this nature, or a book by Eric Goldman which he calls "Rendez vous with destiny" is an account of these developments. The writings of Otis Graham. His book is called "The great campaigns". There are these campaigns for reform, and Seymour Martin Lipset who is a political sociologist and his book "Political Man" has a series of these analyses. And what these people do is suggest that it is a very complicated thing to talk about the motivation of the reformers. And I won't bother going into that with you now, but they tried to trace out different threads which contributed to the movement of reform. Not all of them are liberals, some of them are very conservative. And then is the group of radical critics, this new left group, that I was talking about with you yesterday and these people argued that this movement of reform that I was talking about was not liberal at all, it was designed to protect business interests, to preserve the capitalistic system and it was always in control of the economically powerful and it laid the basis not for a better society but for the militaristic industrial state, or for corporate totalitarianism as is the phrase they

¹) Zie de lezing van Schulte Nordhold in dit nummer.

sometimes used, or the warfare state. They are extraordinarily critical of this development. So when I speak about these events, I mention this only quickly in passing, you must remember that there is a very wide range of writing and opinion about it.

Now let me say something else in conclusion and then I'll stop. The development of this powerful pragmatic government in the 20th century created a series of problems which must be mentioned. First, Americans tend, and this was mentioned yesterday, Americans tend to have split personalities in their attitude towards government. They still like to appeal to the old 18th century ideas of limited government and laissez faire, although they in fact practise something else. And the result has been to perpetuate public attitudes that do not reflect actual conditions. And some American political leaders have found that a great burden. I had occasion recently to hear and to speak to John Lindsay, who was mayor of the city of New York — can you imagine being mayor of New York city and trying to provide effective government — and to the former mayor of Minneapolis, and they both said that one of the great problems they had in dealing with the real issues of schools, police, health, water, all of those things, was the anti-governmental tradition. People did not want to turn to government even though they were doing it all the time because there was this old theory, this 4th of July theory, about limited government and laissez faire. So Americans are kind of split personalities about that. Certainly. As pragmatism is notably non-theoretical, I have already told you about that, it suffers from a lack of clear direction. If the test of an idea or an policy, a piece of legislation, is whether it works, the basic underlying question remains, works for what, to what end. And this directionlessness makes it difficult for pragmatic politicians to project long term goals, there is no theory to guide long term planning or long term goals. Instead the pragmatic politician often is a person who deals with day to day problems as they arise. And yet profound problems like economic growth, protection of the environment, foreign policy, inflation, may require longer term thinking, which may require some kind of theory but that's hard in a pragmatic society. Third, without formulated theory or long term goals it is very difficult to muster public opinion behind any policy or program, unless under threat of some crisis or danger. Pragmatic government therefore is often frustrated and incapable of dealing with conflicting interest groups in society. Now I was thinking about that last night, when prof. Jones talked, there always were interest groups in American society. Some of you said to me, you people in America just don't really know about political parties. You have only got two major parties. In a sense that is not true, because we may only have two major parties, but we have got powerful interest groups, abounding interest groups which make up each of those major parties. We have always had those before, all these interests, but now they are increasingly powerful, or they have cloud as prof. Jones said last night, they are able to paralyze society because they won't agree. And that makes it awfully difficult for effective government to function in any open democratic society. Incidentally if you are interested in that subject, there is a magazine called "The public interest", which is published in our country, edited by conservatives who used to be liberals, like Moynihan or Lipset, and they published last fall a brilliant issue which I am sure is available in university libraries, called "The American commonwealth". And the American commonwealth issue of the Public Interest magazine argues powerfully about the paralysis of American government caught between all these interest groups in American society. Now fourth, pragmatism does not provide a firm set of values, that can act as a guide to individual activity or governmental activity. You remember the old liberals had been associated with a kind of faith in natural law and associated with that faith were the values of human dignity of honesty of thrift, of hard work,

some of those came from christian teachings. They were implicit values, they were assumed to be there. But pragmatism attacked all absolute values, all implicit values and makes it difficult to maintain a consistent set of values. No new body of formulated values took the place of those old values. For example in the present time supposing I would say to you. I say this to my students, all men have a certain dignity which shall not be interfered with by government or by anybody else. What is the basis of such a statement? How do you defend such a statement? That is not easy to do within a purely pragmatic experiential value system. What is the line between appropriate governmental activity and individual freedom and human dignity. And I think that the misuse of governmental power in the Watergate episode is just an obvious recent example of this fussiness about basic values and appropriate boundaries between the government and individuals. You notice a kind of paradox about this. These two things seem to go together. On the one hand government is frequently frustrated and unable to act because of all of these powerful interest groups in society, in American life. On the other hand individual freedom is not clearly protected against governmental activity because there isn't a clear set of values. And the two crises are therefore related. One I would call the crisis of effective government. The other the crisis of individual freedom. And fifth and last, the rise of pragmatic government in the U.S. has been accompanied by a growing difficulty in finding effective leaders within the political process. It's difficult for a politician to command a winning consensus in a fragmented, pluralistic, pragmatic society. The tendency in recent times is for candidates for office to avoid issues, to create images in the media, to rely on personality rather than principles. And thus as powerful government has developed in our country, it has not been developed, it has been accompanied by political processes, that bring forth wise and prudent men who can guide and control it.

Now I have tried to speak with you this morning overlong about changes in the idea of government in the United States and I have said that this new powerful government came as a pragmatic development in our time which was a departure from the old natural law ideas of limited government and of laissez faire. And I have tried to show that these ideas conceived of the state as a positive instrument for the enlargement of welfare, freedom and equality. And that government in our country has been pragmatic in the 20th century, which may be more related to the Aristotelian idea of active government than the Lockean-Jeffersonian idea about government. Now this pragmatic government I said is not without its difficulties and people can no longer regard pragmatic government as a door to progress. But I don't want to conclude, on such a pessimistic note. George Kennan, the fantastic thinker and writer, gave a very pessimistic interview in the September 1976 issue of *Encounter* a British magazine which I am sure is easily available in your country. He said that effective self government seems to be limited to small culturally cohesive countries that border on the English Channel and the North Sea. That seems to include your country, but not mine. He said in the United States, scale and cultural heterogeneity, that is pluralism, work against democracy. And he says, he concludes with these words: "I don't think that our political system is adequate to the needs of the age into which we are now moving". Now yet I and most other Americans remain optimistic. American life is sometimes turbulent, disorderly, extreme, sometimes almost violent, but at the same time it's resilient, creative and, I attest to you, full of idealism. There is a vibrant vitality about American life as I have known it. And the key to the future may be in the revitalisation of the democratic political process after recent disillusion. That

makes the election of 1796 of special interest. When surveying the turbulence of the American political scene, I sometimes think of the statement a federalist politician, a contemporary of Hamilton and Washington, Fisher Ames, made a long time ago, comparing despotic government and democracy. He said "monarchy is like a merchant ship, it rides high and dry until it strikes a rock and then the ships sinks. Democracy is like a raft, it never sinks, but damn it, your feet are always in the water".

Noot van de redactie.

Ten aanzien van de reeks lezingen over "De Verenigde Staten 200 jaar" deelt de redactie mede dat niet alleen de lezing van prof. Schulte Nordholt, zoals hij zelf in zijn naschrift mededeelt, oorspronkelijk een op de band opgenomen referaat betreft, maar dat ook de twee voordrachten van de Amerikaanse sprekers op de band zijn opgenomen en op de Amerikaanse ambassade zijn uitgetypt en gecontroleerd, waarvoor wij het ambassade personeel veel dank verschuldigd zijn.

Nadien heeft de redactie nog verder de manuscripten gecontroleerd. Tijdgebrek maakte het niet mogelijk het manuscript door de sprekers zelf te laten controleren. Het is een voordracht gebleven met al de daaraan verbonden nadelen. Wij zijn echter van mening dat de kern van het betoog te volgen is.

Helaas was het voor prof. Brands niet mogelijk om binnen de door de redactie gestelde termijn zijn lezing publicatie rijp te maken. Na overleg met hem besloten wij slechts de stellingen af te drukken, waaruit de kwintessens van zijn betoog toch af te lezen valt.

Eén wereld- één toekomst

Waarom staat de westerse wereld voor de noodzaak van de structurele veranderingen in de nationale en internationale betrekkingen zoals die worden aangegeven in het nieuwe rapport aan de Club van Rome **RIO- Naar een rechtvaardiger internationale orde.**

Een helder geschreven, vlot leesbaar boek voor allen die zich betrokken voelen bij het wereldgebeuren, van **drs. D.A. Leurdijk** en met een Woord vooraf van **prof. J. Tinbergen.**

Voor f 9,90 (rijk geïllustreerd) bij elke boekhandel.

Elsevier

1. *De actualiteit der multinationals.*

Als een soort veelgodendom, maar dan van een kwaadaardige soort, althans in veler ogen, is in onze dagen het verschijnsel der multinationals aan de horizon van politiek, wetenschap en publieke opinie verschenen. Men kan nauwelijks een krant of tijdschrift opslaan of er wordt over geschreven, veelal in negatieve zin, ietwat mythologisch ook niet zelden. De multinational veroorzaakt inflatie, de ongelijke welvaartsverdeling in de wereld . . . , enige eeuwen geleden zou men er wellicht aan toegevoegd hebben: de pest en de cholera, waarvoor trouwens in onze tijd inflatie en ongelijke welvaart best kunnen doorgaan. De hedendaagse sfeer van hekserij verbindt zich daar soms heel aardig mee: wie vandaag de dag zich een voorstander zou verklaren van de multinational loopt het risico op een geestelijke brandstapel terecht te komen. De vroegere president van Unilever, dr. *E. G. Woodroffe*, verzuchtte eens: "Mensen houden nu eenmaal niet van reuzen." Hij kende toen vermoedelijk nog niet de publicatie over zijn bedrijf van de Werkgroep dokumentatie en kerngroep, getiteld: Unilever: een monster met twee koppen en vele staarten. Ongeveer tegelijkertijd deed *Tinbergen* in het najaar van 1974 een positief geluid over de multinationals horen. Dat haalde de voorpagina van de krant; zeker, omdat het van *Tinbergen* kwam maar ook omdat het positief was, een grote uitzondering.

Los van de vraag of de anti-gevoelens gerechtvaardigd zijn — emoties zijn nooit los van enige rationele grond — mogen wij vaststellen dat zij emotioneel begrijpelijk zijn en op zich ook niet nieuw.

Begrijpelijk omdat het doen en laten van de multinationals weinig doorzichtig is, of althans niet zo doorzichtig als men tegenwoordig wel wenst, en dat werkt in onze dagen emotionerend. Er steekt enige ironie in het feit dat men de onderneming in dit opzicht nationaal in de vingers kreeg maar deze internationaal vrijwel volkomen ontglipte, aldus alwéér: zo ervaren velen het.

Niet nieuw zijn de anti-gevoelens omdat zij liggen in het verlengde van de oude anti-these tussen publiek en bedrijfsleven. Met de groei van het door ondernemingswijze productie gekenmerkte moderne kapitalisme tijdens de negentiende eeuw ontstonden anti-gevoelens die zich konden uitdrukken in machine-oproeren — we herinneren ons in Engeland de zgn. *Luddieten* — maar eveneens culmineerden in bewegingen als het socialisme. In deze is uiteraard de volkomen afwijzing van het systeem door het socialisme interessant maar zijn het ook de meer genuanceerde verwerpingen waarbij het systeem intact mag blijven en bepaalde verschijnselen ervan worden afgewezen. Een goed voorbeeld hiervan is de anti-trustbeweging in de Verenigde Staten aan het einde der negentiende en begin der twintigste eeuw. Van de bestrijding van monopolies als ongewenste uitwassen kan men overal wel voorbeelden vinden. Als een oude en vermoedelijk blijvende onderstroom gaat door die anti-these bovendien een element van afkeer van het nieuwe, van verandering, op heel goede gronden van eigenbelang vaak. Men denke maar aan het verzet der gilden tegen hun afschaffing, van het kleinbedrijf tegen het grootbedrijf (met overigens als positief gevolg

* Voordracht, gehouden voor de V.G.N.-afdelingen te Venlo, Haarlem en Amsterdam, najaar 1975, voorjaar 1976.

een middenstandsbeweging), in het algemeen: de groei van nieuwe bedrijfsvormen die — met pijn — de oude verdrongen.

Wanneer is het verschijnsel multinational zo in de aandacht gekomen? Daar zou men een bibliografisch en communicatief onderzoek naar kunnen instellen. Wanneer is bij voorbeeld voor het eerst het woord multinational gebezigd? *Charles Levinson* vermeldt dat hij in 1953 zijn eerste artikel over de groeiende macht van de multinationale ondernemingen schreef dat toen niet veel aandacht trok. In 1959 stelde hij het probleem van de multinationals in de elektronische industrie aan de orde en werd de eerste *international trade industrial council* (internationale werkgroep der vakbeweging) voor de automobieliindustrie opgericht. Blijkbaar bevinden wij ons dan nog in een voorstadium. Het is met name opvallend dat in recente publicaties nogal eens gewag wordt gemaakt van de belangstelling die in de laatste jaren is gegroeid. Als ervaringsfeit lijkt het juist: het is in de jaren '70 dat de aandacht voor de multinational een sterke groei heeft vertoond, evenals bij voorbeeld voor het imperialisme.

Waar komt die belangstelling vandaan, waarom ontbrak deze in die mate vroeger? Wat dit vroeger betreft, kunnen wij aansluiten bij het bovengenoemde jaar 1953 van *Levinson*. Er waren toen blijkbaar al multinationals. Hoeveel eerder echter bestonden zij reeds? Dit doet de vraag naar het historisch perspectief rijzen waarop wij echter niet kunnen ingaan zonder een notie te bezitten van wat een multinational eigenlijk is.

2. *Het begrip multinational.*

Unaniem zijn de auteurs het er over eens dat het moeilijk is precies te omschrijven wat een multinational is. *Beishuizen* hanteert als een soort werkdefinitie de omschrijving van multinational als: een onderneming met productie-eenheden in verschillende landen. Neem bij voorbeeld maar *Philips* of *Unilever* met verschillende fabrieken in allerlei landen. Zo een multinational onderscheidt zich van de internationale onderneming die niet meer doet dan naast de binnenlandse ook de buitenlandse markt exploreren. Nader verdeelt men de multinational nog in de transnationale onderneming, waarin de leiding in handen is van personen van verschillende nationaliteit, en de supranationale onderneming die niet een legale nationaliteit bezit maar juridisch onder een internationaal of supranationaal orgaan ressorteert. Het is de vraag of de binding aan zo een orgaan of gewoon aan een bepaald land veel feitelijke betekenis bezit. Onontbeerlijk is in ieder geval de aanvulling die *Coppé* gegeven heeft door te wijzen op de binding aan de grote onderneming zelf, waarvan de doelstelling in feite geworden is: het verzekeren van de continuïteit der onderneming. Dit sluit niet uit dat de leiding van de multinational een binding heeft aan een bepaald land maar legt wel een zwaarder accent bij de onderneming waarvoor deze leiding een bepaalde strategie uitstippelt.

Samenvattend zouden wij kunnen stellen dat multinationals zijn: internationale ondernemingen die inkomensvormende activiteiten in meer dan één land uitvoeren en controleren, voortspruitend uit de controle over of het bezit van aldaar aanwezige productiecapaciteit en gekenmerkt door de aanwezigheid van een samenhangende internationale ondernemingsstrategie.

3. *Concernvorming en de mutatie tot multinational.*

Wanneer er een nieuwe naam opduikt voor een al eerder bestaand verschijnsel, kan men aan een modegril denken of aan een verandering in het verschijnsel zelf of in zijn context. Er is dan al genoeg aanleiding een en ander in het historisch perspectief te plaatsen, want

zelfs modegrillen hebben niet zelden een achtergrond van betekenis. In 1968 verscheen een aflevering van het Tijdschrift voor vennootschappen, verenigingen en stichtingen, gewijd aan het verschijnsel concern. *Van Berkum* die hieraan een bijdrage leverde, was toen niet ver van de multinationals af in zijn opmerking: "Het spraakgebruik verstaat onder concerns industriële reuzenondernemingen (industrial giants) of wereldfirma's, omdat zij meestal een multinationale spreiding vertonen." Omvang en internationale spreiding waren aan elkaar gerelateerde verschijnselen. Concerns die uitsluitend binnen de nationale grenzen opereerden, moest men in de jaren '60 wel met een lantaarntje zoeken. Toch is het opvallend dat die multinationale spreiding der concerns pas naderhand een accent krijgt in de naamgeving van het fenomeen. Multinationals waren er allang; zij heetten tevoren concerns.

In zijn omschrijving van het concern laat *Van Berkum* dan ook de multinationale spreiding achterwege. Zij is op haar best impliciet wanneer hij het concern omschrijft als: "het op winstmotieven gebaseerde, door technologische en commerciële groeimogelijkheden sterk bevorderde streven naar concentratie of samenvoeging van gelijksoortige of ongelijksoortige ondernemingen onder een centrale, het gehele complex omvattende, topleiding, welke als moedermaatschappij (holdingcompany of houdstermaatschappij) via verworven aandelenbezit controlerende macht over de tot het complex behorende dochtermaatschappijen uitoefent." Wat *Van Berkum* in deze lange definitie niet tot uitdrukking brengt, een ook door hemzelf gevoeld bezwaar, is de veelal bestaande ondoorzichtigheid. Met een concernerende onderneming als centrum kan er een rijke scala van formele en informele samenwerkingsaccorden ontstaan, omvattend assortimentsuitwisseling, specialisatie, marktverdeling, kartelachtige bindingen en joint ventures. Op welke wijze ook samenhangend, het gaat hier steeds om organische concerns, te onderscheiden van de niet-organische concerns die zoveel mogelijk ondernemingen van de meest uiteenlopende soort bijeenbrengen, bij ons bij voorbeeld het concern van de *Steenkolenhandelsvereniging*.

Waarom gaan ondernemingen tot concernvorming over? Daar zijn verschillende redenen voor die wij alleen zullen noemen, niet afwegen:

1. het streven naar een optimale bedrijfsgrootte, waarbij de vergroting der dimensies een verdergaande arbeidsverdeling mogelijk maakt;
2. de vermindering van hoge invoerrechten; een recent voorbeeld: de totstandkoming van de Euromarkt leidde tot een invasie van concerns van buiten de Europese Economische Gemeenschap;
3. het machts- of prestigemotief, oftewel op zijn Amerikaans: "the bigger the business, the bigger the man", of: "you work for money to begin with — but not for long. After that you work for pride."
4. mogelijke fiscale voordelen, bij voorbeeld wanneer de overgenomen onderneming een groot verrekenbaar verlies op de balans heeft. Interessant is dat de fiscus de fusie blijkbaar gunstig gezind is, de concernvorming als een normaal groeiverschijnsel beschouwt.

Het zijn uiteraard helemaal geen nieuwe geluiden die wij hier horen. Zij verwijzen, vooral waar het om de economische voordelen gaat, naar de gunstige werking van de schaalvergroting voor de onderneming in het algemeen. Het nieuwe element wordt nu gevormd door het sterke accent dat het internationale karakter van de concernvorming krijgt. De groei der onderneming en de concernvorming in het bijzonder zijn fasen in een proces dat uiteindelijk geleid heeft tot de multinational, maar wel met een zodanige versnelling dat men met betrekking tot de laatste fase heeft gesproken van een mutatie. *Bertin* zegt letterlijk: "Depuis 15 ans environ, la croissance internationale des entreprises est entrée

dans une phase de mutation accélérée." Voor Europa stelt *Beishuizen* dat de hoge vlucht van dit soort ondernemingen pas omstreeks 1950 begon.

Deze citaten zijn met talrijke aan te vullen. Wij willen dit hier niet doen en wij willen evenmin aankomen met de talrijke feiten en cijfers die deze mutatie nader adstrueren. Waar het ons hier om gaat, is het onderkennen van een stukje historische problematiek ten aanzien van de multinational.

4. *Aanknopingspunten voor de historische problematiek der multinationals.*

Wat is namelijk het geval? Zoals steeds is de historische problematiek niet zonder meer gegeven. Bij het opsporen ervan zou het ons natuurlijk wel te stade komen wanneer uit de literatuur over het fenomeen multinational bleek dat enige voorlichting van de historicus op dit terrein verwacht werd, respectievelijk gewenst was. Maar de indruk is dat de fenomenologen van de multinational in het algemeen geen boodschap hebben aan de historicus zodat deze op zijn best met een ongevraagde boodschap komt. Dat zij geen boodschap aan ons hebben, is niet noodzakelijk negatief op te vatten. Misschien weten zij het gewoonweg wel, of is het verschijnsel zo nieuw dat historische kennis niets wezenlijks toevoegt aan de verklaring behalve dingen die men ook zelf wel kon bedenken. Als het daar om gaat, vraagt men zich natuurlijk toch vooraf wel af welke aanknopingspunten voor de historische problematiek men in de bestaande literatuur kan aantreffen.

Het ontbreekt daarbij niet aan grootse taferelen. Zo legt *Coppé* sterke nadruk op het nieuwe wanneer hij stelt dat de multinationale onderneming als economische categorie iets geheel nieuws vertegenwoordigt waarvan men twintig jaar geleden het ontstaan in het geheel niet kon vermoeden. Hier is een organisatiepatroon van het economisch leven op wereldniveau waar wij mee moeten leren leven want wij raken het nooit meer kwijt. Dit is al groots genoeg maar zijn historische achtergronden zijn het niet minder. Er doemen stichters van machtige wereldrijken op, grote veldheren. Kwam Alexander de Grote in onze tijd zijn veroveringen overdoen, dan zou hij twee holdings oprichten, een financieringsholding en een beheersholding. Mannen als Alexander de Grote en Julius Caesar zouden eerst een stage lopen in Wallstreet. *Coppé* gooit met steelse hand het klassieke en moderne imperialisme op één hoop, meer om het grootse der dimensies te demonstreren dan om het verschijnsel in een historisch kader te plaatsen. Dat doet hij pas waar hij als achtergrond de ontwikkeling van de internationale handel aangeeft, reeds aanwezig tijdens de middeleeuwen en reusachtig uitgebreid in de periode der industriële revolutie. Het blijft alles ietwat schetsmatig, al ontbreekt het niet aan verhelderende flitsen, bij voorbeeld omtrent de betekenis van het ondernemerschap in het internationale vlak en het belang van de directe investeringen in de laatste decennia. Het is waar dat deze directe investeringen het koloniale tijdvak om zo te zeggen hebben overleefd en vervolgens een nieuw actieterrein gevonden.

Coppé is geen uitzondering op de regel dat men het wel weet en daarom geen vragen aan de historicus formuleert. Hij suggereert er genoeg, bij voorbeeld ook waar hij gewaagt dat wij thans met een uni-nationale dimensie op het politieke vlak staan tegenover een multinationale dimensie op het economische vlak, met alle mogelijke consequenties van deze wanverhouding die aan een terugkeer naar het liberalisme van de verleden eeuw doet denken.

Heel apart is de figuur van *Norman Macrae* die over de plaats en betekenis der multinationals schrijft in het kader van een beschouwing over de komende veertig jaar. Vanuit die gezichtshoek komt hij tot een historische visie in deze. De actualiteit raakt zijn constate-

ring dat van de honderd grootste economische eenheden ter wereld slechts vijftig staten zijn; de andere vijftig zijn de grootste van de 300 multinationals. Op de toekomst heeft zijn opvatting betrekking dat sommige van die reuzen in hun nadagen verkeren, een verrassende mening die voortspruit uit een blik op de toekomst en op de lessen die in het industriële verleden besloten liggen. Uiteraard gaat onze belangstelling naar de laatste uit. Wat is *Macrae's* les? Hij wijst er om te beginnen op dat de geschiedschrijving van de multinationals vaak begint met de handelmaatschappijen van het oude Mesopotamië, de banken uit de middeleeuwen of de Engelse Oost-Indische Compagnie. De meeste punten van overeenkomst die men daartussen ziet, zijn volgens *Macrae* onzinnig (hij adstrueert dit helaas niet) maar wel bevat de geschiedenis van de Engelse Oost-Indische Compagnie twee nuttige lessen die tot dusver over het hoofd zijn gezien.

De eerste les betreft de tot dusver al te zware nadruk op het belang van grondstoffen. Zij die succes hadden, dankten dit volgens *Macrae* niet aan het verschepen van ladingen grondstoffen naar het moederland maar voornamelijk aan het feit dat zij ter plaatse ondernemers op veel bredere basis werden. De tweede les slaat op het uitgangspunt van de koloniale plantage-ondernemingen, namelijk de verwachting dat de inheemse bevolking nimmer zou leren suiker, thee, rubber en dergelijke te verbouwen. Die verwachting is in onze dagen onjuist gebleken. Naar het heden toe vertaald is de betekenis van deze lessen de volgende: de minst succesvolle multinationale concerns zouden wel eens die kunnen zijn welke hun investeringsbeleid geheel richten op de nabijheid van afzetmarkten of op de aanwezigheid van grondstoffen, het meest succesvol daarentegen die ondernemingen welke het gebruik van vakbekwaam personeel en het geven van leiding doelmatiger weten aan te pakken dan door het plaatselijke "establishment" gebeurt, kortom berustend op een voorsprong in ondernemerschap, in management. Dit is volgens *Macrae* de meest logische vorm van multinationalisering, bestendiger te achten dan de defensieve vorm die door actie te nemen een marktaandeel poogt te beschermen. Een fraai voorbeeld van die logische vorm is de vestiging in 1867 te Glasgow van de eerste overzeese naaimachinefabriek door *Singer*, waarmee de Amerikaanse invasie in Europa met arbeidsbesparende industriën begon. De Amerikanen zijn in deze inderdaad voorop gegaan, in tegenstelling tot de Engelsen wier directe investeringen tot 1914 vrijwel uitsluitend bestonden in financiële of 'port folio' beleggingen.

Men ziet het: *Macrae* heeft het allemaal begrepen, beschreven en opgelost. Een historisch probleem ten aanzien van de multinational bestaat niet. *Macrae's* optiek is sterk een futuristische, in dienst waarvan een aantal historische gegevens bij elkaar gezocht wordt, en niet eens onaardige. Maar hij wijkt niet af van de vele andere auteurs die eveneens beginnen te verwijzen naar de vroegere handelmaatschappijen en daarna stellen dat de moderne internationale onderneming iets geheel anders is. Er valt hier een gat in de verklaring van een ontwikkeling, iets wat een uitzondering als *Hugo Radice* expliciet en indringend constateert wanneer hij schrijft dat er opvallend weinig is geschreven over de verbanden tussen de naoorlogse internationale ondernemingen en de internationale kartels in de periode tussen de twee wereldoorlogen.

Wie is tegenwoordig nog onbekend met het feit dat de huidige multinationals niet rechtstreeks zijn voortgekomen uit de zeventiende-eeuwse koloniale handelmaatschappijen? *Beishuizen* stelt dat het dan historisch niet helemaal juist is de lijn zover in het verleden door te trekken. Voor ons blijft hier dan de interessante vraag open in hoeverre dat wél juist is om te doen. *Beishuizen* gaat daar verder niet op in maar relateert nog wel even naar de andere zijde door te betogen dat het echter evenmin juist zou zijn de multinationals als een typisch naoorlogs fenomeen te beschouwen. Al tegen het einde der negentiende eeuw vestigden Amerikaanse ondernemingen zich in Europa, zoals General Electric,

Standard Oil en Singer. De eerste Amerikaanse productiemaatschappij in Nederland was waarschijnlijk die van Quaker Oats, opgericht in 1896. Omgekeerd opereerde de Koninklijke al sinds 1912 in de Verenigde Staten.

Ons spoor leidt duidelijk in Amerikaanse richting; men zou ook kunnen zeggen: in Nederlandse, gezien de achtergrond der koloniale handelmaatschappijen, maar bij ons is deze historische handschoen nimmer opgenomen. Het is Amerika dat in deze de toon aangeeft, ook in de bestudering van het fenomeen, iets wat tegen de achtergrond van de vooraanstaande plaats van de V.S. in de beoefening der bedrijfsgeschiedenis niet verbazingwekkend is. In 1970 verscheen daar van de hand van *Mira Wilkins* *'The Emergence of Multinational Enterprise: American Business Abroad from the Colonial Era to 1914* en in 1974 van dezelfde schrijfster *'The Maturing of Multinational Enterprise: American Business Abroad from 1914 to 1970*. De twee delen tezamen genomen vormen de eerste samenvattende studie over de Amerikaanse multinational in historisch perspectief, wegens haar kwaliteit te beschouwen als een standaardwerk.

Wij zijn op zoek naar de historische problematiek van de multinational en hebben gezien dat de auteurs tot een formulering daarvan weinig hebben bijgedragen. Op zijn best kwam uit hun beschouwingen de vraag naar de continuïteit der internationale onderneming naar voren. Brengt *Mira Wilkins* ons nu verder? Wij zouden het mogen vermoeden. Ten slotte is de V.S. hét land van de multinationals. Wat zij met haar eerste deel beoogt, formuleert *Wilkins* als: "I hope this study will give the reader a sense of when, why, how and where early American business went into direct foreign investment." Van daaruit geeft zij een brede schildering van de Amerikaanse multinationale activiteiten zoals die hun oorsprong vonden in de koloniale periode, reeds vóór de Eerste Wereldoorlog tot aanzienlijke ontplooiing raakten en daarna in een stroomversnelling van expansie en bloei kwamen, allicht vertraagd door depressie en oorlog maar sinds de jaren '50 in een nieuwe fase van uitbundige groei. Het is een immens panorama en het ontbreekt aan het slot van het tweede deel niet aan enige generalisaties die echter sterk verbonden zijn aan de typering van de groei der multinationale onderneming en veel minder aan de relatie van deze tot de buitenwereld, al blijft het natuurlijk intrigerend dat *Wilkins'* research, naar zij stelt, geen indicatie geeft van een exacte coïncidentie tussen de Amerikaanse buitenlandse politiek en de behoeften van de Amerikaanse multinationals. Ook wanneer zij niet meer geeft dan de in het voorafgaande geformuleerde vraag ("when, why, how and where early American business went into direct foreign investment"), brengt *Wilkins* ons in haar beschrijving natuurlijk een belangrijk stuk (het Amerikaanse) van het historisch perspectief der multinationals. Vooropgesteld een grote waardering voor haar pionierswerk valt toch niet te ontkennen dat een bredere en meer systematische aanpak van de historische problematiek der multinationals denkbaar is.

5. *Een benadering van de historische problematiek der multinationals.*

Bij een benadering van de historische problematiek van de multinational kan het nuttig zijn onderscheid te maken tussen een tweetal benaderingswijzen die elkaar niet uitsluiten maar aanvullen:

- a. de systematische benadering,
- b. de tentatieve benadering.

A. In het geval van de systematische benadering bekijken wij de multinational vanuit het gezichtspunt van de genese van het economisch systeem. Hoezeer men immers de multina-

tional in onze tijd als iets nieuws ervaart, er zijn hoe dan ook bindingen aan het verleden, wortelend in het economisch systeem. Mocht er inderdaad sprake zijn van een mutatie, dan rijst de vraag in ieder geval of deze beantwoordt aan wellicht een mutatie van het systeem in zijn geheel of niet meer dan alleen staat.

In een systematische benadering kan men zich de redenering ongeveer als volgt voorstellen. Het economisch systeem dat de multinational heeft opgeleverd, gebruikelijk kapitalistisch genaamd en wat zijn wortels betreft teruggaand tot de middeleeuwen, heeft als één der belangrijkste kenmerken de ondernemingsgewijze productie in het teken van het winststreven, als doel én als maatstaf, nl. van de efficiency. Deze ondernemingsgewijze productie is het vooral die de dynamiek der ontwikkeling bepaalt, waarachter men uiteraard factoren als mentaliteit, technische groei en natuurlijke rijkdommen kan onderscheiden.

Algemeen kenmerkend voor de groei der onderneming in het kapitalistische systeem is de *schaalvergroting*, op te vatten als de vergroting van de onderneming op zich en de ruimtelijke verbreiding van de activiteiten der ondernemingen. Daarin zijn enige fasen te onderscheiden:

1. de fase van de perifere schaalvergroting, ruwweg van het einde der middeleeuwen tot de doorwerking der industriële revolutie. In deze fase bestaan er grootbedrijven, bij voorbeeld in de oorlogsindustrie, maar zij zijn uitzonderingen. Ruimtelijk is de schaalvergroting eveneens perifeer. De handelscompagnieën in de zeventiende en achttiende eeuw, zelf weer grootbedrijven, vestigen handelssteunpunten in de wereld, al of niet vergezeld van de verwerving van hoogheidsrechten over een min of meer uitgestrekt gebied. Zij dienen de handel en beogen onder het vigerende mercantilistische stelsel geen industriële vestiging. Onder deze omstandigheden ontstaat een weliswaar extensieve maar daarom niet minder reële wereldhuishouding. De dynamiseringstendenties zijn duidelijk; én in het interne én in het externe aspect is er de stimulans tot schaalvergroting. Deze gaat niet zonder weerstanden. Er is al in de zestiende en zeventiende eeuw verzet tegen monopolistische tendenties.
2. de fase van de intensieve schaalvergroting, vanaf de doorwerking van de industriële revolutie tot na de tweede wereldoorlog. Als steeds zijn de precieze grenzen in de tijd niet gemakkelijk te bepalen maar wel is duidelijk dat de overgang van het handels- en financieel kapitalisme naar het industriële kapitalisme hier principiële betekenis heeft. Wij denken dan aan de groei van industrie, bankwezen en verkeer, de dankzij de techniek versnelde communicatie in de wereld, de ommekeer in de economische politiek (van mercantilisme naar liberalisme) met de opheffing der barrières voor de goederenstromen. Rond 1860 ontstaat de wereldhuishouding in moderne zin. Er is een interne schaalvergroting der ondernemingen; het grootbedrijf beslaat een aanzienlijker percentage der bedrijven. Er ontstaan conglomererende vormen (trusts en kartels) met een duidelijke systematiek in hun benadering van de markt. Veelvuldig treedt concernvorming op. Wat het externe aspect betreft, komt het in groeiende mate tot directe investeringen in overzeese landen. Het rivaliserend economisch expansionisme van de Westerse industriestaten toont een verband met de industriële ontwikkeling in de nagestreefde doeleinden van invoer van grondstoffen en uitvoer van producten naar de gekoloniseerde delen der wereld.
3. de fase van de superlatieve schaalvergroting, vanaf de tweede wereldoorlog tot heden, de fase waarin wij ons thans bevinden en die de mutatie beleefde waarvan tevoren al sprake was. Ook nu weer neemt de schaalvergroting toe, maar in een

mate die men tevoren voor onvoorstelbaar zou hebben gehouden. Ook nu weer heeft men het gevoel ten aanzien van die mammoetvormen machteloos te zijn, of in ieder geval een slag achter te liggen.

In een systematische benadering zou de multinational een onderdeel zijn van een beschouwing van de genese van het economisch systeem. Wij zouden daarvoor geen aanleiding behoeven te vinden in de actualiteit van de multinational nu. Welke vragen zouden wij dan als relevant voor een verdiept inzicht én in de genese van het economisch systeem én in de groei van de multinational kunnen stellen?

Voor de genese van het economisch systeem zouden van betekenis kunnen zijn de vragen:

- a. naar de betekenis van de geschetste schaalvergroting voor de overige schaafeffecten, bij voorbeeld bevolking, kapitaal, productie en consumptie;
- b. naar de wijze waarop en de mate waarin die schaalvergroting in de drie aangegeven fasen dynamiserend heeft gewerkt, economisch, politiek en sociaal-cultureel.

In de beantwoording hiervan zou de multinational een plaats vinden. Gezien vanuit haar eigen groei zouden wij nog de volgende vragen kunnen formuleren:

- a. Wat zijn de continuïteitselementen in de groei en de verschijningsvormen van de multinational, en bij gebreke daarvan: wat is de aard en zijn de factoren in de breuk, respectievelijk mutatie in de ontwikkeling?
- b. hoe staat het met de feitelijke verspreiding van de multinational van naar fase onderscheiden signatuur? Wat is de precieze economische betekenis ervan geweest in iedere fase? Wat was haar machtsuitstraling, economisch, politiek en cultureel en hoe rees zij op in het oordeel van de publieke opinie?
- c. ten slotte comparatief: is de multinational uniek voor ons economisch systeem, zo ja waardoor, zo neen wat zijn dan verschillen en punten van overeenstemming met de multinationals in andere systemen?

Voor de beantwoording van deze vragen zal het van belang zijn de gepubliceerde geschiedenissen van de internationale ondernemingen respectievelijk multinationals te benutten.

B. De tentatieve benadering vult de systematische aan, en omgekeerd. Niettemin heeft zij een op zichzelf staand belang omdat zij uitgaat van de vragen die in de literatuur over de multinational oprijzen, d.w.z. van de vragen die vandaag de dag actueel zijn, om zo te zeggen de vragen die het heden aan het heden stelt en waarvan de historicus mag aannemen dat het enig nut kan hebben dat hij er zijn licht op laat schijnen.

Niet zonder samenhang met het hiernavolgende willen wij hier vooraf wijzen op het gebrek aan informatie over de multinationals, in de zin van grondige, degelijke informatie waarop steekhoudende conclusies zijn te bouwen. Het is er natuurlijk ver vanaf dat wij niets van de multinationals weten. Het is zelfs zo dat wij er méér van kunnen weten door zorgvuldig onderzoek van de gepubliceerde bedrijfsgeschiedenissen der grote ondernemingen. Tezamen met vele globale verkenningen lijken wij thans een punt bereikt te hebben waarop het mogelijk is tot meer systematisch en verdiept onderzoek te komen.

Deze kwestie van het gebrek aan informatie is gerelateerd aan een algemeen probleem, met name dat van de verhouding bedrijfsleven versus gemeenschap, en wel voor het aspect van de publiciteit. Wij stuiten dan al gauw op het thema van de geringe neiging tot mededeelzaamheid der ondernemingen, de oud-Hollandse zucht tot toedekking die zo lang onze volkskwaal is geweest. In feite was dit natuurlijk helemaal geen typisch Nederlandse kwaal. *Tugendhat* stelt dat zijn grootste probleem het gebrek aan statistieken was en... "the reluctance of companies to reveal information which they regard confidential." Verliezen wij niet uit het oog dat het gebrek aan openbaarheid betrekkelijk is en

niet beperkt is gebleven tot het bedrijfsleven. Niettemin, wij hebben er op ons terrein mee te maken en niemand zal beweren dat er hierop een volkomen openheid bestaat. Toch zijn er tekenen die op verbetering wijzen. Vóór de multinationals in de branding kwamen, was er in 1954 al het boek van *Charles Wilson, History of Unilever*, en vóór en na is er nog wel iets meer over allerlei multinationals verschenen. De opmerking dat zij daarin niet meer geven dan zij kwijt willen, is in haar algemeenheid juist, al behoort het wel tot de taak van de historicus hen over dit critieke punt heen te slepen. Men is tegenwoordig trouwens in de ondernemingen minder tot geheimhouding geneigd wat samenhangt met enerzijds de generatiewisseling en anderzijds de voltrokken evolutie van het management van de ondernemer-eigenaar naar de manager. Zeker is er veel verbeterd en kan er met de aanwezige gegevens meer gedaan worden dan er nu gebeurt. Dat er bij het bedrijfsleven vrees bestaat voor de beunhaas-onderzoeker of de ideologische dweper die gauw wat bewijsjes komen zoeken voor zijn principiële schurkachtigheid, is niet meer dan begrijpelijk en in feite een garantie voor de serieuze onderzoeker dat hij niet nodeloos voor zijn voeten zal worden gelopen.

Vast staat dat een algemene vraag vanuit de actualiteit die naar meer informatie is, waarbij wij de historische informatie als impliciet mogen beschouwen. Meer gespecificeerd rijzen de volgende vragen:

- a. naar de invloed der multinationals op de structuur van ons economisch systeem;
- b. naar de betekenis der multinationals voor de welvaart en de welvaartsverdeling in de wereld;
- c. naar de macht der multinationals op economisch en politiek terrein, mede in verband met de noodzaak, respectievelijk mogelijkheid van controle;
- d. naar de rol der multinationals in de internationale handel en het internationale monetaire stelsel;
- e. naar de betekenis der multinationals voor de economische integratie;
- f. naar de samenhangen tussen de ontwikkeling der multinationals en de groei van de techniek.

Wat in onze opsomming moet treffen, is de afwezigheid van vragen die betrekking hebben op de economische en sociale problematiek van interne aard der multinationals, vragen naar interne organisatie, arbeidsverhoudingen en financiering. In de wetenschappelijke literatuur ontbreekt een bespreking hiervan niet maar de indruk is dat de vragen daaromtrent geen brandende vragen van buitenaf hebben opgeleverd.

Met de bovenstaande vragen, voortvloeiende uit de systematische en de tentatieve benadering, is de historische problematiek geschetst ter zake van de multinational. Uitgaande van de systematische vraagstelling als de algemene benadering en van de tentatieve voorzover zij al niet aan de orde is geweest, als de bijzondere, is het mogelijk het historisch perspectief nader aan te geven.

Literatuur (in volgorde waarin deze ter sprake is gekomen):

- J. Beishuizen, Winst onder vele vlaggen, in *Onze jaren 45-70*, blz. 3459 e.v.
A.F. van Zweeden, Multinationals maken inflatie, interview met Charles Levinson, in *NRC Handelsblad*, 9.7.1974, blz. 9
Ant. M.F. Smulders, *De multinationale ondernemingen*, 1974.
P.P. van Berkum, Economische aspecten van de concernvorming, in *Tijdschrift voor vennootschappen, verenigingen en stichtingen*, 1968, blz. 214 e.v.
Gilles Y. Bertin, Introduction, in *La croissance de la grande firme internationale*, 1973.

A. Coppé, *De multinationale onderneming. Macht zonder grenzen*, 1972.

Norman Macrae, *De komende 40 jaar*, 1972.

Hugo Radice, Internationale concerns en economische theorie, in *Te elfder ure*, nr. 16, 1974, gewijd aan multinationale onderneming en vakbeweging.

Mira Wilkins, *The Emergence of Multinational Enterprise: American Business Abroad from the Colonial Era to 1914*, 1970.

Idem, *The Maturing of Multinational Enterprise: American Business Abroad from 1914 to 1970*,

Chr. Tugendhat, *The Multinationals*, 1971.

Charles Wilson, *History of Unilever*, 1954.

prof. dr. D.J. Roorda

IDEOLOGIE, TRADITIE EN ORGANISATIE IN DE POLITIEK VAN DE LATE ZEVENTIENDE EEUW: WILLEM III CONTRA LODEWIJK XIV.

In de langdurige strijd tussen Willem III en Lodewijk XIV was het ideologisch aspect minder belangrijk dan men veelal aanneemt. Willem met name was een pure pragmaticus, en zeer veel van zijn tijdgenoten waren tamelijk cynische wereldlingen, die weinig neiging toonden het gevecht van macht tegen macht te beschouwen als een strijd om verheven beginselen. Velen, vooral in de groepen die men tot de heersende Europese elite mag rekenen, leverden hun bijdrage aan de oorlogvoering van de late zeventiende eeuw zonder daarbij sterk gemotiveerd te zijn door een tot ideologie gestolde overtuiging van hetzij godsdienstig, hetzij politiek karakter. De oorlogen waren geen godsdienstoorlogen meer, en ook was voor de tijdgenoten het absolutisme niet de gewichtigste inzet van de strijd. In de oorlogspropaganda over en weer speelde dat punt geen rol van doorslaggevende betekenis.

Voor de politieke geschiedenis is een ander aspect van de laatste decennia van de zeventiende eeuw wellicht belangrijker dan het ideologische. En wel het bestuurlijke aspect. De administratieve bewerktuiging van iedere afzonderlijke staat werd zo goed of zo kwaad als het ging gebruikt om de oorlogsinspanning op te voeren. Het bureaucratiseringsproces ging, zoals altijd onder oorlogsomstandigheden, in versneld tempo voort. Maar dat gebeurde niet in alle oorlogvoerende landen op dezelfde wijze. De vorsten hadden instituties en routines, administratieve tradities dus, geërfd van hun voorgangers. Als ze daar baat bij meenden te vinden gingen ze er natuurlijk onder de druk van de omstandigheden toe over die uit te bouwen en te verfijnen. Dit was de weg die bijvoorbeeld door Lodewijk XIV werd gevolgd. Maar het was ook mogelijk dat een vorst met gretigheid, zo veel mogelijk buiten de bestaande administratieve routine om, zijn eigen speelruimte voor informele machtsoefening gebruikte. Daar lag de voorkeur van Willem III, zowel in Engeland als in de Republiek. Maar het betekende niet dat het hem daarbij lukte te heersen en oorlog te voeren zonder enigerlei bureaucratisering. Ook Willem had voor zijn plannen helpers nodig, vertrouwelingen die telkens voor een bepaald doel werden gebruikt en die aan hem zelf of aan zijn naaste medewerkers ondergeschikt waren. Zo was er in zijn landen sprake van een soort verholde, informele, grillige bureaucratisering. Men kon geen legers naar het strijdtoneel sturen, noch geldmiddelen bijeenbrengen om dat mogelijk te maken, noch onderhandelingen voeren om het oorlogsbeleid richting te geven, zonder dat daarbij het aantal min of meer officiële functionarissen met de nodige pennelikkers in hun gevolg hand over hand toenam.

Al waren hun organisatorische voorkeuren hoogst verschillend — en dat laat zich aan tal van voorbeelden toelichten —, Lodewijk en Willem ontkwamen beide aan het gevaar dat in hun dagen iedere heerser bedreigde: het gevaar beheerst te worden door de machtigste onderdanen. Die konden overal wel bijeenroepen in coterieën of partijen of iets dat tussen die twee in stond, in groepen van hovelingen of politici of ook een combinatie van beide. De twee hoofdpersonen van het strijdtoneel ontkwamen, ieder op eigen wijze, aan het gevaar dat zulke groepen hen de baas werden, een gevaar waaraan de heerser in Wenen niet altijd wist te ontkomen, om van die in Madrid maar niet eens te spreken.

De toenemende identiteit van de afzonderlijke Europese staten is een onmiskenbaar feit in de late zeventiende eeuw. Zij vonden alle hun eigen vorm. Toch zijn die eigen vormen door historisch onderzoek en geschiedschrijving vaak te eenzijdig vanuit het eigen land benaderd en beoordeeld. Met name in de diplomatie van het tijdvak, maar ook bij de

bestudering van andere aspecten, blijkt toch ook hoe niet alleen de afzonderlijke staten, maar ook het Europese statensysteem als geheel in het laatst van de zeventiende eeuw een verfijning van haar bewerktuiging heeft doorgemaakt.

Het is moeilijk een college samen te vatten dat in sterke mate gebaseerd is op onderzoek dat intussen weer is voortgegaan. Maar wellicht is het in het bovenstaande toch gelukt enkele hoofdlijnen vast te leggen die herkenbaar zijn voor degenen die dat college hebben bijgewoond.

EEN DISCUSSIE OVER "PERSPECTIEF"

DE AUTEURS

Perspektief voor geschiedenis?

Of de afwezigheid van kennis en inzicht in het lager beroepsonderwijs.

In het "Festschrift" opgedragen aan dr. Van der Meulen besprak drs. Bakker de uitgave "Perspektief" van uitgeverij Ten Brink Meppel. Wij waren blij met deze bespreking en wel om de volgende redenen:

- 1e. Via Perspektief kwam het lager beroeps onderwijs (lbo) in het gezichtsveld van historici en leraren voor wie dit veld van onderwijs waarschijnlijk duister is.
- 2e. Perspektief werd voor het eerst in haar bestaan vanuit een geschied(onderwijs)kundig oog beschouwd.

Wij hebben de indruk gekregen dat drs. Bakker "Perspektief" serieus heeft bestudeerd. Wij waarderen dit in hoge mate. Hoe dikwijls gebeurt het niet dat leermiddelen worden besproken die slechts met "een half oog" aandacht van de criticus hebben gekregen. Op kompas van dat "halve oog" moet de aarzelende docent dan maar varen!

Wij zouden onze waardering hebben verdubbeld als drs. Bakker zich in dezelfde mate zou hebben verdiept in de wereld van het lager beroepsonderwijs. Helaas heeft hij ons deze indruk niet gegeven. Het beoordelen van een leermiddel uit een louter vakwetenschappelijk oogpunt lijkt ons een vruchteloze bezigheid zo lang men niet het raamwerk, waarbinnen dit leermiddel dienst moet doen, heeft geanalyseerd.

Wij kunnen ook zeggen: drs. Bakker zou deze kritiek niet hebben geschreven als hij "medespeler" was in het lbo.

Waarom heeft het zo weinig zin om "Perspektief" vanuit een historisch Olympus te beoordelen?

Allereerst om twee praktische, maar daarom niet onbelangrijke redenen.

- 1e. De gemiddelde leerkracht in het lbo is niet vakwetenschappelijk geschoold. De avo-docent heeft wel andere zorgen aan het hoofd dan wat de universiteit hem al of niet heeft te vertellen. Dagelijks staat hij voor de vraag: "Hoe kan ik mijn leerlingen iets zinvols leren?"
- 2e. Geschiedenis en aardrijkskunde kunnen in het lbo — gelet op het geringe aantal uren dat voor deze vakken is ingeruimd — als marginale vakken worden beschouwd.

Daarnaast komen we op het punt waar drs. Bakker stelt dat de wetenschap in de loop der eeuwen de werkelijkheid heeft geordend via afzonderlijke disciplines die hun neerslag in het onderwijs hebben gevonden. Hij ontleent hieraan de mening dat geschiedenis als afzonderlijk schoolvak in het lbo wordt gerechtvaardigd. Wij vinden deze bewijsvoering wat al te simplistisch. Astronomen, psychologen, sociologen, enz. zouden dan met evenveel recht een plaatsje onder de lbo-zon kunnen opeisen. Daarnaast is het maar de vraag of leerlingen — en zeker lbo-leerlingen — gebaat zijn bij een afzonderlijke historische benadering van "de" werkelijkheid. Wat deze werkelijkheid dan ook mag zijn.

Een voortijdig isoleren van de sociale werkelijkheid heeft bij lbo-leerlingen wier vermogen tot abstraheren relatief toch al gering is een averechts effect om de omringende werkelijkheid te bevatten.

Alleen al deze redenen dwingen het lbo in de richting van wereldoriëntatie.

Betekent dit dat de factor geschiedenis dan maar buiten het vizier van de leerling moet blijven? Uiteraard niet. Leerlingen worden via Perspektief op het spoor van een bewustzijn gebracht dat leven en samenleven functies zijn van een verleden. Over de mate van

consistentie van thema's en invulling kunnen wij twisten. Wij hebben begrepen dat drs. Bakker niet zozeer de thema's als wel de invulling er van onder schot neemt. Zijn kritiek hierop is begrijpelijk en zeker terecht vanuit de gangbare geschiedwetenschappelijke voorstelling.

Zo had de historicus in de redactie uiteraard zelf ook moeite met het feit dat bij invulling van het nummer "Hot dog en kaviaar" de Koude Oorlog niet aan bod kwam.

Anderzijds had hij als kenner van het lbo de opvatting dat abstracties als "de USSR" en "de VS" niet moesten worden gecompliceerd door het begrip "Koude Oorlog" in te voeren. De docentenhandleiding biedt in dergelijke situaties dan echter ruimte om op bescheiden wijze de docent van achtergrondinformatie te voorzien. Hij kan dan zelf bepalen of hij in zijn klassituatie het onderwerp wel of niet kan behandelen.

Uiteraard willen wij niet stellen dat Perspektief het ideale leermiddel is dat de leerling het brevet geeft van beheersing van de werkelijkheid. Perspektief is een zeer ontwikkelend leermiddel. Niet meer, maar ook niet minder.

De ervaringen in het veld zijn te bemoedigend om van "Perspektief" nu al geschiedenis te maken.

Drs. Bakker concludeert dat de kwaliteit van het leermiddel onvoldoende is. Begrijpelijk voor iemand die in een bepaalde historische werkelijkheid is grootgebracht. Maar onbegrijpelijk voor leerlingen en docenten van het lbo.

Kortom: het is gemakkelijk een leermiddel te kraken of te prijzen aan de hand van normen die de geschiedenis als vakwetenschap stelt. Voorwaarde voor een serieuze kritiek is echter dat de criticus zich verdiept heeft in de geschiedenis van de honderdduizenden waarvoor deze oriëntatie is bedoeld.

DE CRITICUS

Gaarne voldoe ik aan het verzoek van de redactie van Kleio om te antwoorden op de reactie van de schrijvers van *Perspektief*.

Als ik deze reactie goed heb begrepen, is de teneur ervan, dat ik als niet-medespeler in het lager beroepsonderwijs niet de juiste persoon ben om een leermiddel bestemd voor dat onderwijs te bespreken. Hier is enige informatie gewenst. Als medewerker van de Commissie Modernisering Leerplan Geschiedenis en Staatsinrichting speciaal ten behoeve van het beroepsonderwijs meen ik zo veel voeling te hebben met de wereld van het lbo, dat een bespreking door mij gerechtvaardigd was. Hierin wordt ik nog versterkt door het gegeven dat ik mij als docent aan een Pedagogische Akademie heb moeten verdiepen in de problematiek van vakkenintegratie, wereldoriëntatie, enz.

In beide hoedanigheden heb ik moeten constateren, dat er — vooral wat de historische component ervan betreft — nogal wat op de markt is verschenen, dat een serieuze kritiek — zowel stofinhoudelijk als didaktisch — niet kan doorstaan. Soms meent men zelfs al "modern" te zijn door alleen maar een term als wereldverkenning op de kaft te zetten en de inhoud bij het oude te laten. Tegen deze achtergrond heb ik zeker waardering voor de schrijvers van *Perspektief*. En hun opmerking dat *Perspektief* een zich ontwikkelend leermiddel is, steunt mij daarin. Dit doet echter weinig af van mijn oordeel, neergelegd in mijn bespreking van het product zoals het er toen lag.

De schrijvers van *Perspektief* stellen, dat ik alleen vakinhoudelijk te werk ben gegaan. Ik heb begrepen dat zij die kritiek ook min of meer accepteren. Maar wanneer zij stellen, dat "de avo-leraar wel andere zorgen aan zijn hoofd heeft dan wat de universiteit hem al dan

niet heeft te vertellen", maken zij een denkfout. Het is mij heel duidelijk dat de lbo-docent voor een zware taak staat. Het grootste deel van zijn tijd gaat inderdaad zitten in "hoe kan ik mijn leerlingen iets zinvols leren?" Een collega uit het lbo stelde dan ook eens dat hij 75% van zijn voorbereidingstijd kwijt was aan het "hoe", en derhalve maar 25% had voor het "wat". Mijn conclusie is dan echter een heel andere dan die van de schrijvers van *Perspektief*, die lijkt te suggereren dat de inhoud kennelijk van minder belang is. Ik kan mij niet voorstellen, dat zij dit werkelijk menen. Afgezien nog van die universiteit, de avo-docent heeft juist vakinhoudelijk veel steun nodig, en als zelfs de methode hem dan in de steek laat, ja, wat dan? In elk geval is dit ten nadele van leraar en leerling.

Overigens heb ik niet de bedoeling gehad om me alleen vanuit de vakwetenschap geschiedenis met *Perspektief* bezig te houden. Een gedeelte van de inhoudelijke kritiek betreft ook het gebrek aan coördinatie tussen de "vakken", die op de kافت staan. Daarnaast meen ik ook een aantal didaktische kanttekeningen te hebben geplaatst. Misschien zijn deze de schrijvers niet opgevallen, omdat ze verspreid — althans ten dele — in de tekst voorkomen en niet onder een apart kopje. Maar inhoud en methodiek zijn m.i. ook niet altijd te scheiden.

Een opmerking over de reactie op mijn kritiek op de behandeling van de Koude Oorlog, het enige exacte voorbeeld dat de schrijvers van *Perspektief* geven. Dit is m.i. zo ongeveer het slechtste voorbeeld dat zij uit mijn bespreking konden halen. (zie aldaar p. 159-160). Wanneer men dergelijke begrippen, die zo fundamenteel zijn, ongeschikt acht voor de derde klas van het lbo, dan moet men kiezen of delen: of ze toch behandelen of dit thema laten vallen. Dit klemmt des te meer, omdat in de doelstelling die aan dit thema is gegeven, expliciet de spanning Oost-West wordt genoemd. Maar ik zou wel eens willen weten of inderdaad deze begrippen aan de gemiddelde lbo-leerling, die bovendien zelf geschiedenis/aardrijkskunde in zijn eindexamenpakket heeft gekozen, niet bijgebracht zouden kunnen worden. Ik geloof er weinig van, en de schrijvers m.i. ook niet, als ze tenminste hun volgende katern *Overvloed en Ondervoed* serieus nemen, want die is aanzienlijk moeilijker — en abstracter!

Wat betreft de neerslag van de wetenschappen in de vakken, heb ik mogelijk aanleiding gegeven tot misverstanden. Mijn hoofdargument is, dat men met iets wezenlijk beters moet komen om de indeling in de huidige schoolvakken over boord te zetten. Ik heb niet willen zeggen — maar dat kan wellicht uit mijn verhaal gelezen worden, althans op die plaats (p. 154-155) — dat ik ten allen tijde vast wens te blijven houden aan die vakkenindeling. Het gaat mij er dan ook niet om om een apart vak geschiedenis ten koste van alles te verdedigen, maar wel acht ik het een vereiste, dat historisch leren denken een fundamenteel element blijft in de opleiding van de (lbo-)leerling. Anders gezegd: men mag van mij geschiedenis, aardrijkskunde, enz. vervangen door sociale wereldverkenning, zodra de voordelen daarvan duidelijk zijn aangetoond en groter zijn dan de nadelen, die onvermijdelijk aan veel vakkensplitsing kleven.

Wel vraag ik mij af of het door de schrijvers van *Perspektief* gebruikte argument van het relatief geringe vermogen tot abstraheren van de lbo-leerling tot de conclusie leidt, dat wereldoriëntatie de oplossing zou zijn. Dit geldt dan wel voor de lagere klassen van de basisschool, maar hier is toch wel iets meer aan de hand. Het merkwaardige verschijnsel doet zich voor, dat men zich van het abstractievermogen van de gemiddelde leerling van

12 tot 16 jaar ten aanzien van het vak geschiedenis te veel heeft voorgesteld, ondanks Piagets mening, dat een kind rond de 12-jarige leeftijd overgaat naar de formeel-operationele fase. Was dit in de praktijk al door Perspektief t.a.v. het lbo onderkend, het geldt evenzeer voor die leerling die men een gemiddeld hogere intelligentie toeschrijft. M.i. betekent dit in eerste instantie, dat men de stof zo concreet mogelijk aanbiedt, maar betekent dit ook een volledige vakkenintegratie, zoals de schrijvers van Perspektief op de lange termijn willen nastreven? In elk geval zijn zij daar ook niet uit, gezien de verdeling in een aardrijkskunde-, geschiedenis- en kennis der natuurgedeelte in bijna elke katern.

Tenslotte: ik heb de themakeuze als zodanig niet expliciet aangevallen, hoewel de schrijvers haar nauwelijks funderen. Dit wil niet zeggen dat ik haar zonder meer juist acht. We zijn hiermee echter op het uitermate moeilijke terrein van de leerstofkeuze gekomen, waar momenteel — minstens onder theoretici — zo veel beweging is, dat een zekere voorzichtigheid geboden is. Deze themakeuze is een vrij gangbare binnen de kring van voorstanders van wereldoriëntatie en komt in het geschiedenisonderwijs op de basisschool ook voor (bv. Werkgroep Brinkemper. Hoe 't is, hoe 't was). Afhankelijk van de doelstellingen die men heeft, en het kader waarin men de thema's plaatst, kunnen ze redelijk functioneren. Als men ze echter als enige gebruikt, ben ik geneigd om er een groot vraagteken bij te zetten, omdat ze heel gemakkelijk kunnen leiden tot een versplintering van de (historische) werkelijkheid, iets waaraan Perspektief, zoals ik meen te hebben aangetoond, niet is ontkomen. Men tracht oude scheidsmuren af te breken, maar bouwt tegelijkertijd nieuwe op, en het is nog maar de vraag of de versplintering en de verwarring die daardoor dreigen te ontstaan of al ontstaan zijn, zo veel minder slecht zijn dan de vroegere. Daar komt bij dat dergelijke thema's binnen het ene vak(gebied) beter (kunnen) functioneren dan binnen het andere. Dit vraagt echter vooral een zorgvuldig overleg tussen vakdeskundigen, als geografen, historici, enz., en niet een hiërarchische structuur die ertoe leidt, dat zij een soort onderwijskundig geraamte mogen aankleden, dat daardoor echter nog niet gaat leven!

N. Bakker

Discussie gesloten. (Redactie)

drs. I. van de Pavert-Mortiers (voorzitter N.V.L.M.)

EEN REACTIE OP "WAAROM BANG ZIJN VOOR MAATSCHAPPIJLEER?"

Inleiding

Gedurende de laatste maanden verschenen her en der een aantal artikelen waarbij inhoud en doelstellingen van het vak maatschappijleer ter discussie werden gesteld.¹

Het betreurenswaardige van deze artikelen is dat ze weinig bijdragen tot een fundamentele discussie die voor vakken als geschiedenis en maatschappijleer op dit moment zo dringend noodzakelijk is, niet alleen ter legitimering van het bestaansrecht van de beide vakken afzonderlijk als ter verduidelijking van hun interdependentie.

In het huidige stadium van de discussie (en naar ik hoop wordt deze door alle betrokkenen ook gewenst!) lijkt het mij weinig zinvol om in te gaan op de emotioneel geladen en suggestieve uitspraken die in een aantal artikelen voorkomen. Dit gehakketak brengt de inzichten van alle betrokkenen evenwel geen stap verder, voornoemde stukken missen daartoe al te zeer een systematische opbouw.

Hoewel ik meerdere bedenkingen heb bij het blameren van de N.V.L.M. om haar militante houding², wil ik toch — opdat de waarheid niet al te veel geweld wordt aangedaan — stellen dat het gesprek tussen een afvaardiging van het bestuur van de N.V.L.M. (Weisfelt, Lamberts en Van de Pavert-Mortiers) en een afvaardiging van de hoofddocenten geschiedenis van de Nieuwe Leraren Opleiding (Arriëns, Giezeman) naar beide zijden vruchtbaar en verhelderend was, niet alleen omdat er voor het eerst in een overleg van N.V.L.M. met geschiedenisleraren inhoudelijke aspecten van de beide vakken konden worden aangesneden, maar tevens omdat het misverstand kon worden weerlegd als zou de N.V.L.M. participant zijn geweest bij het tot stand komen van het door de hoofddocenten geschiedenis aangevochten deelraamplan voor het LBO.

Waarom een doelstellingendiscussie?

Vorig jaar promoveerde de historicus S.Y.A. Vellenga. Een van zijn stellingen was: "Wanneer het geschiedenisonderwijs goed gegeven wordt kan het vak maatschappijleer worden afgeschaft." Een dergelijke stelling kan dan weliswaar voor een aantal leraren aangenaam klinken of 'uit het hart zijn gegrepen'³, voor mij heeft een dergelijke stelling een uitermate cryptisch karakter. Een aantal vragen die zich hier onvermijdelijk voordoen zijn dan:

- wat is 'goed' geschiedenisonderwijs?
- wat zijn dan de eventuele parallellen of onderscheidene doelstellingen van de beide vakken in de huidige onderwijspraktijk?
- hoe denken betrokkenen bij het geschiedenis- en maatschappijleer-onderwijs het belang van de sociaal-politieke en historische vorming in de toekomst te bepleiten in het geheel van onderwijsdoelstellingen?
- hoe denkt men het geschiedenisonderwijs in de toekomst te optimaliseren?
- voor welk didactisch model van het geschiedenisonderwijs kiest men en op grond van welke criteria is dit tot stand gekomen?
- hoe staat men ten aanzien van geïntegreerde curriculumopzetten geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer in het buitenland?

- welke zijn hierbij de punten die bijdragen tot optimalisering van een doelstelling die méér poogt te zijn dan de optelsom van de doelstellingen van de afzonderlijke vakken?
- welk onderscheid bestaat er tussen historische, politieke en eventueel geografische vraagstellingen en hoe dienen zij in een curriculum operationeel te worden gemaakt?
- waar ligt het eigene van de bijdrage van de afzonderlijke vakken in een geïntegreerde opzet?
- wat zijn de risico's m.a.w. wat zou er verloren (kunnen) gaan dat wij voor de onderwijsleerinhoud onwenselijk achten?
- op grond van welke overwegingen komt de leerstof tot stand, m.a.w. welke criteria wenden wij voor selectie van leerstof aan?
- welke zijn de voordelen van een méér op elkaar afstemmen van geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer?
- in welke mate en/of in welke vorm is integratie wenselijk?
- van welke aard is de relatie van de drie voornoemde schoolvakken tot de academische disciplines?
- welke rol spelen de academische disciplines (nog) bij de formulering van de doelstelling voor de afzonderlijke vakken en/of vakkenclusters?
- moeten al dan niet andere uitgangspunten gehanteert worden bij de opstelling (dan b.v. wetenschapsimmanente) van de doelstellingen en de selectie van de leerstof? (Zo ja, welke dan?)
- is het al dan niet wenselijk dat resultaten van sociaal-wetenschappelijk-onderzoek (ontwikkelingspsychologisch-socialisatie-theoretisch etc.) worden betrokken bij de opbouw van het curriculum? Zo ja, in welke mate en hoe dient dit dan te gebeuren?
- is het noodzakelijk, gelet op de doelstellingen dat leerlingen met bestaande conflicterende opvattingen binnen de academische discipline worden geconfronteerd?
- vanuit welk wetenschappelijk kader moeten b.v. verschillende bronnen over een zelfde gebeurtenis geanalyseerd worden en van welke aard zijn de inzichten en de vaardigheden die men de leerlingen wil bijbrengen. Zijn de uitgangspunten die men hierbij wenst te hanteren fundamenteel onderscheiden afhankelijk van leeftijd en schooltype of betreft het louter een intensivering relatief aan de vorderingen in het leerproces?

Waarom gaan de historici (nog) niet in op de fundamentele discussie met de Maatschappijleraren?

Zoiets vraag je je als maatschappijleraar natuurlijk wel af. Overtuigd als ik zelf ben van de onmisbaarheid van de sociaal-politieke en historische vorming binnen het onderwijs stemt het een en ander me niet zo optimistisch, zeker niet als ik bedenk welke ruimte in het huidige onderwijs voor de — laten we ze zo maar noemen — maatschappijvakken is weggelegd.

Het ziet er soms wel eens naar uit dat wij in plaats van de complementariteit van voornoemde vakken ter realisatie van een gemeenschappelijke doelstelling te bepleiten met kracht en zwaartekracht zijn aan het delven van het eigen graf. De onderwijspraktijk van het vak maatschappijleer die wel eens weinig rooskleurig is roept al dan niet terecht, weerstanden op t.a.v. het vak.

Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat het zich afzetten van historici tegen het vak maatschappijleer een — zij het onbewuste — poging is om de interne discussie en de twistpunten binnen de kring van geschiedenisleraren te verdoezelen. Dat er binnen deze kringen verschillende en onderling conflicterende visies zijn valt o.m. op bij lectuur van de doelstellingennota.⁴ Het feit dat er verschillende opvattingen bestaan is een toe te juichen verschijnsel. Ik ben echter van oordeel dat het veel duidelijker expliciteren van de tegenstellingen en het voeren van openlijke discussies ook het geschiedonderwijs zou dienen.

Dat de bestaande visies onderling op wezenlijke punten conflicteren blijft hier onbesproken. Jammer dat de geschiedbrochure van de VGN⁵ door zijn algemeenheid — dit is geen verwijt, gelet op het propagandakarakter van deze uitgave — onvoldoende inzicht geeft in de impliciete uitgangspunten en in voor verantwoording in aanmerking komende keuzes. Wat niet duidelijk uit de verf komt en niet wordt geëxpliciteerd, hoewel het zowel in het brugklasrapport als in het eindrapport van de eindexamencommissie van de VGN⁶ doorwerkt is:

- a) de verantwoording van een onderwijskundige theorie en algemeen didactisch model waarop de voorstellen steunen;
- b) de geschiedsopvatting die aan het geheel ten grondslag ligt.

Ik stel b.v. vast dat in de bestaande praktijk van het geschiedonderwijs weinig rekening wordt gehouden met determinerende factoren die het complexe leerproces binnen het geschiedenisonderwijs bestemmen. Zo zou kunnen overwogen worden of gegeven, verworven door sociaal-wetenschappelijk onderzoek (b.v. socialisatie-onderzoek) niet bij de opzet van leerplannen zou betrokken moeten worden.

Zo blijft dan eveneens de vraag bestaan, waarop een oplossing moet gevonden worden, hoe zowel de leerlingen als subjectieve factor als de zin van het geschiedenisonderwijs in de maatschappij meer betrokken kunnen worden als belangrijke constructie-elementen bij de samenstelling van het curriculum.

Ook de vraag naar de plaats van geschiedenis naast en/of onderscheiden van maatschappijleer en aardrijkskunde in het totaal van het curriculum behoeft dringend een antwoord.

Veranderingen in de geschiedwetenschap

Binnen de geschiedwetenschap wordt op dit ogenblik een fikse discussie gevoerd m.b.t. de plaats, de zin en de aard van de geschiedenis. De huidige veranderende situaties wordt door sommigen als een conjuncturele, door anderen als een structurele crisis ervaren.⁷

De hamvraag 'Wat is geschiedenis?' blijkt niet een éénduidige oplossing te leveren. Een Amerikaanse publicatie⁸ die ook in Nederland veelbesproken is, verdeelt de historici op basis van onderzoeksgegevens in twee categorieën: de sociaal-wetenschappelijk georiënteerden en de meer traditioneel 'humanistisch' gerichten.

Op zichzelf releveert dit boek interessante gegevens over de aard van de lacunes die praktiserende docenten in de Verenigde Staten ervaren; de aanzetten voor studie- en onderzoeksprogramma's voor de opleidingen vormen op zichzelf al voldoende aanleiding voor nadere beschouwing⁹.

Binnen de kring van historici wordt, ook in ons omringende landen,¹⁰ een dergelijke scheidslijn getrokken tussen een zgn. geesteswetenschappelijke en een sociaal-wetenschappelijke richting. Een conclusie hieruit: binnen de sociale wetenschappen en de geschiedenis kan dan wel het kenobject hetzelfde zijn, de gehanteerde uitgangspunten en de methodiek verschillen.

Problemen ten aanzien van de specifieke bagage die wordt meegedragen door de (praktikanten van de) verschillende disciplines en incongruentie binnen de praktijk van de gangbare geschiedeniswetenschap en de sociale wetenschappen zullen aangesneden moeten worden.

Buitenlandse ontwikkelingen

'De historici hebben geen monopolie op de studie van de menselijke wederwaardigheden. Alle andere sociale wetenschappen houden zich er, elk vanuit een eigen gezichtshoek, mee bezig. Geschiedenis biedt echter veel aanknopingspunten voor andere vakken.'¹

In de V.S., Engeland, Frankrijk en de B.R.D. is de vraag naar het belang van het geschiedenisonderwijs ook voortdurend aan de orde. Zo worden b.v. mogelijkheden van coöperatie en integratie van het geschiedenisonderwijs, bij het herzien van de curricula voor social studies onderzocht. Zo is Wesley¹² b.v. van oordeel dat het geschiedenisonderwijs niet uitsluitend vanuit geschiedwetenschappelijk onderzoek kan worden gepland maar op de nieuwe maatschappelijke eisen moet worden gericht.

In de B.R.D. worden o.m. ontwikkelingen vastgesteld in de zin van geïntegreerde curricula *Geschiede-Politik*¹³ of samenwerkingsverbanden tussen geschiedenis, aardrijkskunde en politieke vorming waarbij het geheel als naam 'Gesellschaftslehre' krijgt.¹⁴

De opvattingen van didactici geschiedenis als Rohlfes, Süßmuth, Schörken en Manzmann die op dit moment hun weerslag hebben gevonden en nog zullen krijgen in de leerplannen, zullen zeker in de discussie tussen geschiedenis- en maatschappijleraren moeten worden betrokken.

Conclusie

Uit het voorafgaande blijkt wel dat opvattingen over het aan de orde stellen van en het belang van de behandeling van actuele gebeurtenissen in de klas, op zichzelf zonder nadere theoretische verantwoording, noch positief noch negatief kunnen worden beoordeeld.¹⁵

De beantwoording van een aantal fundamentele vragen en de verantwoording van de selectie van bepaalde leerinhouden is dan op zijn minst gewenst.

Met dit stuk — dat zal ook wel duidelijk zijn — heb ik niet de pretentie willen hebben om mijn eigen visie op de relatie geschiedenis-maatschappijleer naar voren te brengen.

Ik heb alleen geprobeerd een aantal vragen te stellen ten aanzien van die relatie. Ik ben van oordeel dat een pluriforme houding nodig zal zijn van beide kanten om ingenomen standpunten niet als voldongen feiten te zien.

Wanneer de redactie van dit blad het mij toestaat wil ik graag mijn visie op de relatie geschiedenis-maatschappijleer geven.

1 Wijne, J.: *Waarom bang zijn voor maatschappijleer?*, in *Kleio*, nr. 43 - p. 539-541 en standpunten van de sectie maatschappijleer van VEMO (Vereniging van Economisch en Maatschappelijk Onderwijs) en de werkgroep maatschappijleer van de VSW (Vereniging tot modernisering van de Sociale Wetenschappen)

- 2 Wijne, J.; a.w., p. 539 "... de militante artikelen over maatschappijleer in de kringen van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer met vaak drs. W. Langeveld voorop. Ook de hoofddocenten geschiedenis van de Nieuwe Leraren Opleiding zijn kennelijk geïrriteerd door die militante houding van de NVLM. Even militant reageren zij nl. op het Deelraamplan Aardrijkskunde/Geschiedenis/Maatschappijleer voor het LBO — uitgewerkt door een commissie waarin weer drs. W. Langeveld zit — en wel dat zij aan het verdwijnen van het 'vak' maatschappijleer graag willen meewerken, met als voornaamste argument: "Wij zien geen heil in een 'vak' maatschappijleer, omdat o.i. alle onderwijs in belangrijke mate maatschappijleer is."
- 3 Wijne, J., a.w., p. 539
- 4 Lesbrief 5; *Doelstellingen van het geschiedenisonderwijs* (zonder nadere aanduiding van plaats, uitgave en datum), p. 4-7
- 5 Hagen, P.; *Afrekenen met 1600*, Den Bosch/Amsterdam, 1975
- 6 Lesbrief 5; a.w., p. 18-19.
- 7 OSGN (organisatie van studenten in de geschiedenis in Nederland), *Veranderingen in de geschiedwetenschap*, z.p. november, 1973
- 8 Landes, D., Tilly Ch., (ed.), *History as social science*, Prentice Hall, Englewood Cliffs. 1971.
- 9 Ook andere opstellen zouden dan moeten worden betrokken als bijv. in Wheler, H.V. (Hrsg), *Geschichte und Soziologie*, Köln, 1972
- 10 vgl. o.m. Kuhn, A.; *Neuere Ansätze in der Didaktik der Geschichte*, in Neue Sammlung, 16 Jg., Heft 2, 1976, p. 134-143.
- 11 Lesbrief 5, a.w., p.3
- 12 Geciteerd in Süssmuth, H.; *Lernziele und Curriculumelemente eines Geschichtsunterrichts nach strukturierendem Verfahren*, in Schriftenreihe der Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 1972, p. 7.
- 13 in Nordrhein-Westfalen b.v.
- 14 in Hessen b.v.
- 15 Wijne, J., a.w., p. 539

MEDEDELINGEN

BIJSCHOLINGSPROJECT 1e GR. LERAREN

De V.G.N. gaat in september 1977 starten met een nieuwe cursus, die in de plaats zal komen van de huidige didactiekcursus en de huidige p.a.-colleges. Bij voldoende belangstelling zal deze cursus worden georganiseerd in alle V.G.N.-kringen.

Het is de bedoeling dat er per cursusjaar in elke kring twee door de leden te kiezen onderwerpen aan de orde worden gesteld. Aan de behandeling van elk onderwerp zal in principe drie avonden worden besteed. Hierbij zal ook ruime aandacht geschonken worden aan de didactiek.

Voor enkele V.G.N.-kringen zoekt de programmacommissie nog docenten, die bereid zijn als cursusleider op te treden. Aan deze functie is per cursusavond een honorarium verbonden.

Belangstellenden worden verzocht zich schriftelijk aan te melden bij:

A.L. Verhoog

Drakestein 8.

Leiderdorp.

(Tel. 070-299093 voor aanvullende telefonische informatie).

MEDEDELING VAN HET BESTUUR DER V.G.N.

Geschiedenis en Maatschappijleer.

In Kleio nr. 10, 1976 meldden wij U, dat er een studiec commissie was ingesteld die haar werkterrein zou vinden op het raakvlak van maatschappijleer en geschiedenis. De heren G.L. Hey, Joh. S. Wijne, G.G. Calenbach en J.P.M. Henkes hebben zich bereid verklaard om in deze commissie zitting te nemen. Belangrijk is het te weten hoeveel geschiedenis leraren uren maatschappijleer geven.

Wij verzoeken U de heer J.P.M. Henkes, Kerkendijk 96b, Someren-Heide, tel. 04937-3230 zo spoedig mogelijk mede te delen hoeveel uur U maatschappijleer geeft en welk deel dit is van Uw totale betrekking.

CONFERENTIE "RUSLAND ONDER STALIN".

De commissie Postacademiale Vorming van de Vereniging van leraren Geschiedenis en Staatsinrichting in Nederland (V.G.N.) organiseert op 18 en 19 maart 1977 een conferentie met als thema "Rusland onder Stalin", in het Troelstraord te Beekbergen.

Als sprekers zullen ter conferentie optreden:

drs. B. Naarden

— "Russische binnenlandse politiek" (1917-1930),

drs. A.P. van Goudoever

— "Stalin's binnenlandse politiek",

prof. dr. J.B. Besemer

— "De economische politiek in de U.S.S.R. ten tijde van Stalin",

drs. M.P. van den Heuvel

— "De Russische buitenlandse politiek onder Stalin".

Subsidie van de afdeling Her- en Bijscholing Docenten van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen maakt mogelijk dat:

- a. deelnemers aan de conferentie reiskosten 2e klas vergoed krijgen;
- b. men zich voor de conferentie kan opgeven door f 25,— over te maken op giro 527314 t.n.v. penningmeester commissie postacademiale vorming V.G.N. te Hoogezand onder vermelding "conferentie Rusland".

De conferentie begint vrijdag 18 maart te 16.00 uur.

Ook niet-leden van de V.G.N. kunnen zich op bovenvermelde wijze opgeven als conferentiedeelnemer.

Inlichtingen bij: F. Jonker, Parklaan 4 te Hoogezand, tel. 05980-94895.

CEVNO

De Europese Culturele Stichting heeft de goede gedachte gehad de onderwijsjournalist Van Spaandonk te vragen een leesbare brochure te schrijven over een vijftiental publikaties, die zijn verschenen in het kader van het Plan Europa-2000. Deze vijftien publikaties uit het onderwijsproject zijn samengebracht in het eindrapport, getiteld: "L'Education créatrice".

De pas verschenen brochure maakt het meerdere mensen mogelijk kennis te nemen van Europese studies die, evenals de Contourennota gericht zijn op de ontwikkeling van ons onderwijsbestel in de komende 25 jaar.

Samensteller en uitgever hopen dat de brochure een bijdrage kan leveren tot de discussie over ons toekomstige onderwijsbestel.

"Onderwijs zonder paspoort" telt 56 blz. en is verkrijgbaar bij het Centrum voor Europese Vorming in het Nederlandse Onderwijs (CEVNO) voor de prijs van f 2,— (exclusief porto)

Bestelling per giro door overmaking van f 2,— + f 1,70 porto op giro nr. 1647436, t.n.v. CEVNO. Alkmaar.

LEESPORTEFEUILLES MET HISTORISCHE TIJDSCHRIFTEN

Bij de leesportefeuilles met historische tijdschriften, die onder auspiciën van de V.G.N. worden georganiseerd, komen met ingang van het nieuwe jaar vijf open plaatsen.

Deze portefeuilles bevatten: Historische Zeitschrift, Revue Historique, Past and Present, History, Geschichte in Wissenschaft und Unterricht en eventueel, als u deel zou nemen aan een iets uitgebreidere portefeuille, ook nog Journal of Modern History of Saeculum.

Buiten de zomervakanties gaat er als regel eenmaal per maand een map uit met drie tijdschriften. De leestijd is maximaal drie weken per deelnemer. Er zijn vijf groepen, ieder met maximaal tien deelnemers. De mappen kunnen dus binnen het jaar rond zijn.

De deelnemerskosten bedragen f 42,50 voor de gewone en f 45,— voor de meer uitgebreide portefeuilles. Dat is nog minder dan de kosten van een jaarabonnement op het "Tijdschrift voor Geschiedenis". Daarvoor heeft u dan vijf of zes buitenlandse historische tijdschriften per jaar. Eerlijkheidshalve moet ik er bij zeggen, dat de kosten van doorzending naar de volgende lezer voor uw rekening zijn. Nu de posttarieven onlangs zo gestegen zijn, moet u daarvoor f 4,— of f 5,— per maand rekenen. Het kan u duidelijk zijn dat de kosten die verbonden zijn aan het abonnement op de portefeuilles, als verwervingskosten aftrekbaar zijn van het belastbare inkomen.

De lectuur van deze tijdschriften houdt u op de hoogte van de ontwikkelingen in uw vak in het buitenland en van de nieuw verschenen historische literatuur. Ook vindt u in Geschichte in Wissenschaft und Unterricht veel informatie over de didactiek van het vak geschiedenis. De inhoud van deze tijdschriften is dus uitermate belangrijk om uw vakkennis op peil te houden.

Als u mee wilt doen, of daarover denkt maar eerst nog nadere inlichtingen wilt hebben, kunt u mij schrijven. Maar geef u alleen op als u weet dat u het op kunt brengen, de portefeuilles steeds op tijd door te sturen. Wie daarbij slordig is, veroorzaakt vertragingen en opstoppen en plaagt de andere deelnemers en de organisator.

Voor nieuwe deelnemers kan het abonnement met het begin van het nieuwe jaar aanvangen.

Dr. J. Swart
Lindelaan 40
Assen

ERASMUS UNIVERSITEIT

De Faculteit der Sociale Wetenschappen te Rotterdam organiseert in het voorjaar van 1977 vier cursussen in het kader van post-academisch onderwijs.

De volgende onderwerpen komen aan de orde:

- Ambtenaren onder politieke druk;
- Inter-organisatiele relaties en netwerken;
- Arbeidsverhoudingen;
- Veranderingen in het schoolwezen.

Elk van de cursussen omvat zes bijeenkomsten in de namiddag en vroege avond.

Docenten zijn leden van het wetenschappelijk corps van de faculteit.

De cursussen zijn bedoeld voor degenen die in hun werk met de genoemde thema's bezig zijn.

Een folder kan worden aangevraagd bij de Sociale Faculteit van de Erasmus Universiteit, postbus 1738, Rotterdam.

MINISTERIE VAN ONDERWIJS

Vooruitlopend op een medio januari 1977 verschijnende brochure met uitvoerige informatie omtrent de bijscholings- en applicatiecursussen stelt de Directie Scholing i.o. (H.B.D.) van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen er prijs op, thans reeds de cursussen aan te kondigen, die in de zomervakantie van 1977 en het daarop volgende cursusjaar 1977-1978 zullen worden georganiseerd:

*Geschiedenis/
staatsinrichting*

— tweejarige cursus — 32 bijeenkomsten per cursusjaar —
aanvang september 1977

Definitieve data en plaatsen worden nader bekend gemaakt in de hieronder genoemde brochure.

Voor nadere bijzonderheden en inschrijfformulieren wordt verwezen naar de medio januari 1977 aan alle scholen voor voortgezet onderwijs te zenden brochure. Inschrijving is mogelijk vanaf de datum van verschijnen van de brochure tot 1 maart 1977.

RESEARCH

Prof. Dr. Herbert J. Brinks historicus verbonden aan het Calvin College and Seminary te Grand Rapids verricht een onderzoek naar de assimilatie van Nederlanders die naar de V.S.A. zijn geëmigreerd. Op dit moment vertoeft hij in Nederland. Hij is op zoek naar brieven die familieleden, vrienden of kennissen vanuit Amerika van geëmigreerde Nederlanders ontvingen. Indien U zelf hem kunt helpen of anderen kent die hem zouden kunnen helpen verzoekt Dr. Herbert J. Brinks U met hem contact op te nemen:

Dr. Herbert J. Brinks
Kamperweg 56
Ede (Gld)
05780 - 2890.

Alle brieven zijn welkom, zo wel die van recente datum als van oudere data.

BOEKBESPREKINGEN

J. Haswell, The ardent queen, Margaret of Anjou and the Lancastrian heritage. London 1976.

Historici willen altijd wat nieuws. Zij willen voortdurend iets anders beweren dan wat hun voorgangers gezegd hebben en dat is ook wel logisch want het heeft weinig zin om nog eens te herhalen wat al vele malen eerder verkondigd is. Populair is het zogeheten 'debunking', het ontkrachten van een mythe, wat zich vaak uit in het opvijzelen of afbreken van iemands reputatie. Zo kan men lezen dat Tiberius niet zo'n slechte keizer was en Claudius niet zo'n goede en dat Hitler slechts een produkt was van omstandigheden. Al eeuwenlang werkte men aan het eerherstel van Richard III met als gevolg dat niet alleen zijn schuld aan de moord op de prinsjes in de Tower verdwijnt maar ook zijn bochel. Hoe pregnanter de uitspraak van de historicus is, des te meer draagt hij bij tot het bestaansrecht van het vak geschiedenis en des te meer aanzien is zijn deel in de historische wereld, alles natuurlijk op voorwaarde dat hij zijn uitspraken waar kan maken. Ook Jock Haswell heeft die behoefte tot ontmythologiseren, al is hij geen vakhistoricus; maar is het echt de-bunking wat hij doet of produceert hij alleen maar nog meer 'bunk'?

The ardent queen in kwestie is Margaret van Anjou, koningin van Engeland. Deze dochter van de kunstzinnige René d'Anjou trouwde op veertienjarige leeftijd met Hendrik VI van Engeland. De regering van deze zwakke en soms krankzinnige vorst lokte uit tot een lang binnenlands conflict, de rozenoorlogen tussen de partijen van Lancaster en York. Margaret had een wat sterker karakter dan haar ongelukkige echtgenoot en haar optreden maakte haar niet bij iedereen geliefd.

Dit boek is een poging om de vorstin, "verguisd als het symbool van haat en woeste wreedheid" in ere te herstellen. "De koningin wier handen rood waren van het bloed van haar politieke vijanden wraakzuchtig, verteerd en tenslotte vernietigd door de woeste vlam van haar eigen ambitie, die de Rozenoorlogen gaande hield en dus verantwoordelijk wordt gesteld voor de vernietiging van de adel", deed alles volgens Haswell alleen maar uit liefde voor haar gezin. En dat is natuurlijk heel, heel mooi.

De bewijsmiddelen die de schrijver gebruikt zijn niet makkelijk te controleren. Het boek bevat geen noten en praktisch geen andere bronverwijzingen, terwijl de literatuurlijst enigszins beknopt is en grotendeels negentiende-eeuwse boeken bevat. Wel staan er een aantal bronnenpublicaties in deze lijst. De schrijver heeft ook zelf in archieven enig bronnenonderzoek gedaan, maar omdat hij volgens zijn zeggen het Frans niet voldoende beheerst, wordt die kant van de zaak minder belicht. Verder besteedt hij vooral aandacht aan politieke en militaire gebeurtenissen in Engeland en minder aan Margaret zelf, uit zijn vorige publikaties kan men hem leren kennen als schrijver over krijgsgeschiedenis.

Toch is zijn verhaal logisch en doordacht; inzichten en meningen worden redelijk en gewoonlijk met overtuigende argumenten gestaafd. Als we het boek controleren aan de hand van andere literatuur over deze periode, dan vallen nergens grove fouten op. We hebben hier inderdaad — zij het met bepaalde beperkingen — een vrij goed boek over de Engelse koningin. Dus toch geslaagde debunking?

Nee, want om een mythe te ontkrachten moet er eerste een mythe bestaan. De hedendaagse literatuur is helemaal niet zo negatief over Margaret als de schrijver ons wil doen geloven. In oude kronieken kan men de koningin wel aantreffen als een "wolvijn", maar de gebruikelijke handboeken nemen een alleszins redelijk en gematigd standpunt in. Jammer voor Haswell. Hij heeft een open deur eerst dicht moeten doen voor hij hem kon intrappen. En waar verschillen van inzicht blijven bestaan, geeft de schrijver zelf toe, dat het Margarets eigen achterdocht was die het conflict gaande hield (p. 111). Dit wijst in feite al op de eerlijkheid van dit boek, dat buiten zijn wat geforceerde these heel bruikbaar is.

D.A. Berents

Dit is Amerika. Portret van de Verenigde Staten. Argus-Elsevier, Amsterdam-Brussel 1976 (Winkler Prins Paperbacks), 240 blz. + ill., prijs f 19,50

Eerlijk geeft de uitgever toe dat bij het samenstellen van dit boekje gebruik gemaakt werd van de vele artikelen die de Winkler Prins Encyclopedieën over het onderwerp de Verenigde Staten bieden en dat de herdenking van het feit dat deze staat 200 jaar geleden gesticht werd de aanleiding is geweest om een en ander van deze gegevens eens systematisch bijeen te brengen en uit te geven.

Het is een goede gedachte geweest. In kort bestek krijgt men zo legio gegevens op politiek, economisch, geografisch en cultureel terrein bijeen.

Er is om te beginnen een goed historisch overzicht van 45 blz., dat loopt tot 1976. Naast een geografische beschrijving van het land is er een apart hoofdstuk over de economie, met cijfers over import, export, betalingsbalans en gegevens over mijnbouw en energievoorziening. Cijfers over de investeringen in het buitenland ontbreken, al wordt er wel in algemene termen op gewezen.

Uitvoerig komt het Amerikaanse bestuursstelsel aan de orde, met aparte aandacht voor de constitutie, partijstelsel, federal and state rights, rechtspraak, onderwijs en wetenschapsbeleid.

Op het gebied van de cultuur zijn er overzichten over literatuur, beeldende kunst, film, muziek en de media als krant, radio en t.v.

Verder zijn er gegevens over de immigratiestromen en hun invloed op de samenstelling van de bevolking, gegevens over de inkomensverdeling per hoofd van de bevolking en een uitvoerig overzicht van de veelheid aan religieuze groeperingen met tevens hun sociaal bepaald recruteringsgebied en de omvang van hun aanhang. Het boek sluit met een honderdtal biografietjes van belangrijke Amerikanen gekozen uit al de hiervoor genoemde sectoren. Natuurlijk kan men lijsten gaan maken van wat men niet vond, maar vaker wordt men juist niet teleurgesteld.

Wat summier komt m.i. de behandeling van de emancipatie van de negerbevolking er af. Ook wordt er geen link gelegd tussen het Amerikaans imperialisme (een apart hoofdstukje) en de economische expansiedrift en de "mission civilisatrice". Aanschaf voor de schoolbibliotheek lijkt me door de vele onderwerpen die het aansnijdt een verantwoorde investering, temeer daar ook andere vakken er gebruik van kunnen maken.

v. H.

G.B.J. Hiltermann, De wereld in 1975. De Haan, Bussum 1976. 160 blz., prijs f 27,50.

Hiltermann geeft in dit mondiale overzicht, ruim aangevuld met fotomateriaal, kaartjes en statistieken aandacht aan de politieke- en sociaal-economische problemen die ons het achtergelegen jaar hebben bezig gehouden. Naast het commentaar is er een overzicht per maand van de belangrijkste gebeurtenissen en zijn er fragmenten uit zijn persoonlijke dagboek opgenomen.

In het mondiale overzicht ontbreekt merkwaardig genoeg Zuid-Amerika — de naam Pinochet vindt men niet in het register. Trouwens ook van de toch al in 1975 spelende Lockheed-affaire vernemen we niets. Daar staat tegenover ruime aandacht voor Zuidelijk Afrika, de Aziatische wereld, het Midden Oosten en thema's als energiepolitiek, loonpolitiek, derde wereldproblematiek, de Europese Gemeenschap, zin en onzin over de accoorden van Helsinki en het al dan niet "rood" worden van Europa. Keus genoeg. Wel zal het een ieder die wel eens naar de radio luistert bekend zijn dat Hiltermann geen aanhanger is van het socialisme in welke vorm dan ook. Het boek is echter ook geen bejubeling van het liberalisme of meer rechts georiënteerde stromingen, daarvoor oordeelt de auteur te genuanceerd.

De tekst is vlot geschreven en voor leerlingen uit de hogere klassen wel te volgen. Toch roept de behoefte aan dit soort werk, naast b.v. *Keesing's* bladen en de *Winkler Prins Jaarboeken*, bij mij vragen op. Er zit overigens voor de inventieve docent bruikbaar materiaal in aan cartoons, kaartjes, statistisch materiaal en teksten (interview gedeelten met W. Brandt, O. Palme, J. Zijlstra, W. Kok, Arafat, Mitterand e.t.q.) en bij de voorbereiding van zeer contemporaine stof kan raadpleging z'n nut hebben.

v. H.

Het dagboek van dr. G.H.C. Hart, Londen mei 1940-mei 1941. Uitgegeven door Albert E. Kersten, M. Nijhoff, 's Gravenhage 1976, prijs f 49,50

Bij de nagelaten papieren van dr. G.H.C. Hart (overleden 1943) bevond zich ook een dagboek, dat hij tussen mei 1940 en juni 1941 in Londen schreef. Hij was daar als hoge ambtenaar de regering op uitdrukkelijk verzoek van de minister van Koloniën, Ch.J.I.M. Welter, gevolgd. In mei 1945 is dit dagboek met de andere nagelaten geschriften aan zijn vrouw overgedragen, die het met uitzondering van enkele details ter publicatie heeft afgestaan.

In 1893 werd dr. Hart in Amsterdam geboren en vertrok na zijn rechtenstudie in 1921 naar Nederlands-Indië, waar hij eerst bij het zakenleven zijn werkkring vond. Door zijn bekwaamheid als jurist, econoom en organisator viel hij klaarblijkelijk op, want in 1934 werd hij door G.G. Jhr. mr. B.C. de Jonge benoemd tot directeur van economische zaken.

Deze functie was in deze crisistijd zeker geen sinecure, maar Hart was een enorm harde werker, die zich met zijn gehele inzet inspande om de economische moeilijkheden te boven te komen.

In augustus 1937 vraagt hij ontslag om naar Nederland terug te gaan wegens de opleiding van zijn beide zoons. In Nederland wordt hij benoemd als hoofd van de 8e afdeling van het ministerie van Koloniën. Aan dezelfde ministerie is hij in Londen het hoofd van de economische afdeling. Doordat hij samenwoonde met minister Welter was Hart in Londen uitstekend op de hoogte van de ontwikkelingen en verhoudingen binnen het kabinet. Hij kon daardoor ook proberen Welter er toe te bewegen het kabinet te overtuigen over het politieke doel van het bondgenootschap met Engeland. Welter is daarin niet geslaagd, ondanks de steun van de minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, mr. M.P.L. Steenberghe. Het lag nu eenmaal voor de hand dat zowel Hart als Welter sterk de neiging bezaten de wereld te zien door de ogen van de Indischman.

Voor hem zou alle onrust in Europa eveneens onrust in de Stille Oceaan met zich meebrengen en een groot gevaar opleveren voor Nederlands suprematie in Ned. Oost Indië. Door Gerbrandij c.s. werd het aandringen op besprekingen over de oorlogsdoeleinden gezien als *défaitisme*. Begrijpelijk is eveneens dat Hart de zetel van de Nederlandse regering naar Batavia heeft willen verplaatsen en dat hij zeer diep teleurgesteld is als blijkt dat de Koningin tenslotte dit plan tegenhoudt.

Dit dagboek draagt een zeer persoonlijk karakter en geeft een goede bijdrage over het verblijf van het Nederlandse kabinet in Londen gedurende het eerste jaar, toen nog zoveel onzeker was en de regering, in zichzelf verdeeld vaak onkundig met de Engelsen en hun taal, probeerde haar weg te vinden. Hart, bekwaam, deels van Engelse origine, hoort zeker niet bij de *défaitistische* richting van De Geer, evenmin als Welter, maar hij heeft wel angst om aan de leiband van Engeland te lopen. Hij is een harde werker; dit boek getuigt ervan op elke bladzij. Hoewel zeer leesbaar geschreven, met goede beschrijvingen over het leefklimaat van Londen in deze tijd, zal men er geen verslagen van diners of dergelijke in vinden, wel een aanhoudend verlangen naar zijn vrouw en kinderen en een diepe bezorgdheid over het lot van Nederland.

Ongetwijfeld moet de totstandkoming van dit werk, dat uitgegeven is door het Ned. Historisch Genootschap, de heer Kersten grote voldoening hebben geschonken. Hij heeft zich bij de bewerking van de tekst bijzonder beijverd. De talrijke noten getuigen hiervan. De inleiding geeft, dankzij de vele inlichtingen die de bewerker verkreeg, een duidelijk beeld van de schrijver en zijn werkzaamheden. Eveneens is een uitvoerig register toegevoegd.

Naast de vele uitgaven, die over Nederland tijdens de oorlog en de bezetting verschenen zijn, is dit dagboek van deze zeer bekwame en integere man, die tevens als hoge ambtenaar bij de regering het beleid van het kabinet kon beoordelen, een goede aanvulling, geschreven door iemand, die de afloop nog niet kende.

Ieder, die zich wat meer wil verdiepen in wat de Nederlanders en hun regering in Londen gedurende het eerste oorlogsjaar dachten en deden, zal dit boek zeker niet ongelezen mogen laten.

J.G. Jonker-Klijn

DIDAKTIEKCOMMISSIE

DRS. J. BAALBERGEN, *voorzitter*, Sandbergstraat 8, Abcoude, tel. 02946-3207. 46-3207.
MEJ. D.H. VERHAGEN, *secretaresse*, Wortelhaven 16, Dokkum, tel. 05190-4560.

postrekening

1561752 t.n.v. de penningmeester Didaktiekcommissie V.G.N.

H. de Langen, *2e penningmeester*, Rijnsburglaan 23, Heerde (Gld.) tel. 05782-2516.

DRS. J. BROUWER, Elst (Gld.).

DRS. L.G. DALHUISEN, Warmond

P. DOVES, Zaandam.

H. van der VEEN, Veendam.

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

F. JONKER, *voorzitter en 1e secretaris*, Parklaan 4, Hoogezand, tel. 05980-94895.

A.J. PLAS, *1e vice-voorzitter*, Vooronder 44, Groningen, tel. 050-411561.

DRS. J. BOUWSMA, *2e vice-voorzitter*, Brokmui 40, Dokkum, tel. 05190-3598.

H. ROEST, *2e secretaris*, Anerveen C 38, Gramsbergen, tel. 05246-1200.

L.W. LENSEN, *penningmeester*, Zuiderlaan 4, Hoogezand, tel. 05980-94101,

Gironummer van de commissie: 527314 t.n.v. de penningmeester.

DR. J. SWART, portefeuilles, Lindenlaan 40, Assen, tel. 05920-14591.

N. HOOVELD, Marsstraat 19, Emmeloord, tel. 05270-3778.

AFDELINGEN

De organisatie van de postacademiale colleges in de diverse plaatsen is in handen van de besturen van de V.G.N.-afdelingen.

De adressen van de *afdelingssecretariaten* zijn:

Alkmaar: Lindenlaan 12, Bergen N.H.

Arnhem: Apeldoornseweg 31.

Amsterdam: Anton Mauvelaan 7,

Nederhorst ten Berg.

Den Bosch: Donauring 11, Veghel.

Breda: St. Bavostr. 96.

Rijsbergen.

Eindhoven: Boschdijk 161.

Goes: Spanjaardstr. 37, Middelburg.

Groningen: Verlengde Frederikstr. 9 A

Den Haag: Lindenstraat 22, 's-Gravensande.

Haarlem: Noorderdreef 160, Vennep.

Heerlen: Parallelweg Zd. 69, Hulsberg.

Hengelo: Th. de Keyserstraat 276, Enschede.

Leeuwarden: De Kei 462.

Maastricht: Veldspaatstraat 23.

Rotterdam: Van der Helmstraat 27.

Utrecht: Marnixlaan 75, Amersfoort.

Venlo: Leunseweg 2, Venray.

Zutphen: Gerstekamp 12, Warnsveld.

Zwolle: Stevinstraat 11, Harderwijk.

MAVOCOMMISSIE

J.P.M. HENKES, *voorzitter*, Kerkendijk 96 b, Someren-Heide, tel. 04937-3230.

C.H.R. BERENSCHOT, *secretaris*, Dr. A. Plesmanlaan 334, Maarssen, tel. 03465-4327.

P. DOVES, Praamstraat 32, Zaandam, tel. 075-161062.

N. HOOVELD, Marsstraat 19, Emmeloord, tel. 05270-3778.

F.W.J. KOOPMAN, 1e J.C. Mensinglaan 6, Aalsmeer, tel. 02977-27901

H. ZWARTEVEEN, Pr. Irenelaan 51, Leusden-Z, tel. 033-11879.

COMMISSIE PEDAGOGISCHE ACADEMIES (PEDAK)

DR. F.G.G. GOVERS, *voorzitter*, Elzenstraat 12, Uden (N. Br.) tel. 04132-64117.

P.W. BROUWER, *secretaris*, Esdoornlaan 1, Rotterdam-12, tel. 010-226431.

DRS. D.J. NOORDAM, *penningmeester*, Jan Vethkade 50, Dordrecht, tel. 078-37781.

DRS. N. BAKKER, Troelstralaan 9, Weesp, tel. 02940-10700.

J.E. BROUWER, Draflaan 8, Gorssel, tel. 05759-2608.

B. SCHLAMAN, Hettenheuvellaan 27, Eindhoven, tel. 040-436507.

ONDERWIJS-ADVIES COMMISSIE

M.J. van VELZEN, *voorzitter*, Mgr. van Gilsstraat 6, Kerkrade, tel. 045-455941.

DRS. C.W. KOREVAAR, *secretaris*, Koningin Wilhelminalaan 8, Haarlem, tel. 023-324397.

J.W. JANSEN, Buitenruststraat 35, Voorburg, tel. 070-870442.

DRS. E.A.J. OUDENHOVEN, Ockenburg 29, Oosterhout (N. Br.) tel. 01620-26665.

Geschiedeniswerkplaats

met o.a. de onderwerpen voor het experimentele centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1977.

De verzameltitel *Geschiedeniswerkplaats* geeft het klimaat aan waarin de katernen worden geschreven. De klas is in deze opvatting geen winkel waar de leraar kant en klare informatie aan de leerlingen doorgeeft. Het lokaal is eerder een werkplaats waar leerlingen onder leiding van de leraar oefenen in het op verschillende manieren *werken* met historisch *materiaal* en *gereedschap*.

Bestemming

Behalve in het kader van het experimentele centraal schriftelijk examen kan het materiaal worden gebruikt bij de behandeling van de twintigste eeuw of als bijzonder onderwerp.

De leerling

Het losbladige leerlingenmateriaal bestaat uit: basisteksten — chronologie — begrippenlijst — gedifferentieerde verwerking.

Docentenhandleiding

In de docentenhandleidingen worden de opdrachten en eindtoetsen uit het leerlingenmateriaal uitvoerig becommentarieerd. Met nadruk wordt erop gewezen dat het leerlingenmateriaal pas kan functioneren in combinatie met de docentenhandleiding.

J. Beetsma c.s.: Geschiedeniswerkplaats

1 De Koude oorlog	ISBN 90 01 06420 5	f 6,50
2 Het Midden-Oosten	ISBN 90 01 06421 3	f 7,20
4 Nederland in de crisisjaren	ISBN 90 01 06424 8	f 6,50
Docentenhandleiding 1 - 2	ISBN 90 01 06423 X	f 8,40
Docentenhandleiding 4	ISBN 90 01 06425 6	f 5,80

Verkrijgbaar bij de boekhandel en de uitgever.

De docentenhandleidingen kunnen alleen voor rekening worden gezonden (evt. met recht van retour).

Wolters-Noordhoff